

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK
BİLGİSİ DERSLERİNDE AHLÂKÎ DEĞERLERİN
EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL

Aylin CEBECİ

Bursa 2005

TC.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Aylin CEBECİ'ye ait İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâkî Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi adlı çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Üye (Danışman).....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İmza

Üye.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İmza

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK
BİLGİSİ DERSLERİNDE AHLÂKÎ DEĞERLERİN
EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Aylin CEBECİ
(Yüksek Lisans Tezi)

ÖZET

İlköğretim dönemi, çocuğun ahlâkî kimliğinin şekillendiği önemli bir dönemdir. Bu dönemde okul bu şekillenmeyi büyük ölçüde etkilemektedir.

Araştırma, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerindeki ahlâkî değer eğitimi ve öğretimi din eğitimi açısından incelemektedir. Ele alınan problemler şunlardır: Öğrencilerin derste ahlâkla ilgili anlatılanlara ilgileri hangi düzeydedir? Derste ahlâkla ilgili konular nasıl işlenmektedir? Zevkli ve etkili işlenebilmesi konusunda öğrencilerin düşünceleri nelerdir? Öğrencilerin ahlâkî davranışlarında dersin olumlu etkisi var mıdır? Öğrencilerin güzel davranış sergileme ve sergileyememe nedenleri nelerdir? Derse ilgi duymaları ve dersin olumlu etkisinin olduğunu düşünmeleri öğrencilerin ahlâkî yönelimlerini etkilemekte midir? Öğrencilerin, adalet doğruluk, hoşgörü, yardımlaşma ve sözünde durma değerleriyle ilgili tutum ve davranışları nelerdir?

Bu problemleri inceleyen araştırma, ahlâk ile ilgili kavramları teorik olarak, ardından bu bilgileri ampirik olarak ele almaktadır. Bu noktada ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören toplam 1025 öğrenciye uygulanan anket sonuçları değerlendirilmektedir. Verilerin kaydedilmesi ve değerlendirilmesinde SPSS programı kullanılmıştır. Hipotezlerde ki-kare (chi-square) test etme tekniği kullanılmıştır.

Neticede; öğrencilerin, derse ilgi duydukları, konuları hal-i hazırda farklı işlemek istedikleri, davranışlarında dinî inançlarının etkisinin olduğu, ahlâkî yönde arkadaşlarından ve televizyondan olumsuz yönde etkilendikleri, derse ilgi duyan ve dersin olumlu etkisinden söz eden öğrencilerin ahlâkî değer kazanımlarının daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kısacası, öğrencilerin ahlâkî tutum ve davranışlarında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise araştırma sonuçları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ahlâkî değer, ahlâkî davranış, ahlâk eğitimi, ahlâk öğretimi.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖCAL

Sayfa Sayısı : 150

**DEPARTMENT OF STUDY OF RELIGION AND PHILOSOPHY
RELIGIOUS TRAINING SCIENCE BRANCH
THE TRAINING AND TEACHING OF MORAL VALUES IN THE SUBJECTS
CALLED RELIGIOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE DURING
PRIMARY SCHOOL EDUCATION.**

**Aylin CEBECİ
(Master Thesis)**

ABSTRACT

Primary School Education is a very significant period in which the moral identity of child takes shape. School has a great influence over this formation in that period.

This research examines the training and the teaching of moral values in the subjects named Religious Culture and Moral Knowledge in terms of religious training. Related to this issue, those problems which have been dealt with are as follows: On which level are the students' interests in the topics taught and related to the morality during the lesson? Are the topics concerning the morality taught pleasurable and effectively enough in the lesson? What do the students think of the subject-matters being able to be taught delightfully and in an effective way? Do the lessons have a positive influence on the moral behaviour of the students? What are the reasons for students exhibiting approvable behaviour or not being able to do so? Does that the students are interested in the lesson and think of the lessons having positive effects influence their moral tendency? What are the students' attitudes and behaviour towards the values regarding being fair, honesty, tolerance, helping each other, keeping their promise?

The research investigating those problems, first of all, deals with the concepts of morality theoretically and then empirically. In doing so, the results of the questionnaire that was applied to 1025 students being trained in the grades 6, 7, and 8 in the Primary School have been assessed. The results have been analysed by SPSS program. The hypotheses have been checked by the use of chi-square.

It has been found out that the students are interested in the lesson, wish that the topic is covered in more different way than it is done at present, their religious beliefs affect their behaviour, they get influenced by their peers and some programmes on television in a negative way, the students interested in the lesson and mentioning of its positive influences have made gains of higher moral values.

In brief, it has been concluded that the subjects of Religious Culture and Moral Knowledge have favourable effects on students' attitudes and behaviour regarding morality. In the chapter Conclusion, the results of the research have been evaluated.

Key Words: Moral value, moral behaviour, morals training and morals teaching.

Advisor: Mustafa ÖCAL, Assistant Professor

Number of pages: 150

ÖNSÖZ

Ahlâki dejenerasyonun ve globalleşme söyleminin yaygınlaştığı son yüzyıl, insanî değerlerdeki değişimi de beraberinde getirmiştir. Söz konusu değişim karşısında manevî ve ahlâkî değerlerin eğitimi ve öğretimi bir kat daha önem kazanmıştır. Onun için bu konuda çok sayıda araştırmanın yapılmasını gerekli kılmıştır. “*İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâki Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi*” isimli bu çalışma, işte bu ihtiyaçtan yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Araştırmamız; bir “Giriş” ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş'te, araştırmanın problemi, amacı, hipotezleri, evren ve örnekleme ile yöntemi hakkında bilgi verilmektedir.

Birinci Bölüm'de, teorik bir yaklaşımla ahlâk, ahlâki davranış, ahlâkî değer ve vicdan kavramları incelenmektedir. Ahlâk gelişimi ve ahlâk gelişimini açıklamaya çalışan teoriler hakkında gerekli açıklamalarla birlikte ahlâk gelişimini etkileyen faktörler ele alınmış, asıl konumuzu ilgilendiren ahlâk eğitimi konuları üzerinde durulmaya çalışılmıştır. İlköğretim okullarında okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersiyle ilgili genel bilgiler verilmiş, derste ahlâk eğitimi ve öğretiminde faydalanılan âyet ve hadisler kazandırılmaya çalışılan değerlere göre tasnif edilmiştir.

İkinci Bölüm'de, ampirik (tecrübi) bir yöntem izlenmiş ve İlköğretim Okulu öğrencilerine anket uygulanarak konu ile ilgili tespitler yapılmıştır. Burada, ankete katılan öğrencilerle ilgili betimsel istatistiklere, araştırmaya asıl konu olan araştırma bulgularına ve bunlarla ilgili tablolara yer verilmiştir. Okul, cinsiyet, sınıf, annenin, babanın öğrenim durumu, ailenin aylık geliri gibi bağımsız değişkenler ve diğer değişkenler, belirtilen hipotezleri de sınamak amacıyla değerlendirilmiş, elde edilen veriler çapraz tablolar halinde sunulmuştur.

Sonuç ve değerlendirme kısmında ise, hipotezlerin ve elde edilen bulguların değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu çalışmanın vücut bulmasında, araştırmanın her aşamasında bilgi ve tecrübesiyle yardımcı ve destek olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal'a, fikir ve önerileriyle beni yönlendiren Yrd. Doç. Dr. M. Akif Kılavuz ve Yrd. Doç. Dr. Turgay Gündüz'e, Dr. İsmail Sağlam'a, araştırmanın ampirik bölümünde istatistiki analizler konusunda yardımcı olan Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mustafa Sevüktekin'e, yine verilerin analizinde tecrübelerinde faydalandığım ve karşılaştığım güçlüklerde yanımda bulduğum Emine Küçükalp'e, verileri bilgisayara girmede kıymetli vakitlerini benden esirgemeyen Türkçe öğretmeni Şule Gemici'ye, tezin yazımında, tasnifinde ve kaynak temininde yardımcı olan Araş. Gör. Emine Alkın'a, araştırma ile ilgili anket uygulamalarının yapılmasında yardımcı olan ilgili okul yöneticilerine, öğretmenlerine, öğrencilerine, çalışmayı daha iyi kavramada ilham aldığım öğrencilerime, çalışmayı son şekline ulaştıran Hüseyin Karabey'e, araştırma boyunca manevi yardım ve destekte bulunan tüm büyüklerime, dostlarıma ve arkadaşlarıma ayrıca tüm öğrenim hayatım boyunca sevgi ilgi ve destekleriyle daima yanımda olan, bu hususta hiçbir şeyi esirgemeyen değerli anneme, babama ve ailemin tüm fertlerine teşekkürü bir borç bilirim.

Bursa - Ekim 2005

Aylin CEBECİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	2
II. ARAŞTIRMANIN AMACI	3
III. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	4
IV. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	5
V. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	6
A. ARAŞTIRMA MODELİ	6
B. ANKET SORULARININ HAZIRLANMASI VE UYGULANMASI	7
C. VERİLERİN TOPLANMASI	8
D. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN PROGRAM VE YAPILAN ANALİZ	8

BİRİNCİ BÖLÜM

AHLÂKÎ DEĞERLERİN EĞİTİMİNE VE ÖĞRETİMİNE TEORİK YAKLAŞIM

I. AHLÂK	11
A. AHLÂK KAVRAMI	11
B. AHLÂKÎ DAVRANIŞ	15
C. AHLÂKÎ DEĞER	17
D. VİCDAN	20
E. AHLÂK GELİŞİMİNİN KURAMSAL AÇILIMI	23
1. Psikanalitik Teori	24
2. Sosyal Öğrenme Teorisi	26
3. Bilişsel Gelişim Teorisi	28

F. AHLÂK GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	30
1. Kalıtım	31
2. Zeka Düzeyi	31
3. Okul ve Öğretmenler	31
4. Aile ve Sosyo-Ekonomik Düzey	32
5. Akran Grupları	33
G. AHLÂK ÖĞRETİMİ	33
H. AHLÂK EĞİTİMİ	36
II. İLKÖĞRETİM KURUMLARINDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSLERİ	38
A. DERSLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	38
B. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSİNDE AHLÂKÎ DEĞER ÖĞRETİMİNDE FAYDALANILAN AYET VE HADİSLER	40
1. Doğruluk, Yalan Söylememe, Hile Yapmama, Güvenilir Olma	41
2. İyilik Yapma, Paylaşma ve Yardımlaşma	42
3. Anne Baba ve Büyüklere Saygı, Küçüklere Sevgi	43
4. Adâletli Olma	43
5. Dostluk, Kardeşlik ve Arkadaşlık	44
6. Temiz Olma	44
7. Gıybet ve İftiradan Sakınma	44
8. Başkalarına Zarar Vermeme	45
9. Başkalarının Özel Hayatını Araştırmama	45
10. Hırsızlık Yapmama (Kul Hakkı Yememe)	45
11. Verilen Sözde Durma	46
12. Sabırlı Olma	46
13. Hoşgörülü Olma	46
14. Kıskanç Olmama	46
15. Alay Etmeme	47
16. Savurganlıktan Kaçınma	47
17. Kötü Zanda Bulunmama	47
18. Emanete İhanet Etmeme	47
19. Danışarak İş Yapma	47
20. Kötü Alışkanlıklardan Sakınma	48
21. Büyüklenmeme (Kibir)	48

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ BULGULAR VE YORUMLAR

I. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ BETİMSSEL İSTATİSTİKLER	50
A. ÖĞRENCİLERİN ÖĞRENİM GÖRDÜĞÜ OKULLARA GÖRE DAĞILIMI	50
B. ÖĞRENCİLERİN CİNSİYET DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMLARI	50
C. ÖĞRENCİLERİN YAŞA GÖRE DAĞILIMLARI	51
D. ÖĞRENCİLERİN SINIFLARA GÖRE DAĞILIMLARI	51
E. ÖĞRENCİLERİN BABA MESLEĞİNE GÖRE DAĞILIMLARI	52
F. ÖĞRENCİLERİN ANNE MESLEĞİNE GÖRE DAĞILIMLARI	53

G. ANNE VE BABALARIN ÖZ/ÜVEY OLUŞLARINA GÖRE DAĞILIMLARI	53
H. ÖĞRENCİLERİN ANNE VE BABALARININ ÖĞRENİM DURUMLARI	55
I. AİLELERİN AYLIK GELİR DURUMU	56
II. ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME	57
A. DEĞER EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDE ETKİ BOYUTU	57
1. Anne ve Baba	57
2. Öğretmen	60
3. Arkadaş	64
4. Televizyon	67
5. Sosyal Yaşam	70
6. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri	72
B. AHLÂKİ DAVRANIŞ - DİN İLİŞKİSİ	75
1. Güzel Ahlâklı Davranmanın Dini Değeri	75
2. Ahlâki Davranışlar Sergilemenin Ahiret Hayatına Etkisi	77
3. Ahlâki Davranış Sergileme Nedenleri	80
4. Hz. Muhammed'in düşünce ve davranışlarını örnek alma durumu	84
C. AHLÂK EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSLERİ	86
1. Ahlâk Eğitiminin Bilgi Boyutu	86
2. Derste Ahlâk İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duyma	90
3. Derste Ahlâk İle İlgili Konuların İşlenişi	94
5. Dersle İlgili Diğer Görüşler	102
D. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ İLE DAVRANIŞLARI YÖNLENDİREN TEMEL DEĞERLER ARASINDAKİ İLİŞKİ	105
1. Adâlet	105
2. Doğruluk	110
3. Hoşgörü	114
4. Yardımlaşma	119
5. Sözünde Durma	123
SONUÇ	129
BİBLİYOGRAFYA	137
EKLER	142
ÖZGEÇMİŞ	150

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1	: Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Okullara Göre Dağılımı	50
Tablo 2	: Öğrencilerin Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılımları	51
Tablo 3	: Öğrencilerin Yaşa Göre Dağılımları	51
Tablo 4	: Öğrencilerin Sınıflara Göre Dağılımları	51
Tablo 5	: Öğrencilerin Baba Mesleğine Göre Dağılımları	52
Tablo 6	: Öğrencilerin Anne Mesleğine Göre Dağılımları	53
Tablo 7	: Babaların Öz/Üvey Oluşlarına Göre Dağılımları	54
Tablo 8	: Annelerin Öz/Üvey Oluşlarına Göre Dağılımları	54
Tablo 9	: Baba Öğrenim Durumu	55
Tablo 10	: Anne Öğrenim Durumu	55
Tablo 11	: Ailelerin Aylık Gelir Durumu	56
Tablo 12	: Bir Davranışın “Doğru” ya da “Yanlış” Olduğuna Karar Vermede Öğrencilerin En Çok Kimin Söylediklerini Dikkate Aldıkları	57
Tablo 13	: Öğrencilerin; Adaletli, Yalan Söylemeyen, Dürüst Davranan, Hoşgörülü, Merhametli, Yardımsever Olmasından Dolayı Kendisini Örnek Aldığı Kişi	58
Tablo 14	: Anne Eğitimi İle Bir Davranışın “Doğru” ya da “Yanlış” Olduğuna Karar Vermede Söyledikleri En Çok Dikkate Alınan Kişi Arasındaki İlişki	59
Tablo 15	: Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerinin “Güzel Ahlâklı” Bir İnsan Olduğunu Düşünüp Düşünmedikleri	60
Tablo 16	: Öğrencilerin En Çok Hangi Ders Öğretmeninin Düşünce ve Davranışlarını Kendilerine Örnek Aldıkları	61
Tablo 17	: Öğrencilerin Kendisini Örnek Aldığını Belirttiği Ders Öğretmeninin En Çok Hoşlarına Giden Yönü	62
Tablo 18	: Düşünce ve Davranış Yönünden Örnek Alınan Öğretmen İle Örnek Alınan Öğretmenin En Çok Hoşlanılan Yönü Arasındaki İlişki	63
Tablo 19	: Davranışları ve Kötü Alışkanlıklarıyla Öğrencileri Olumsuz Yönde Etkileyen Kişi	64
Tablo 20	: Öğrencilerin Güzel Davranışlar Sergileyememelerinin En Önemli Sebebi	64
Tablo 21	: Sınıf ve Güzel Davranışlar Sergileyememe Nedeni Arasındaki İlişki	66
Tablo 22	: Televizyonun Öğrencileri Ahlâkî Yönden Nasıl Etkilediği	68
Tablo 23	: Sınıf İle Ahlâkî Yönde Televizyondan Etkilenmeleri Arasındaki İlişki	68
Tablo 24	: Öğrencilerin; Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamının Hayatımızı Olumlu Yönde Etkileyip-Etkilemediği Hakkındaki Düşünceleri	70
Tablo 25	: Sınıf İle Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamının Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki	70
Tablo 26	: Ailenin Aylık Gelir Durumu İle Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamının Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki	71

Tablo 27 : Öğrencilerin; Güzel Davranışlar Sergilemesinde “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğunu Düşünüp Düşünmedikleri	73
Tablo 28 : Cinsiyet İle Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisi Arasındaki İlişki	73
Tablo 29 : Sınıf İle Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisi Arasındaki İlişki	74
Tablo 30 : Öğrencilerin Güzel Ahlâklı Davranmanın Aynı Zamanda “sevap” Olduğunu Düşünüp-Düşünmedikleri	75
Tablo 31 : Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamının Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Düşüncesi İle Güzel Ahlâklı Davranmanın Aynı Zamanda “Sevap” Olduğu Düşüncesine Katılım Arasındaki İlişki	76
Tablo 32 : İyi Davranışlarda Bulunmanın ve Kötü Davranışlardan Sakınmanın Âhiret Hayatını Olumlu Yönde Etkilediğini Düşünüp-Düşünmedikleri	77
Tablo 33 : Sınıf İle İyi Davranışlarda Bulunmanın ve Kötü Davranışlardan Sakınmanın Âhiret Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki	78
Tablo 34 : Ailenin Aylık Gelir Durumu İle İyi Davranışlarda Bulunmanın ve Kötü Davranışlardan Sakınmanın Âhiret Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki	79
Tablo 35 : Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamının Hayatı Olumlu Yönde Etkilemesi Düşüncesi İle İyi Davranışlarda Bulunma ve Kötü Davranışlardan Sakınmanın Âhiret Hayatını Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki	80
Tablo 36 : Öğrencilerin Güzel Davranışlar Sergilemelerinin En Önemli Sebebi	81
Tablo 37 : Sınıf ve Güzel Davranışlar Sergileme Nedenleri Arasındaki İlişki	82
Tablo 38 : Güzel Ahlâklı Davranmanın Aynı Zamanda “Sevap” Olması Düşüncesi İle Güzel Davranışlar Sergileme Nedeni Arasındaki İlişki	83
Tablo 39 : “Hz. Muhammed (s.a.v.), düşünce ve davranışlarıyla örnek bir insandır.” Fikrine Katılanlar	84
Tablo 40 : Öğrencilerin; Hz.Muhammed (s.a.v.)’in Düşünce ve Davranışlarını Kendilerine Örnek Alıp Almadıkları	85
Tablo 41 : Hz. Muhammed’in Düşünce ve Davranışlarıyla Örnek Bir İnsan Olduğu Fikrine Katılım İle Hz. Muhammed’in Düşünce ve Davranışlarını Örnek Alma Arasındaki İlişki	85
Tablo 42 : Öğrencilerin, “Güzel Ahlâklı” Bir İnsan Olmak İçin, “Adaletli, Yardımsever, Hoşgörülü, Merhametli, Cesaretli, Affedici, Sabırlı, Doğru-Dürüst Olmak, Yalan Söylememek, Sözünde Durmak” Gibi Özelliklere Sahip Olmanın Gereğine İnanıp İnanmadıkları	87
Tablo 43 : Öğrencilerin; Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk“ İle İlgili Öğrendiklerinin Ne Kadarını Önceden Bildikleri	88
Tablo 44 : Öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Öğretilen Bilgileri Yeterli Bulup Bulmadıkları	88
Tablo 45 : Öğrencilerin Okuldan ve Ailelerinden “Ahlâk” İle İlgili Öğrendikleri Bilgiler Arasında Farklılık Olup Olmadığı	89
Tablo 46 : Öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgi Duyup Duymadıkları	90
Tablo 47 : Cinsiyet İle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgi Duyma Arasındaki İlişki	91

Tablo 48 : Sınıf İle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Konuların Yeterliliği Arasındaki İlişki	93
Tablo 49 : Öğrencilerin; Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Konuların Yeterince Zevkli ve Etkili İşlendiğini Düşünüp Düşünmedikleri	94
Tablo 50 : Okul Türü ile Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Konuların Yeterince Zevkli ve Etkili İşlenip İşlenmediği Düşüncesi Arasındaki İlişki	95
Tablo 51 : Sınıf İle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersindeki Ahlâk Bilgisi Konularının Yeterince Etkili ve Zevkli İşlenip-İşlenmemesi Arasındaki İlişki	96
Tablo 52 : Öğrencilere Göre Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersindeki “Ahlâk” Konuları Nasıl İşlense Daha Zevkli ve Etkili Hale Geleceği	98
Tablo 53 : Sınıf İle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersindeki Ahlâk Konularının Nasıl İşlenirse Daha Zevkli ve Etkili Olacağı Arasındaki İlişki	99
Tablo 54 : Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Konuların Yeterince Zevkli ve Etkili İşlenmesi Düşüncesi İle “Ahlâk” Konularının Daha Zevkli ve Etkili İşlenme Metodu Arasındaki İlişki	99
Tablo 55 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersine Ayrılan Süreyi Yeterli Bulup-Bulmadıkları	103
Tablo 56 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Ders Kitabını Beğenip Beğenmedikleri	103
Tablo 57 : Sınıf İle Ders Kitabını Beğenme Arasındaki İlişki	104
Tablo 58 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer, “Adâlet”	106
Tablo 59 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Adâlet” Yargısı Arasındaki İlişki	107
Tablo 60 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Adâlet” Yargısı Arasındaki İlişki	108
Tablo 61 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Adâlet” Yargısı Arasındaki İlişki	105
Tablo 62 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer “Doğruluk” (Yalan Söylememe -İftira atmamak)	110
Tablo 63 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Doğruluk” Yargısı Arasındaki İlişki	111
Tablo 64 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Doğruluk” Yargısı Arasındaki İlişki	112
Tablo 65 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Doğruluk” Yargısı Arasındaki İlişki	113
Tablo 66 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer, “Hoşgörü”	114
Tablo 67 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Hoşgörü” Yargısı Arasındaki İlişki	115
Tablo 68 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Hoşgörü” Yargısı Arasındaki İlişki	117
Tablo 69 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Hoşgörü” Olma” Yargısı Arasındaki İlişki	118

Tablo 70 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer, “Yardımlaşma”	119
Tablo 71 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Yardımlaşma” Yargısı Arasındaki İlişki	120
Tablo 72 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgi Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Yardımlaşma” Yargısı Arasındaki İlişki	121
Tablo 73 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Yardımlaşma” Yargısı Arasındaki İlişki	122
Tablo 74 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer, “Sözünde Durma”	124
Tablo 75 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Sözünde Durma” Yargısı Arasındaki İlişki	125
Tablo 76 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgi Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Sözünde Durma” Yargısı Arasındaki İlişki	126
Tablo 77 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Sözünde Durma” Yargısı Arasındaki İlişki	127

KISALTMALAR

a. g. e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.tz.	: adı geçen tez
AÜEF	: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İSAM	: İslâmî Araştırmalar Merkezi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MÜ İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
p.	: page
s.	: sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve selem
seç.	: seçenek
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Talim ve Terbiye Kurulu
TV	: Televizyon
UNESCO	: United Nations Educational Scentific and Cultural Organization
UÜİF	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
UÜSBE	: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

“Günü kurtarma” amacıyla yaşanmaya çalışıldığı günümüzde, çocukların insanî değerlere sahip olarak yetişmeleri için büyük çaba sarf edilmesi gerektiği fikri giderek daha büyük bir önem kazanmıştır. Bunun gerçekleştirilebilmesi elbette ki, “gelecek” olarak ifade edilen çocuğun her yönüyle bilinmesi ve tanınmasıyla mümkündür.

“Dünyada yapılan bilimsel araştırmaların sonuçları, çocukluk yıllarında kazanılan davranışların büyük bir kısmının yetişkinlikte bireyin kişilik yapısını, alışkanlık, inanç ve değer yargılarını biçimlendirdiğini ve kişiliğin temelini ilk çocukluk yıllarında atılabileceğini göstermiştir. Araştırmacılar “ilk izlenimlerin” kişinin hayatında yapabileceği büyük ve sürekli etkilere dikkat çekmektedirler. Bu nedenle Psikolojik Danışma, Rehberlik, Klinik Psikoloji gibi, insanların daha sağlıklı yetişmelerine yardım etmeyi amaçlayan hizmet dalları hızla gelişmektedir. Çocuğun Antropolojisi ve Pedagojik Antropoloji gibi bilimler de eğitim ve öğretimi daha güçlü kılacak görüş ve tecrübeleri belirlemeye çalışmaktadır.”¹

Böylece çocuklara verilecek bilgilerin içinde buldukları yaş grubunun özelliklerine, ihtiyaçlarına ve kapasitelerine uygun düşmesi sağlanmaktadır.

Çocukların ahlâkî gelişimini, bu alandaki gelişimlerini etkileyen temel faktörleri, onların ne tarz bir eğitimi kabullenebilecekleri gibi konular üzerine yapılan çalışmalarla birlikte, yeterli olmamakla birlikte özel öğretim yöntemleri geliştirilmekte, hangi yöntemin ahlâk öğretiminde, ahlâk eğitiminin hangi konusunda yararlı, hangi yöntemin ahlâkî gelişimi olumsuz yönde etkileyeceğini belirlemeye dair çalışmalar ortaya konmaktadır.

Çocuğun gelişim dönemlerine uygun olmayan, ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermeyen öğrenmeleri ona daha sonraları neredeyse telafi edilmesi mümkün olmayan problemler getirmektedir. Onun için problem çözmek için uğraşmaktansa, problem çıkmamasına gayret etmek daha uygun bir strateji olarak görülmektedir.

Çocuğun ahlâkla ilgili öğrenmelerinin ailede başladığı bilinen bir gerçektir. Daha sonraki öğrenmeleri okul ve çevre tarafından gerçekleştirilmekte ve

¹ Selçuk, Mualla, **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, 2. Baskı, Ankara, 1991, s. 13.

desteklenmektedir. Bu noktada araştırmanın problemi aileden sonraki temel kurum olan okullarda verilmekte olan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi içeriğindeki ahlâk eğitimi ve öğretimi ile ilgilidir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde ahlâkî değerlerin eğitimi ve öğretimi ile ilgili mevcut durumun tespit edildiği ve konuyla ilgili beklentilerin de belirlenmesine gayret edilen araştırma bünyesinde incelenecek problemler şunlardır:

1. Ahlâkî davranış sergilemede öğrenciler kimi örnek almakta ve kimden olumsuz yönde etkilenmektedirler?
2. Öğrencilerin ahlâkî tutum ve davranışlarındaki temel etmenler nelerdir?
3. Öğrencilerin derste ahlâk ile ilgili anlatılanlara ilgileri hangi düzeydedir?
4. Öğrencilere göre ahlâkla ilgili konular yeterince zevkli ve etkili işlenmekte midir ve daha zevkli ve etkili işlenebilmesiyle ilgili öğrencilerin düşünceleri nelerdir?
5. Öğrencilerin güzel davranışlar sergilemelerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi var mıdır?
6. Öğrencilerin güzel davranışlar sergileme ve sergilememe nedenleri nelerdir?
7. Derse ilgi duymaları ve dersin olumlu etkisinin olduğunu düşünmeleri öğrencilerin ahlâkî değerler konusundaki yönelimlerini etkilemekte midir?
8. Öğrencilerin adalet, doğruluk, hoşgörü, yardımlaşma ve sözünde durma gibi ahlâkî değerlerle ilgili tutum ve davranışları nelerdir?

Yukarıdaki ifade edilen hususlar; Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin ilköğretim 4. ve 5. sınıflarının programlarında da bulunmasına rağmen, daha önceki öğrenmeleri hesaba katılarak, farklı gelişim dönemleri arz etmeleri sebebiyle ve soruların maksadına uygun anlaşılıp cevaplanamayacağı endişesiyle sadece 6. 7. ve 8. sınıf öğrencileri açısından ele alınmaya çalışılmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın biri genel, diğeri özel olmak üzere iki amacı vardır.

Araştırmanın genel amacı; çocuğun ahlâk eğitimi ve öğretiminde etkili olduğu düşünülen Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin etkisini ele almak ve bu derslerdeki ahlâk eğitim ve öğretimini din eğitimi bilimi açısından yorumlamaktır.

Araştırmanın özel amaçları ise şöyle sıralanabilir:

1. Ahlâk gelişimi sürecini ifade etmek, buna bağlı olarak ahlâk eğitimi etkileyen faktörleri incelemek.
2. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin tarihi sürecinden yola çıkarak, öğretim programının “Ahlâk Bilgisi” ile ilgili genel ve özel amaçlarını belirlemek, bu bağlamda dersin içeriğini incelemek.
3. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde “Ahlâk Bilgisi” konularının ders kitaplarında nasıl ele alındığını tespit edip, dersin içeriğinde bulunan ahlâkî değerlerle ilgili hangi ayet ve hadislerin kullanıldığını belirlemek.
4. Son çocukluk döneminin son yıllarıyla, erken ergenlik dönemini kapsayan dönemde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri aracılığıyla verilmeye çalışılan ahlâk eğitimi ve öğretiminin nasıl olması gerektiğini tespit etmek.
5. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğrencilerin ahlâkî tutum ve davranışları üzerindeki etkisini tespit etmek.
6. Öğrencilerin güzel davranışlar sergileme ve sergileyememe nedenlerini tespit etmek.
7. Öğrencilerin dinî duygu ve düşüncelerinin ahlâkî değerlerle ilgili tutum ve davranışlarına etkide bulunup bulunmadığını tespit etmek.
8. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerindeki ahlâk ile ilgili konuların nasıl işlenirse öğrenciler için daha zevkli ve etkili hale geleceğini tespit etmek.

Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda uygulanan anketler neticesinde çıkan sonuçları din eğitimi açısından değerlendirmek.

III. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmamız için belirlenen başlıca hipotezler şunlardır:

1. Öğrenciler bir davranışın doğru ya da yanlış olduğuna karar vermede en çok annelerinin söylediklerini dikkate almaktadırlar. Dikkate alınma noktasında yüksek öğrenim mezunu anneler daha etkin role sahiptirler. Bu konuda babalar da etkili olmakla birlikte anne kadar etkili değildir.

2. Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin güzel ahlâklı bir insan olduğunu düşünmektedirler ve öğretmenlerinin düşünce ve davranışlarını kendilerine örnek almaktadırlar. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri öğrencilerin ahlâkî tutum ve davranışları üzerinde etkilidirler.
3. Öğrencilerin güzel davranışlar sergilemelerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi vardır.
4. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde ahlâk ile ilgili anlatılanlara ilgi duymaları ve güzel davranışlar sergilemelerinde dersin olumlu etkisinin olduğunu düşünmeleri ile öğrencilere kazandırılmaya çalışılan ahlâkî değerler ile ilgili olarak öğrencilerin tutum ve davranışlarının olumlu yönde etkilenmesi arasında ilişki vardır.
5. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri bünyesinde gerçekleştirilen ahlâk eğitimi ve öğretiminde din motive edici bir güce sahiptir ve ilköğretim çağındaki öğrenciler din temelli ahlâk anlayışına sahiptirler. Güzel davranışlar sergilemelerinde ve olumsuz davranışlardan sakınmalarında öğrencilerin dini inançları olumlu etkiye sahiptir.
6. Öğrencilerin güzel davranış sergilemelerinde, iradî yönde başa çıkamayışları, arkadaş çevreleri, TV, çevrelerindeki büyüklerin düşünce ve davranış bütünlüğüne sahip olmayışları olumsuz etkiye sahiptir.
7. Sınıf düzeyi ile Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde ahlâk eğitim ve öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler arasında ilişki vardır. Kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgili, öğrencilerin beklentileri sınıf seviyelerine göre farklılık arz etmektedir.

IV. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersini ve ahlâk eğitimi ve öğretiminin ne yönde etkide bulunduğunu, mevcut durumunu öğrencilerin nasıl değerlendirdiğini, beklentileri ve müfredatla kazandırılmaya çalışılan değerleri ne kadar kazandıklarını tespit etmeye çalışan bu araştırmanın evrenini, Bursa'nın farklı ilçelerinde bulunan İlköğretim okullarının öğrencileri oluşturmaktadır. Anket uyguladığımız İlköğretim okulları sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan üç ayrı kategoriye ayrılmış ve özel okullar bu kategorilere dahil edilmiştir.

İlköğretim okullarından görüşlerine başvurduğumuz denekler şu sosyo-ekonomik ve kültürel grupları arasından seçilmiştir ve bu okulların isimleri aşağıdaki gibidir:

- Varlıklı ailelerin çocuklarının yoğun olduğu özel okullar ve buldukları bölgeler:
 - Özel İlbahar İlköğretim Okulu (Beş Evler)
 - Özel Tunçsiper İlköğretim Okulu (Odunluk)
 - Özel Emine Örnek İlköğretim Okulu (Bademli)
- Şehirli ve varlıklı ailelerin çocuklarının yoğun olduğu devlet okulları ve buldukları bölgeler:
 - Atatürk İlköğretim Okulu (Setbaşı)
 - Kükürtlü Ticaret Sanayi İlköğretim Okulu (Kükürtlü Cd.)
- Orta gelirli ailelerin çocuklarının yoğun olduğu okullar ve buldukları bölgeler:
 - I. Murat İlköğretim Okulu (Çekirge)
 - Dilek Özer İlköğretim Okulu (Duru Kent)
- Şehirleşme sürecinde olan semtlerdeki düşük gelirli ailelerin çocuklarının yoğun olarak bulunduğu okullar ve buldukları bölgeler:
 - İnönü İlköğretim Okulu (Bağlarbaşı)
 - Gazi İlköğretim Okulu (Bağlarbaşı)

Araştırmanın örneklemini, adı geçen ilköğretim okullarının 6. 7. 8. sınıflarında öğrenim gören ve anketimizi cevaplandıran toplam 1025 öğrenci oluşturmaktadır.

V. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

A. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırmada seçilen örneklem grubundan bilgi toplamak için “Tarama Modeli” içerisinde yer alan “Anket Tekniği” kullanılmıştır. Araştırmada ana kütleyi temsil eden örneklemin seçiminde cinsiyet, ebeveynlerin mesleği, öğrenim durumu gibi

değişkenler kullanıldığı için “Tabakalı Basit Tesadüfi Örneklem” ve sınıf, yaş gibi değişkenlere sınırlama getirdiği için “Kota Örneklemesi” metotları kullanılmıştır.²

Verilerin bilgisayara girdisinde cinsiyet, yaş, sınıf vb. değişkenlere sayısal değerler verilerek “Sınıflayıcı (Nominal) Ölçme” ve sosyo-kültürel düzey değişkeninde “Sıralayıcı (Ordinal) Ölçme” türlerinden yararlanılmıştır. “Sınıflayıcı ve Sıralayıcı” ölçekle elde edilen verilerin analizinde “Betimsel İstatistik” (decriptive statistics) teknikleri kullanılmıştır.³

B. ANKET SORULARININ HAZIRLANMASI VE UYGULANMASI

1. Soruların hazırlanması

Anket sorularının ön çalışması araştırmacı tarafından hazırlandıktan sonra danışman öğretim üyesine takdim edilmiştir. Danışman öğretim üyesi yaptığı ön incelemeden sonra bazı düzeltme tavsiyeleriyle birlikte soruların gözden geçirilmesi için iade etmiştir. Yapılan düzeltme ve düzenlemelerden sonra sorular tekrar incelenmek üzere danışman öğretim üyesine sunulmuştur. Son olarak öğretim elemanı ile birlikte sorular üzerinde tartışmalar yapılmak suretiyle yeni bir şekil ve muhteva kazandırıldıktan sonra İnönü İlköğretim Okulu’nun 6. 7. ve 8. sınıflarından birer şubede ön uygulama / deneme uygulaması yapılmıştır. Toplam 110 kişilik bir öğrenci grubuna yapılan ön uygulama sonucunda öğrencilerce net anlaşılamayan ya da ölçme tekniği açısından uygun olmadığı tespit edilen sorular anketten çıkarılmış, bu alanda araştırma yapmış kişilerin ve tez danışmanının da yardımıyla sorulara son şekli verilmiştir.

Anket soruları hazırlanırken dokümantasyon metodu kullanılarak daha önce yapılan araştırmalardaki anket soruları incelenmiştir.

Hipotezlerimizi test edebilmemiz için gerekli veriyi sağlayacak olan anket formu kendi içinde üç bölümdür.

Birinci bölümü; öğrencilerle ilgili çeşitli demografik bilgileri ve sosyo-kültürel özellikleri öğrenmek amacıyla hazırlanan, kişisel bilgilerin elde edildiği sorular, *ikinci bölümü;* öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri içeriğinde “Ahlâk Bilgisi” ile ilgili düşünce ve değerlendirmelerini içeren sorular oluşturmaktadır. *Son bölümde ise;* müfredatta bulunan “Ahlâk Bilgisi” ile ilgili amaçların gerçekleşme oranlarını

² Bkz. Aslantürk, Zeki, **Araştırma Metot ve Teknikleri**, 4. Baskı, 1999, s. 101-105.

³ Gürsakal, Necmi, **Bilgisayar Uygulamalı İstatistik I**, Bursa, 1997, s. 19-33.

ölçme amacıyla hazırlanan, verdikleri cevaplarla temel ahlâkî değerlerle ilgili tutumlarını dolaylı yoldan ifade edecekleri hikâyeler bulunmaktadır.

Soruların tek seçenekli ve olabildiğince öğrencilerin anlayabileceği şekilde hazırlanmasına özen gösterilmiştir.

2. Anketin uygulanması için izin alınması ve uygulanması

Anket uygulanmadan önce Bursa Milli Eğitim Müdürlüğü'nden resmi yazışmalar oluyula izin alınmış, okul idarecileriyle görüşülüp uygulama için uygun ders saatleri belirlenmiştir.

Anket uygulamasının bir kısmı bizzat araştırmacı tarafından, bir kısmı da belirlenen ders saatlerinde dersi olan öğretmenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Örneklemeden, anket formlarına isimlerini yazmamaları istenmiş, verdikleri cevapların gizli tutulacağı özellikle belirtilmiş ve bununla öğrencilerin samimi ve gerçeğe uygun cevap vermeleri hedeflenmiştir.

C. VERİLERİN TOPLANMASI

Anket verileri bizzat uygulayıcılar tarafından uygulamanın hemen arkasından toplanmıştır. Bu yöntemle anket formlarının ortada kalması ve birtakım yanlışlıkların yapılmasına imkan ve fırsat verilmemiştir. Veriler toplandığında 1100 (binyüz) öğrencinin anketimizi cevapladığı anlaşılmıştır.

D. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN PROGRAM VE YAPILAN ANALİZ

Öğrenciler tarafından cevaplandırılan 1100 anket tek tek ön incelemeye tabi tutulmuştur. İçlerinden 75 tanesinin eksik cevaplandığı anlaşıldığı için onlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Neticede toplam 1025 anketin değerlendirmeye alınmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

Elde edilen veriler (1075 anket) sayısal değerlere dönüştürülerek bilgisayar girdisine uygun hale getirilmiştir. Verilerin bilgisayara aktarılmasında ve değerlendirilmesinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Bu programda veriler düz ve çapraz frekans dağılımları Microsoft/Excel 2000 programında tablolar haline dönüştürülmüştür. Yine sözel veriler de aynı programda oluşturulmuştur.

Diğer istatistik analizlerle kıyaslandığında (x^2 , korelasyon analizleri gibi) regresyon analizi, değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri ve ilişkilerin yönü hakkındaki bilgileri verdiğiinden ve kullanılan verilerde bu analize uygun olduğundan tercih edilmiştir.

Kullanılan test süreçlerinde marjinal anlamlılık düzeyi olarak $P < 0,05$ kabul edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
AHLÂKÎ DEĞERLERİN EĞİTİMİNE VE ÖĞRETİMİNE
TEORİK YAKLAŞIM

I. AHLÂK

A. AHLÂK KAVRAMI

“Ahlâk nedir?” sorusu beraberinde; kaynağı nedir, göreceli midir, toplumdaki topluma, çağdan çağa değişir mi, kurallarla ilişkisi nedir, bireyin kurallara uymasının sebebi nedir, birey kurallara uymaya nasıl başlar, kurallara uyar mı ya da özgür bilinci ile uymayı mı seçer, hem uyar hem de seçerse ne zamana kadar uyar, neden ve ne zaman seçerek uymaya başlar, bireyin ahlâkının temeli olan doğru-yanlış, haklı-haksız karşısındaki duyarlılığı toplum içinde mi kazanır, yoksa doğuştan gelen bir yetenek midir, olgun ahlâk davranışının ölçütü nedir, ahlâk öğrenilir mi, öğretilir mi?...”⁴ gibi pek çok soruyu da gündeme getirir. Bu sorular ahlâk ilminin yapı taşlarını oluşturmuş ve bu sorular üzerine pek çok çalışmalar yapılmıştır.

Kelime anlamıyla ahlâk, ‘hulk’ kelimesinin çoğulu olan Arapça bir kelime olup, din, tabiat, huy, karakter, adet, hal ve hareket tarzı gibi manalara gelmektedir.⁵ İngilizce’de ahlâk karşılığında kullanılan ‘moral’ kelimesi de Latince ‘moralis’ kelimesinden türetilmiştir. Moralis adet, karakter, hal ve hareket tarzı demektir.⁶

Terim olarak ise ahlâk; genel hayat tarzını, bir grup davranış kurallarını davranış kuralları veya hayat tarzları üzerinde yapılan tartışmaları, araştırmaları ifade etmek üzere kullanılmaktadır.⁷

Kelime ve terim anlamlarının yanında, insanlar arası ilişkileri düzenleyen ilkeler ve yasalar sistemi olması nedeniyle toplumların gelecekleri ve huzurları açısından önemli olan ahlâkın farklı düşüncelere ve farklı disiplinlere göre değerlendirilmesi nedeniyle pek çok tanımı yapılmıştır.

“Ahlâk genel anlamda, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütününe verilen addır. Başka bir

⁴ Çiftçi, Nermin, “Kohlberg’in Bilişsel Ahlâk Gelişimi Teorisi: Ahlâk ve Demokrasi Eğitimi”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 1. sayı, İstanbul, 2003. s. 45.

⁵ İbn Manzur, **Lisanü'l-Arab**, C. X., Beyrut 1956, s.86 (Hulk Maddesi); Hançerlioğlu, Orhan, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, 1996. s. 8; Ateş, Süleyman, **Kur’an Ansiklopedisi**, İstanbul, Tarihsiz, C.II, s. 67.

⁶ **The Shorter Oxford English Dictionary**, Ed. by Onions, C. T., C.1, Oxford, Clarendon Press, 1950. s. 1280.

açından ahlâk; “bir kimsenin iyi niteliklerini ya da kişiliğini ifade eden tutum ve davranışlar bütünü ya da huy” olarak anlaşıldığı gibi, “insanların kendisine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkeler bütünü ya da kurallar toplamı” olarak da”⁸ tanımlanabilir.

“Ahlâk, yaşamla doğrudan ilgili olması ve insanın insanca yaşama çabasına yardımcı olması bakımından her çağda hem eğitimin amacı hem de konusu olmuştur.”⁹

“Psikolojik bir terim olarak ise ahlâk, davranışlara yol açan ve şekil veren ruhsal toplum ve meleke yatkınlığını ifade eder.”¹⁰

Ahlâk denildiği zaman akla gelen şey sadece insandır. Bir inanç-düşünce ve insanlar arasında iyi münasebetlerin yürümesini ve gelişmesini sağlayan bir sistem olan ahlâk karşılıklı olarak insani hakları ilgilendiren bir yapıdır. Ahlâk, başkalarının bizden beklediği, bizim başkalarından beklediğimizi davranışların bütünüdür.¹¹

Kişilikle ilgili yönüyle ilgili olarak ahlâk, “insanın kendisi de dâhil tüm varlıklara karşı görevlerini yerine getirmesi için sahip olması gereken olumlu özelliklerin tümüdür”. denilebilir.¹²

Sosyal düzene dair etkinliği bakımından “ahlâk, bağlayıcılığı olduğu kabul edilerek belirlenmiş olan norm ve değerlerin soyutlamasıdır ve buyruklar (...-melisin, ...-malısın) ya da yasaklar (...-memelisin, ...-mamalısın) şeklinde topluluğa uyarıda ve çağrıda bulunur”¹³ şeklinde tanımlanmıştır.

“İslâm ahlâkçılarına göre ahlâk; dinin üçüncü unsurudur. Dinin ilk iki unsuru olan inanç ve ibadet kişinin doğrudan Tanrı ile teorik ve pratik bağlantı ve iletişimini sağlaması yönüyle insan-tanrı ilişkisinin, dikey-metafizik boyutuna ilişkin iken ahlâk, inanç ve ibadet yoluyla tesis edilmiş bulunan insan-tanrı ilişkisinin dünyevi planda her türlü tutum ve davranışa yansımaları olarak değerlendirilir. İnsanın başkalarına iyi davranması, onlarla iyi geçinmesi, kötülük etmemesi ahlâkî bir davranış olması yanında,

⁷ Kılıç, Recep, **Ahlâkın Dinî Temeli**, Ankara, 1996. s. 2.

⁸ Gündüz, Turgay, **İslam, Gençlik ve Din Eğitimi**, İstanbul, 2003, s. 195

⁹ Pieper, Annemarie, **Etîğe Giriş**, (çev. Veysel Atayman, Gönül Sezer), İstanbul, 1999, s. 126.

¹⁰ Parladır, Selahattin, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, İzmir, 1996. s. 72; Gündüz, a.g.e., s. 195.

¹¹ Güngör, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, İstanbul, 2000. s. 12, 19, 57.

¹² Aydın, Mehmet Zeki, **Ahlâk Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi**, Ankara, 2003. s. 16.

aynı zamanda biçimsel ibadetler dışında Tanrı'nın hoşuna gidecek davranışlardır. Ahlâkın diğer boyutu ise Tanrı'ya olan inancın ve ona yapılan ibadetin içtenlik derecesine ilişkindir ki bu husus İslâmî terminolojide ihlâs ve ihsan olarak tanımlanmaktadır.”¹⁴

Gazâlî ahlâkı, nefiste yerleşmiş bulunan fikri bir zorlamaya lüzum kalmaksızın fikirlerin kolayca ortaya çıktığı bir yeti (meleke) olarak tanımlamıştır.¹⁵

İslâm, insanın davranışlarına yön veren kalbin eğitilmesini önemli görür. Ona sevgi, iyilik, merhamet ve şefkat duygularını benimseterek, iyi, doğru ve güzelin yolunu gösterir. Kaçınılmadığı takdirde felakete götürecek zararlı ve tehlikeli duygu ve davranışları işaret eder.¹⁶Çünkü İslâm dini, ahlâkî doğruyu davranışa dönüştürme, ahlâkî doğrunun insan tarafından sürekli fiilleştirilmesi yönündeki amacını gerçekleştirmeye çalışırken, insanları ahlâkî davranışı yapmaya sevk eden faktörleri göz önünde bulundurmaktadır. Bu faktörler Gazâlî tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: Bir İnsanı vazife yapmaya sevk eden dünyevî saikler üçtür.¹⁷

1. Halen mevcut olan maddi menfaatlerle müjdelemek, ileride meydana gelecek neticelerle korkutmaktır. Bu halkın mertebesidir.
2. Lehide ve aleyhinde bulunmaları kendisi için son derece önemli olan kimselerin övgü ve iltifatlarını ümit etmek ve aleyhinde bulunmalarından korkmaktır. Korku ve ümit hayatın temel esası olup halka nispetle daha akıllı sayılanların mertebesidir.
3. Aklın kemal mertebesi olan vazife ve fazilettir. Bu, evliyanın, mütefekkirlerin araştırmacı âlimlerin ulaştığı yüksek dereceyi ifade etmektedir.

İnsanları ilâhî emirlere itaat etmeye ve yasaklardan kaçınmaya sevk eden faktörler de yukarıda sözünü ettiğimiz faktörlerle paralellik arz etmekte olup üç tanedir.¹⁸

¹³ Pieper, a.g.e, s. 36.

¹⁴ İSAM, İlmihal, İman ve İbadetler. I. Cilt, s. 18.

¹⁵ Bkz. Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, **İhyâu Ulumi'd-Din** (çev. A. Gerdanoğlu), İstanbul. 1992. C. III, s. 125.

¹⁶ Kandemir, Yaşar, **Örnekleriyle İslâm Ahlâkı**, İstanbul, 2000, s. 16.

¹⁷ Akseki, A. Hamdi, **Ahlâk İlmi ve İslâm Ahlâkı**, Sad. Ali Aslan Aydın, 3. Baskı, Ankara, s. 131; Râgıp el-İsfahanî, **İslâm'ın Ahlâk İlkeleri**, Terc. Abdi Keskinsoy, İstanbul, 2003, s. 108-109.

¹⁸ Akseki, a.g.e.,s. 131.

1. Avamın derecesini gösteren cennet ümidi ve cehennem korkusu.
2. Salih kişilerin derecesini ifade eden, din nazarında iyi kabul edilmek arzusu ve kötü tanınmak korkusu.
3. Evliya ve sıddıkların ulaştığı en yüksek dereceyi ifade eden Allah'a yakınlık, ilâhî rızaya nail olmak.

“Buna göre, hakikî bir Müslüman’ın ahlâkî gayesi, maddî bir lezzet ya da menfaat değil, vazifeleri ifâ ile manevî bir kemâle ermek, Allah’ın rızasını kazanmak olacaktır. Bu noktada rasyonalist ahlâk felsefesindeki ahlâkî eylemin koşulsuzluğu ile Allah rızasının koşulsuzluğu arasında bir paralellik olduğunu söyleyebiliriz.”¹⁹

İslâmî açıdan ahlâk, dinî inanç boyutunu da kapsayan bir özelliğe sahiptir. Ahlâk ilminin temel kavramlarından biri olan “iyi” ve “kötü” kavramı ile Allah inancı arasında Kur’an’da doğrudan ilişki kurulmuştur. “Kim gönülden iyilik yaparsa karşılığını görür.” “Allah şükürün karşılığını verendir ve bilendir.”²⁰ “Gerçek erdem sahibi, Allah’a sorumluluk bilinci duyandır.”²¹ gibi ayetlerle doğrudan ahlâk ve inancın ilişkilendirildiğini görmek mümkündür.

Vahiy yoluyla ortaya çıkan belirli ilâhî buyruklar ve yasaklar, kozmik anlamdaki iradenin bir bölümü olmasından ötürü, insanın varlık şartlarıyla ters düşmedikleri gibi, özgür ve sorumlu bir varlık olan insanın ahlâkî hayatı içinde büyük bir önem taşımaktadırlar.²²

Rölativist ahlâk anlayışını benimseyen E. Durkheim; ahlâkın her şeyden önce toplumsal bir anlayış olduğunu, modern toplumda tanrı-mümin ilişkisinin yerini, birey-toplum ilişkisinin alması gerektiğini söylemektedir ki, ona göre ahlâk bireyler üstü amaç güden toplumsal amaçların ta kendisidir.²³

“Din ile ahlâk arasında yapılan modern ayırım* İslam dinî açısından mümkün görünmemektedir. Din ve ahlâk bir organik bütün olarak görülür ve bu iki alanla ilgili

¹⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, **Yüksek İslâm Ahlâkı**, İstanbul, 1994, s. 47.

²⁰ Bakara 2/158.

²¹ Bakara 2/189.

²² Aydın, Mehmet, **Tanrı-Ahlâk İlişkisi**, Ankara, 1991, s. 103,104.

²³ Durkheim, Emile, **Ahlâk Eğitimi**, (çev. Oğuz Adanır), İzmir, 2004, s. 13.

* Modern ayırımdan maksat; ahlâkı din dışı temele dayandıran ve temellerini akıl, sezgi ve duyguya dayandıran filozofların ayrımlarıdır. Ahlâkın temeli problemine girdiği için konu bütünlüğü açısından bu probleme burada değinilmemiştir.

bütün kavramlar organizmaya benzeyen tek bir kompleksin unsurları olarak birbiriyle dinamik bir ilişkiye sahiptir.”²⁴

Açıklama ve tariflerden yola çıkarak diyebiliriz ki ahlâk; çok yönlü bir anlam içermekle beraber, özelde insan davranışlarının ve insanlar arasındaki ilişkilerin, genelde ise toplumun oluşturduğu bir takım kuralların iyi veya kötü olarak nitelendirilmesidir.²⁵

B. AHLÂKÎ DAVRANIŞ

Öteden beri bütün ahlâk felsefecilerinin cevap aradığı birtakım sorular vardır. Bunlar arasında en önemlisi, “ahlâkî olanın ne olduğu”dur. Bilim çevresinde ahlâkî davranışlarla diğer davranışları kategorize ederek kesin bir ayrıma tabi tutanlar da bulunmaktadır. Buna göre “adam öldürmek”, “hırsızlık yapmak”, “yalan söylemek” kesin olarak ahlâkî ilgilendiren bir eylem olduğu halde; yemek yemek, sigara içmek böyle bir eylem değildir. Bu anlayışa karşı çıkan görüş ise, olay ve davranışların kesin olarak ahlâkla ilgili veya ahlâkla ilgili olmayan diye ayıramayacağını, ahlâkî bir davranışın belirli şartlarda bu özelliğini kaybedebileceğini, belirli şartlar oluştuğunda da ahlâkla ilgili olmayan bir davranışın ahlâkî bir nitelik kazanabileceğini savunur.²⁶

Bütün olaylar ve davranışlar doğrudan ahlâkla ilgili değildir; fakat bunlar belirli şartlar altında ahlâkî bir anlam kazanabilir. Meselâ yemek yeme, genel olarak ahlâkî ilgilendiren bir olay değildir. Fakat insanın yemek yemeyerek görevlerini yerine getiremeyecek bir duruma düşmesi yahut ta ölümle karşı karşıya kalması sonucu yemek yemesi ahlâkî bir niteliğe bürünebilir.²⁷

Ahlâkî davranış ahlâkî olarak yapılanması ve değerlendirilmesi mümkün olan davranışlardır.²⁸ Diğer bir ifade ile ahlâkî davranışlar, ahlâk değerlerine göre, hakkında iyi veya kötü şeklinde yargıda bulunduğumuz davranışlardır. Bir davranış hakkında yargıya varabilmek için her şeyden önce, neyin iyi neyin kötü olduğu hakkında bir

²⁴ Gündüz, Turgay, **İslam, Gençlik ve Din Eğitimi**, İstanbul, 2003, s. 205-206.

²⁵ Aydın, a.g.e., s.16.

²⁶ Randall, J. H., **Felsefeye Giriş** (çev. A. Arslan), İzmir. 1982. s.185; Arslan, Ahmet, **Felsefeye Giriş**, Ankara, 1999, s. 122.

²⁷ Erdem, Hüsamettin, **Ahlâk felsefesi**, Konya, 2003, s. 59.

²⁸ Erdem, a.g.e., s. 60.

düşünceye sahip olmak gerekir. Bu düşünceye sahip olabilmek için de belli bir zihin olgunluğuna kavuşmuş bulunması gerekir.²⁹

Bir davranışın dışsal faktörlerden bağımsız olarak yalnızca aklen ahlâkî olduğu için yapıldığında ahlâkî bir davranış olma değeri kazanabilmesine³⁰ benzer şekilde, İslâm ahlâk felsefesinde de, bir müslümanın davranışının ahlâkî değeri, o davranışın diğer bütün yönlendirici faktörlerden bağımsız bir şekilde Allah rızasını gözeterek yapılmasına bağlıdır.

Ahlâkî davranışlar, ahlâk değerlerine göre, ya iyi bir davranış veya iyi ahlâk yahut ta kötü bir davranış veya kötü ahlâk diye sınıflandırılır.

Ahlâkın iyi veya kötü oluşu, ahlâkî davranışı meydana getiren sebebe göre değişmektedir. Ahlâkî davranışı meydana getiren sebepler de çok çeşitlidir. Eğer bir düşünce veya davranış, o ahlâkın benimsediği temel esasa, ilkeye uygun ise “iyi ahlâk”; eğer uymuyorsa “kötü ahlâk” olarak vasıflandırılmaktadır. Yani her ahlâk disiplini, kendisinin esas kabul ettiği ölçülere uyan davranışlara ahlâkî, uymayanlara da ahlâk dışı davranışlar yahut ta kötü ahlâk denmiştir.³¹

Bir davranışın “ahlâkî davranış” olarak vasıflandırılabilmesi için, her şeyden önce yapılan davranışın şuurlu, iradeli ve özgür olması gerekir. Bir davranışın şuurlu ve iradeli olması da, onun istenerek ve seçilerek ve hiçbir dış baskı olmaksızın gerçekleştirilmesi demektir. Özgür bir davranışı gerçekleştirecek olan kimse de bir gücün ve yeteneğin bulunması demektir.³² Bu özelliklere ek olarak yine davranışların sevgiye, adâlete ve cesarete dayanması, yapılan davranışı ahlâkî kılar.³³

Ahlâkî davranışlar “benlik”^{*} ile dış dünya arasındaki ilişkinin görüntülerinden ibarettir.³⁴

²⁹ Güngör, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, İstanbul, 2000, s. 28-29.

³⁰ Babanzâde, A.Naim, **İslâm Ahlâkının Esasları**, Sad. Recep Kılıç, Ankara, 1995, s. 77-79.

³¹ Erdem, a.e., s. 60.

³² a.e., s. 61-62.

³³ Ashley, Montagu, **Çocuklarınıza Ahlâkî Değerleri Nasıl Kazandırabilirsiniz?** (çev. Remzi Öncül), İstanbul, 2000, s.7.

^{*} Benlik: Bireyin özellikleri, yetenekleri, değer yapıları, emel ve ideallerine ilişkin kanılarının dinamik bir örüntüsü; kendi kişiliğine ilişkin kanıları ve görüş tarzıdır. (Baymur, Feriha, **Genel Psikoloji**, İstanbul, 1985. s. 267.

³⁴ Güngör, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, İstanbul, 2000, s. 25-26.

Ahlâkî davranışta çok önemli bir yer tutan benlik kavramının nasıl meydana geldiği önemlidir. Çünkü “iyi ahlâklı bir benlik kavramının doğuşu iyi ahlâklı bir kişiliğin ortaya çıkışı” demektir. Benlik kavramı, başkalarıyla olan ilişkilerden doğar. Şu halde, benliğin kazanılması, sosyal bir olaydır ve toplum içinde olur. Hatta bir görüşe göre, başkaları bizim nasıl olmamızı istiyorlarsa, biz de ona göre benlik kazanırız. Şu halde benlik ile toplum, birbirinden ayrılmaz ve ikisi birbiriyle tam bir uyum içindedir.³⁵ Özetlenecek olursa, toplum kişiden birey olarak neyi bekliyorsa, sosyal bir varlık olan insan da kendini beklentiye uydurmaktadır denilebilir.

C. AHLÂKÎ DEĞER

“Ahlâk” ve “Ahlâkî Davranış” kavramlarıyla ilgili açıklamalardan sonra, bu başlık altında çalışmaya konu olan “Ahlâkî Değer” kavramı üzerinde durulacaktır. Ancak, açıklamalara geçmeden önce konuya açıklık getirmesi amacıyla, “değer” kavramına değinilecektir.

Sözlük anlamıyla değer, “bir şeyin kıymetini belirleyen ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, şu veya bu kıymette olanın değerinde bulunan” olarak kullanılmaktadır.³⁶

Bilme yapıp etme, tavır koyma, inanma, ideleştirme vb. nitelikler yanında bir “değerler dünyasına ait olma” da insanın varlık şartları arasında yer alır.³⁷ Hangi dönem insanına bakarsak bakalım, bunun mutlaka bir değerler dünyasının olduğunun, dolayısıyla insanın bütün yapıp etmelerini bu değerlerin determine ettiğinin ifadesidir ve bu insana özgü olan, insanı insan yapan niteliklerden birisidir.³⁸

Bu konuda Uysal, yapıp eden bir varlık olarak insanın bütün yapıp etmelerinin mutlaka bir “değer” ile ilgili olduğunu ve yine değerlerin yapıp etmelerimizi belirleyen, yöneten yönlendiren, onların temelinde yatan ilkeler olduğunu, bir “değer” ile ilişkisi olmayan hiçbir insan davranışının olmayacağını ifade ederek şöyle devam etmektedir: “Örneğin ben “doğru” olmaya çalışıyorsam, bu doğruluğu bir değer olarak görmemdir. Doğruluğu bir değer olarak algılamam, beni doğru olmaya zorluyor.

³⁵ Dodurgalı, Abdurrahman, **Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler**, İstanbul, 1999. s.170.

³⁶ Sami, Şemseddin, **Kâmüs-ı Türkî (Temel Türkçe Sözlük)**, İstanbul, 1985), C.I, s. 244.

³⁷ Bkz. Mengüşoğlu, Takiyettin, **İnsan Felsefesi**, İstanbul, 1988, s. 13, 97-109.

³⁸ Uysal, Enver, “Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsani Erdemler-İslâmî Erdemler”, **UÜİF Dergisi**, C.12, sayı 1, 2003, s. 52.

Dolayısıyla “doğru” olma abamdaki temel etken, doğruluğun bende bir “değer” olmasıdır. Keza, namuslu olmaya çalışıyorsam, iyiliksever isem, bu “namus” ve “iyilik” kavramının benim için birer değer olmasındandır.³⁹

Değer, tutum ve davranışlar birbirine bağlı olup bir bütün olarak, bireyin psikolojik varlığının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Davranışların oluşmasında, değer ve tutumlar önce gelmekte, değerler merkezi oluşturmaktadır. Yani değer ve tutumlar davranışların gerisinde bulunmakta ve onların esasını teşkil etmektedir. Değerler değişmedikçe tutum ve ona bağlı davranışlarda da bir değişiklik olmamaktadır. Davranışın değişmesi ile her zaman tutum ve değerlerde değişme sağlanamamaktadır. Bu nedenle esasta (değer ve tutumda) bir değişme söz konusu olmamışsa, davranışlarda bir geriye dönüş olmakta ve aynı davranış tekrarlanmaktadır. Eğer değiştirme istenildiğinde önce değer değiştirilirse, buna bağlı tutum ve davranışta kendiliğinden bir değişme olmakta ve bu değişikliğin hem daha çabuk, hem de daha kalıcı olduğu kabul edilmektedir.⁴⁰

Bütün yapıp etmelerimizin mutlaka bir değerle ilgili olmasından yola çıkararak, günlük hayatımızda karşılaştığımız olguların ahlâkî dinî estetik, ekonomik, ilmi, siyasi ve sosyal değerlerinin olduğundan da söz etmemiz mümkündür. Bu değerlere bağlı olarak olayların “iyi” veya “kötü” olarak nitelendirilmesinde ön plana çıkan “ahlâkî değer” kavramına değinilmesi çalışmamızın konusu ile alkası bakımından faydalı olacaktır.

Ahlâkî değer, nesnel bir şekilde tanımlanması zor bir kavramdır.” Ahlâkî değer ne demektir?” sorusu ahlâk felsefesinin en eski en zlmez problemidir. Ahlâkî değerin nesnel bir temelini bulmak için, iyi ve kötü konusunda herkesin kabul edeceği esasları bulmak gerekir.⁴¹

Bir insanın “doğru” veya “yanlış” olarak nitelendirilen davranışlarının, “iyi” veya “kötü” olarak değerlendirilmesi karşımıza ahlâk değerlerini çıkarır. Buna göre

³⁹ Uysal, a.g.m., s. 52.

⁴⁰ Silah, Mehmet, **Davranış Bilimleri 1**, Sivas, 1998, s. 188-189.

⁴¹ Güngör, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, İstanbul, 2000, s. 18.

ahlâk değerleri, en basit şekliyle “iyi” ve “kötü” olarak nitelendirilen davranışlarla ilgili değerlerdir.⁴²

Örnek vererek açıklamak gerekirse,”Yalan söylemek nasıl bir şeydir?” sorusunu sordüğümüzde, buna bazılarımız “günahtır”, bazılarımız “çirkin bir şeydir”, bazılarımız “yanlış bir şeydir” diyeceklerdir. Burada yanlışlıktan kastedilen şüphesiz, bilimsel bir önermenin doğru veya yanlışlığından kastedilenden farklı bir şeydir. Aynı şekilde onun “çirkin bir davranış” olduğu söylendiğinde bu çirkinlikten kastedilen de bir resmin güzel veya çirkin olduğu söylendiğinde ondan kastedilen şeyden başka bir şey değildir.

Yalan söylemenin “günah” olduğunu söyleyen biri de bu davranışın hakkında dinsel bir değerlendirme formunu kullanmakla birlikte aslında onun “iyi olmayan” bir şey olduğunu söylemek istemektedir. Ancak o iyi olanı, Tanrı’nın emrettiği şeye özdeş kıldığı için, Tanrı’nın yasakladığı şey yani “günahkâr” davranış onun için kötü olana özdeş olmaktadır. O halde tüm bu ifadeler son çözümde yalan söylemenin “iyi olmayan” “kötü olan” bir şey olduğu görüşüne indirgenebilir ve bu şekilde bir niteleme de ahlâkî değerlendirmenin konusu olan bir nitelemedir.⁴³

Ahlâkî değerler, herkes tarafından belirli bir standarda ulaşmış bir kabule veya redde mazhar olmuş değerlerdir. Herkes için iyi olan bir şey, iki insan için aynı ahlâk ölçülerine sahip olmasalar da yine “iyi” veya “kötü” olarak kabul edilir. Ahlâkî davranışların da daima “iyi” veya “kötü” değerleri çerçevesinde meydana geldiği görülür.⁴⁴

Davranış biçimleriyle ilgisi olması yönüyle de odak noktası insanlar arası ilişkilerdir.⁴⁵

Hayatın anlamlı kılınmasında etkili olması yönüyle baktığımızda ise, “ahlâkî değerler” olumlu hedefler göstererek eylem imkanı verir. İnsanın kişilik sahibi olması ancak değerler ile mümkündür. Bunun nedeni değerlerin insanın içinde kök salmış olmasıdır. Dünya da görülen ahlâkî bunalım, insanın iç dünyasında mevcut olan değerler yoksunluğu ve yoksunluğun görünür hale gelmesidir. Birey, toplum ve

⁴² Erdem, a.g.e., s. 42.

⁴³ Aslan, Ahmet, **Ahlâk Felsefesi**, Ankara, 1999, s. 118.

⁴⁴ Erdem, a.g.e., s. 42.

⁴⁵ Silah, a.g.e., s. 161.

insanlığın gelişmesi değerlere özellikle ahlâkî değerlere ve onların gerçekleşmesine bağlıdır. Bilgi akılla elde edilir, değerler ruhla kavranır ve özümсенir. İnsan hayatın anlamını ve yüceliğini ancak bu dünya da değerleri gerçekleştirmekle kavrayabilir.⁴⁶

Buraya kadar yapılan açıklamalar aklımıza “insanın davranışlarını yönlendirdiği kabul edilen “iyi”, “kötü” olarak nitelendirilmeye tâbi tutulan, kişiler arası ilişkilerde tutum ve davranışları biçimlendiren güçlü etkinliğe sahip olan ve insanın ahlâkî dünyasını donatan değerler nelerdir?” sorusunu getirmektedir.

Bu soruya cevaben örnek olarak; adâlet, doğruluk, yalan söylememe, yardımseverlik, sözünde durma, iyilik yapma, hoşgörölü olma, sabırlı olma, başkalarına zarar vermeme, cömertlik, kişiliği koruma, güvenilir olma, saygı, sevgi vb. gibi değerleri saymamız mümkündür.

Ahlâkî davranışların ve değerlerin nasıl kazanıldığı, hangi yaşların bu davranış ve değerleri kazanmada kritik dönem olduğu, öğrenme ile mi kazanıldığı, ahlâkî değersizliğe nelerin sebep olduğu ve bu davranışların en güzel şekilde nasıl kazandırılacağı gibi soruların her biri de yapılan ve yapılacak olan pek çok çalışmanın konusu olma niteliğindedir.

Daha önce de belirtildiği gibi çalışmamızın asıl özünü, insanın tutum ve davranışlarını etkileyen ahlâkî değerler oluşturmaktadır. Çalışmada daha çok “adâlet”, “doğruluk”, ”hoşgörü”, ”yardımlaşma”, ve “sözünde durma” gibi ahlâkî değerler üzerinde durulmuştur.

D. VİCDAN

İnsanın ahlâkî davranışında asıl önemli rolü oynayan unsur ahlâkla ilgili bilgiler değil, duygulardır. İnsan pişmanlık veya vicdan azabı duymadığı takdirde, yanlış ve kötü olarak bildiği hareketleri rahatlıkla yapabilir. İşte burada vicdan kuramı ortaya çıkmaktadır.⁴⁷ Günlük hayatta kişi kendisinden ve başkalarının davranışlarından söz ederken, vicdan kelimesi ile ilgili olarak “Vicdanım razı olmadı, vicdanımın sesini dinledim, vicdansızlık etti.” gibi ifadeler kullanmaktadır.⁴⁸

⁴⁶ Kılıçoğlu, İsmail, **Ahlâk-Hukuk İlişkisi**, İstanbul, 1988, s. 65.

⁴⁷ Güngör, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, İstanbul, 2000, s. 57.

⁴⁸ Aydın, Mehmet Zeki, **Ahlâk Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi**, Ankara, 2003, s. 33.

Öteden beri ahlâkî duygu ve yapılar “vicdan” denilen bir içsel mekanizmaya atfedilerek açıklanmaktadır. Vicdan, genel olarak bireydeki ahlâkî bilincin merkezi ya da kendisi olarak anlaşılmaktadır. Vicdan, kişinin doğruyu yanlıştan ayırmasına yarayan fikirler, tutumlar ve iç denetim araçları ile görev ve sorumlulukları anlamaya yarayan fikirlerin oluşturduğu bir sistem olarak tanımlanır.⁴⁹

Vicdanı akıl, duygu ve iradeden bağımsız saymak mümkün değildir. Bir işin, bir davranışın iyi veya kötü olduğuna, iyi veya kötü hakkındaki anlayışa dayanarak yapılan bir akıl yürütme sonucu hüküm verilir. İyiliğe karşı takdir, kötülüğe karşı nefret duyguları, sahip olunan ahlâk anlayışına göre duyulur.⁵⁰

Diğer taraftan vicdan, bir kurallar sistemidir. Bu sistem insanın kendi davranışları veya baskılarının davranışları hakkında “doğru” veya “yanlış” şeklinde yargılar oluşturmasına yarar. Doğru olarak değerlendirilen davranışlar, insanın kendi benliğine karşı iyi ve olumlu duygular beslemesine yol açar, yanlış veya kötü sayılan davranışlar ise suçluluk duygusunu oluşturur.⁵¹ Bu kendi kendini eleştirme ya da cezalandırma, hatalarını itiraf etme, yapılan hatayı telafi için çeşitli davranışlara gitme şeklinde kendisini açığa vurur.⁵²

Vicdan denilen ahlâk duygusu, düşünce ve duygularla alınan terbiyenin ve görülen örneklerin kişide meydana getirdiği bir ruh ölçüsüdür. Vicdanın meydana gelmesinde yaradılışın, verasetlerin de tesiri olabilir. Fakat en kuvvetli amil, terbiye ve örneklerdir.⁵³

Vicdan, ahlâk eğitiminin en etkili araçlarından biridir. Vicdan insanı, herkesten uzak, hiçbir cezaya veya azara uğramayacağından emin olduğu durumlarda bile, kötülük yapmaktan alıkoymaz. Bunun için kişileri, aydınlık ve dürüst vicdanlı hale getirmek, ahlâk eğitiminin hem aracı, hem de amacı sayılmalıdır. Vicdanı aydınlık ve dürüst hale getirmek için bir yandan aklın eğitilmesine, diğer yandan ahlâk eğilimlerinin geliştirilip yönlendirilmesine özen gösterilmelidir.⁵⁴

⁴⁹ Zulliger, Hans, **Çocuk Vicdanı ve Biz** (çev. Kamuran Şipal), İstanbul, 1997. s. 6, 8, 29.

⁵⁰ a.g.e. s. 33.

⁵¹ Güngör, a.g.e, s. 57.

⁵² Hökelekli, Hayati, “Çocukta Ahlâk Gelişimi ve Eğitimi”, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, İstanbul, 1998, s.186.

⁵³ Gövsa, İbrahim Alaettin, **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul, 1940, s. 261.

⁵⁴ Aydın, a.g.e., s. 34.

Çocuklar genellikle sekiz yaşına kadar, bütün dünyayı kendileriyle olan münasebetlerine göre bir düzen içinde idrak ederler, kendilerini ve başka insanları bağımsız fertler halinde düşünemezler. Vicdanın teşekkülü için, çocuğun kendini ayrı bir “ben” olarak görmesi, insanlar arasında “karşılıklı münasebet” esasının bulunduğunu anlaması lazımdır. Bu yüzden vicdan ancak belli bir olgunluk seviyesine ulaştıktan sonra meydana gelir. Küçük çocukta vicdan yoktur, fakat küçük çocuğun hayat tecrübesi onda teşekkül edecek olan vicdanın kuvvetini belirler.⁵⁵

Çocuğun ahlâk ve adâlet anlayışının gelişmesine yardımcı olan üç temel unsur bulunmaktadır. Bu üç unsur birbirlerinden ayrı olarak değil, birlikte işleyerek çocuğun vicdan (iç denetim) geliştirmesinde yardımcı olurlar. Bunlar sırasıyla;

- Çocuğun, ana babasının davranışını, tutumunu ve adâletini benimsemesi,
- Çocuğun zekâsının, ahlâk ve adâlet kurallarını kavrayacak kadar gelişmesi ve
- Ana-babanın çocuk terbiyesi, yani disiplin konusundaki tutumlarıdır.⁵⁶

Çocuğun gelişimi ile ilgili hemen bütün süreçlerde olduğu gibi vicdan gelişiminde de ailenin ve okulun etkisinin büyük bir payı bulunmaktadır.

Bu konuda okulda öğrencilere iyi, kötü, görev, sorumluluk, erdem hakkında açık ve tam bilgiler verilip, bunların fikirleri oluşturulmalıdır. Bununla beraber onlardaki değerlerin gerçeğini sahtesinden ayırt etme, gerçek değere sevgi ve bağlılık duyma yetenekleri de geliştirilmelidir.

Derslerde bir yandan tarih ve hikâye kahramanlarının davranışlarına dayanarak, günlük hayatta rastlanan dikkat çekici olaylar üzerinde öğrenciler ile birlikte vicdan muhasebesi yapılmalıdır. Bir yandan da çocukları, kendi davranışları üzerinde düşünmeye, vicdanları ile değerlendirme yapmalarına böylece bu alanda alışkanlık kazanmalarına yardım edilmelidir.⁵⁷

Gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta da çocuklara verilen ödül ve cezalarda aşırılığa gidilmemesidir. Aksi olursa vicdanın rahatlmasına veya sıkılmasına fırsat verilmemiş, dolayısıyla körleşmesine yol açılmış olur.⁵⁸

⁵⁵ Güngör, a.g.e., s. 59.

⁵⁶ Fişek, Güler-Şükran, Zafer, **Çocuğunuz ve Siz**, İstanbul, 1983, s. 13.

⁵⁷ Bilgin, Beyza-Selçuk, Mualla, **Din Öğretimi**, Ankara, 1991, s. 103.

⁵⁸ a.g.e., a.s.

Çocukta vicdan ve ahlâk gelişmesi konusunda yapılan çeşitli araştırmalar çocuklara sık sık uygulanan güç gösterisini çocukta zayıf vicdan gelişimi (yani yetersiz iç kontrol) meydana getirdiğini göstermiştir.

Çocuk bir yaramazlık yaptığı zaman dayak yerse, yaptığıının karşılığını ödemiş demektir. Yaptığını tamir etmek ve onun kötü sonuçlarını düzeltmek için düşünmesine ya da başka bir şey yapmasına gerek kalmamıştır. Ayrıca dövülmek, çocukta ana-babaya karşı kırgınlık yaratır. Böylece, fiziksel ceza çocuğa vicdanlı olmayı değil, saldırgan olmayı öğretir.

Çocukta vicdan gelişimi için önemli olan şey, çocuğun yaptığı kötülük karşılığı ceza çekmesi değil, kötülük yaptığı kişinin yerine kendinî koyup (empati) onun için üzülmesi, onun gibi hissetmesi ve yaptığından pişmanlık duymasıdır. Ceza ancak bunu gerçekleştirebilirse, kötü davranışın bir daha tekrar edilmemesini sağlar ve çocukta vicdanî gelişime katkıda bulunur.⁵⁹

E. AHLÂK GELİŞİMİNİN KURAMSAL AÇILIMI

Ahlâkî gelişimi; çocuğun davranışlarına yön veren, yapıp etmelerine iyi ya da kötü, doğru veya yanlış olarak değer biçen içinde yaşadığı toplumun ilkelerini ve değerlerini kazanma sürecidir. Ahlâk gelişimi, kişilik gelişiminin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu gelişim bireyin hayatının sonuna kadar devam eder.

Bireyin çevresi ile gelişmekte olan ruhsal yapısının etkileşimi sonucu gerçekleşen ahlâk gelişimi, bireydeki ahlâkî bilincin merkezini oluşturan vicdanın gelişimini, bir normlar sistemi olarak fonksiyonel duruma gelmesini ve nihayetinde davranışı kontrol eden içsel ölçütlerin kazanılmasını ifade eder. Bu süreç ahlâk alanına ilişkin davranış, duygu ve düşüncelerdeki bir takım değişimleri de beraberinde getirmektedir.⁶⁰ Buna göre her ne kadar ahlâk duygusal, sosyal ve zihinsel olmak üzere çok yönlü ve karmaşık bir süreç olarak gelişip yapılırsa da, ahlâk gelişimini açıklamaya çalışan teorilerin (psikanalitik teori, sosyal öğrenme teorisi ve bilişsel-gelişim teorisi) her birinin farklı bir boyutu temel olarak aldıkları görülür.⁶¹ Bu noktada çok yönlü ve karmaşık bir süreç olarak gelişip yapılan ahlâk gelişiminin özelliklerini, ancak bu

⁵⁹ Kağıtçıbaşı, Çiğdem, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, İstanbul, s. 330-331.

⁶⁰ Hökelekli, a.g.m., s. 185-186.

⁶¹ Bkz., Sunar Diane, "The Psychology of Morality", <http://www.ac.wvu.edu> 02. 04. 2003.

değişik boyutların her birini dikkate alarak, doğru bir şekilde tanımak mümkün görünmektedir.⁶²

1. Psikanalitik Teori

Bu kuramın temsilcisi olan Freud, duygusal-güdüsel ahlâk gelişimini id, ego ve süper ego ilişkilerindeki denge kavramına bağlamaktadır. İd (alt-ben) kişiliğin psişik enerji deposu olarak nitelendirebileceğimiz bilinçaltı kısmıdır. İd insanın doğuşundan itibaren sahip olduğu tüm güdülerin toplamıdır ve temel olarak cinsiyet ve saldırganlık güdülerinden oluşur ve sürekli olarak isteklerine doyum arar.⁶³

İdin isteklerine ancak egonun amaca yönelik işleyişi doyum sağlayabilir ve id sürekli isteklerini karşılaması için egoya baskı yapar. Ego bilinçlidir ve idin isteklerinden toplumca kabul edilenlerin bilinç düzeyine çıkmasına izin verir, diğerlerini “bastırma” mekanizmasını kullanarak bilinçaltında tutar⁶⁴

Ego'nun hangi isteklerinin bilinç düzeyine çıkmasına izin vereceğini, hangisinin bilinçaltında tutması gerektiğini belirleyen ise süper ego (üst ben) dur.⁶⁵

“Süper ego insanı ahlâka -toplum kurallarına- uygun davranışlar yapmaya zorlar, uygunsuz davranışlardan alıkoymaya çalışır. Şu halde onun yargı kriterleri ahlâk standartlarıdır.”⁶⁶

Freud'a göre ahlâk gelişimi, çocuğun kişiliğinde süper egonun gelişmesi ile elde edilmektedir. Süper ego ise Freud'un “İnsanın ana babasına bağımlı olduğu uzun çocukluk dönemi arkasında bir tortu bırakır, bu tortu çocuğun kişiliğinde ana baba etkisini devamlı kılan özel etmen görevini yüklenir” şeklinde ifade ettiği tortudur.

Süper ego, çocuğa ana babası tarafından yöneltilecek ödül ve ceza uygulamaları ile oluşan toplum değerlerinin içsel temsilcisidir ve görevi bireyin toplumun onaylayacağı yönde davranmasını sağlamaktır. Birey sadece ana babasının değerlerini değil, aynı zamanda onların süper egolarını da oluşturan toplum değerlerini, süper

⁶² Hökelekli, a.g.m, s. 185.

⁶³ Kağıtçıbaşı, Çiğdem, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, İstanbul, 1999, s. 327.

⁶⁴ Kağıtçıbaşı, a.g.e., s. 328.

⁶⁵ Çağdaş, Aysel- Seçer, Zarife, **Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlâk Gelişimi**, Editör; Ramazan, Arı, Ankara, 2002, s. 103.

⁶⁶ Güngör, Erol, **Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma**, 3.Basım, İstanbul, 2000, s.57.

ego'nun iki elemanından biri olan "vicdan"a yerleştirir. Vicdan, kişinin toplumun suç saydığı davranışlara girmesini ve hatta bunları düşünmesini bile suçluluk duyguları ile engeller. Süper ego'nun diğer elemanını oluşturan ideal ego ise toplumun değerlerine uyma sonucu kişiyi gurur ve kıvanç duyguları ile ödüllendirir.⁶⁷

Ahlâk gelişimi için en önemli devre 3-4 yaşlara rastlayan odipal devre ile bunun sonuçlanmasıdır. Bu devrede çocuk karşı cinsten olan ebeveyne aşırı düşkünlük gösterir. Bu düşkünlükten kurtulması ise hemcinsi olan ebeveynle özdeşleşmesiyle olur.

Freud, bu kuram ışığında kişilik ve ahlâk gelişiminin ana hatlarının ilk beş yılda tamamlandığını ve altı yaşından sonra kurumsal bakımdan önemli başka bir gelişimin olmadığını ileri sürmüştür.⁶⁸

Psikanalitik kuramlar doğrultusunda ahlâk gelişimine eğilen diğer kuramcı da Erik Erikson'dur. Erikson, ahlâk gelişiminin yetişkinliğin ilk dönemlerine kadar sürdüğünü belirtmektedir. Erikson'a göre süper ego gelişimi sekiz evreden oluşan "İnsanın Evreleri"nin (ages of man) üçüncü evresinde oluşmaktadır. Bu evre "girişim"e karşın "suçluluk duygularının yaşandığı evredir. Bu evrede Freud'un çocuk, aşırı gelişen gizil güçlerini ana babanın onaylayacağı doğrultuda yöneltmek zorunluluğu ile karşılaşır. Bu nedenle de kendisini aşırı bir titizlikle izler ve eleştirir.⁶⁹

Çocuk bu evrede toplum tarafından, onaylanmak için istenilen hedeflere bilinçli ya da bilinçsiz olarak yönelir. Bu dönem toplumsal kuralları öğrenirken (yasak) ve (ayıpları) öğrenmeye başlamıştır.⁷⁰ Çalışma kavramının geliştiği dördünü evreyi izleyen beşinci evre ahlâk gelişimi açısından ağırlığı olan diğer bir evredir Ergenlik dönemini kapsayan bu evrede, kimlik karmaşası yer alır. "Yakınlığa karşın yanlıgın" çözümünün yer aldığı altıncı evrede ise genç, yetişkin toplumun gerçekleriyle uyuşma, görev yarışma ve cinsel beraberliğe ahlâkî bir yorum getirerek yetişkinlik dönemine ilerler.⁷¹

⁶⁷ Gençtan, Engin, **Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar**, Ankara, 1984, s. 15.

⁶⁸ Kağıtçıbaşı, , a.g.e., s. 328-329.

⁶⁹ Çileli, Meral, "14-18 Yaşları Arasındaki Öğrencilerde Ahlâkî Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi", (Doktora Tezi) AÜEF, Ankara, 1981, s. 25.

⁷⁰ Özeri, Zeynep Nezahat, **Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi**, İstanbul, 2004, s. 77.

⁷¹ Çileli, a.g.tz.

Görüldüğü gibi ahlâkî duygular üzerine yoğunlaşan psikanalitik teoride genellikle bilişsel ve davranışsal boyutlar ihmal edilmektedir. Çocuk dürtüler demeti olarak görülmekte ve ahlâkî standartlar, anti sosyal dürtülerin bilinçten uzaklaştırılmasının zorunluluğuna dayandırılmaktadır. Söz konusu dürtülerin suçluluk duygusu aracılığıyla bastırılması ise, çocuğa ana-babası ve toplum aktarılan, ödül ve ceza uygulamaları ile pekiştirilen ahlâkî değerlerin içselleştirilmesiyle mümkün olmaktadır.⁷²

Değer yargılarımızın ve ahlâkî normlarımızın, ahlâkdışı -çoğu kere bilinç dışı- arzuların ve korkuların alkilleştirilmiş ifadeleri olduğunun, bu yüzden de objektif bir geçerlilikleri bulunmadığının iddia edildiği psikanalizde, insana bir bütün olarak bakılmadıkça insan kişiliğinin anlaşılamayacağı gerçeği kavranamamıştır. İnsanı bir bütün halinde anlamak, var oluşun anlamına bir cevap aramayı ve insanı yaşarken uymak zorunda olduğu normların neler olduğunu bilmeyi gerektirir. Bu ise, ruhi alandan, tabii olduğu ileri sürülen alanı ayırarak, dikkatleri tabii denem alan üzerinde toplamakla gerçekleştirilemez.⁷³

2. Sosyal Öğrenme Teorisi

Ahlâk gelişimi ile sosyal gelişme ve toplumsallaşma arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Çocuğun kültürel norm ve standartlara uymayı öğrenmesi, birçok ahlâkî davranışın temelini oluşturur. Gerçekte, birçok sosyal davranışın ahlâkî içeriği vardır. Meselâ, yardımlaşma, büyüklere saygı ve itaat... gibi. Çocuk gelişirken, bir veya daha fazla lisan, kendi fiziksel sosyal çevresi hakkında tecrübeye dayalı birçok gerçekler ve bilgiler öğrenmekte, çeşitli yeteneklerinin farkına varmaktadır. Aynı zamanda başka insanları sevme veya onlardan nefret etme, yardım etme, paylaşma veya incitme ve bencillik yapma gibi birçoğu ahlâkî anlam ve önem taşıyan, insanlar arası ilişkilerle ilgili olan davranış tarzlarını belirleyen tutum ve değerleri kazanmaktadır.⁷⁴

Sosyal öğrenme teorisine göre, bir kimsenin ahlâk normlarını ve değerlerini öğrenmesi esas itibari ile ceza-mükâfat yoluyla ve bir kimseyi model edinmekle olur. Ceza ve mükâfat bütün davranışçı (behaviorist) psikologların öğrenmeyi açıklamak için

⁷² Bkz. Sunar, a.g.m. s.186.

⁷³ Fromm, Erich, **Erdem ve Mutluluk**, (çev. Ayda Yörükkan), 4. Baskı, 1997, s. 14-15.

⁷⁴ Hökelekli, a.g.m., s. 186-187.

kullandıkları temel kavramlardır. Model edinmeye gelince, bu kavram genellikle başka birkaç kavramın anlattığı şeyi ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Bu terimler ise “özdeşleşme” ve “taklit”tir. Özdeşleşme bir kimsenin kendisini bir başkası ile bir tutması, arada bir ayniyet görmesi demektir. Taklit de aynı manaya gelir, bir kimse kendisi ile özdeşleştirdiği kimsenin davranışlarını kendi davranışları olarak benimser. Ancak özdeşleşmenin bütün şahsiyeti içine alan bir durum olmasına karşılık taklit için mutlaka böyle bütün halinde özdeşleşme gerekmez. Kısacası, sosyal öğrenme teorisi ahlâkî davranışın kazanılmasına “modellerle öğrenme” prensibine dayandırmaktadır.⁷⁵

Çocuk önünde gördüğü çeşitli örneklerden -model- birini seçerken bu seçimi bazı esaslara göre yapmaktadır. Buna “taklidi belirleyici faktörler” diyebiliriz. Bu faktörleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz.

1-Mükâfat görme isteği: Model olarak alınan kimsenin davranışı ile o kimsenin çocuğa verdiği mükâfat arasında bir bağlantı kurulabilir. Bu bağlantı öğrenme teorilerinin “ikinci dereceden pekiştirme” dedikleri prensibe göre olmaktadır. Eğer bir uyarıcı ardından mükâfat gelen bir başka uyarıcı ile çağrışım haline getirilirse, o birinci uyarıcı kendi başına pekiştirici bir rol oynar.

Mükâfat görme ile taklit arasındaki ikinci bir ilişki ise, kendisi mükâfat gören bir modelin taklit edilmesi (vicarious reinforcement). Bir model birtakım davranışları dolayısıyla mükâfat görüyor ve çocuk bu durumları müşahede ediyorsa (meselâ ebeveyninden mükâfat gören bir kardeşin müşahedesini) modelin o davranışlarını taklit etmesi pek muhtemeldir.

2-Cezadan kaçınma: Burada çocuk kendi durumunu menfi şekilde bozacak sonuçlarla karşılaşmamak için taklit yapar. Durumunun menfi şekilde bozulması ya bir cezaya uğraması yahut ya bir mükâfat kaybetmesi halinde olur. Çocuk özellikle kendini yetiştiren büyüklerin istekleri dışında davranışlar yapması halinde cezalandırılacağı için, böyle bir cezadan kaçınmak üzere onların uygun buldukları davranışları taklit edecektir.

3-Kudret isteği ve taklit: Çocuk bir kimsenin kendi hedefi olan kaynaklar üzerinde etkili olduğunu görünce onun mevkiine gıpta eder, kendisinde o mevkiide olmak ister. Böylece orada bulunan şahıs olabilmek için onu taklit eder.

⁷⁵ Güngör, Erol, **Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma**, 3.Basım, İstanbul, 2000, s.60.

4-Şahıslar arası benzerlik ve taklit: Şahıslar arası benzerliğe dayanan taklit ve özdeşleşme bir çeşit niyetsiz veya “farkında olmadan” öğrenmedir. Şahıs kendisini bir vasıf bakımından öbürüne benzetiyorsa, onda bulunan başka bir vasfında kendisinde bulunduğunu zanneder, öyle imiş gibi davranır.⁷⁶

Görüldüğü gibi sosyal öğrenme teorisinde, çevresel olaylar tarafından şekillenen davranışlar üzerinde yoğunlaşırken, düşünce ve duygu boyutunun göz ardı edildiği görülmektedir. Çevresel baskılar, pekiştirme ve cezalar vicdan gelişimini yönlendiren unsurlar olarak görülür. Çocuğun ahlâk gelişiminde sosyal çevre, gerek model olma ve taklit bakımından ve gerekse ödül ve ceza mekanizmalarını işletmeleri bakımından önemli bir yere sahiptir. Kısaca ahlâkî davranış hâkim olan sosyal normlara uyum davranışı olarak telakki edilmektedir.⁷⁷

Ancak sözünü ettiğimiz teoride iddia edildiği üzere, insanın dış dünya dan olduğu gibi alıp kabul ettiği bir sistem değildir. Zira ahlâkı biz verilen bir kalıp olarak alsaydık, toplumun ahlâk standartlarında zamanla hiçbir değişme olmayacağı gibi, insanlar arasındaki ahlâkî şahsiyet bakımından hiçbir fark olmazdı.⁷⁸ Bu nedenle insanın, kültürün, üstüne metnini yazabileceği boş bir kâğıt parçası olmadığı, kendisini uyarırken dış koşullara özgü ve anlaşılabilir biçimlerde tepki gösterdiği göz ardı edilmemelidir.⁷⁹

3. Bilişsel Gelişim Teorisi

Gelişim psikolojisi üzerine çalışan psikologlar, çevre ile olan münasebetler sonunda elde edilen tecrübenin şekillenmesinde olgunlaşmanın önemli olduğunu düşünürler. Onlar için önemli olan, insanın çevreden aldığı izlenimleri belli bir şekilde organize kabiliyetidir. Nitekim insan bir taraftan, çevreyi kendi zihin ve davranış şemasına sokarken diğer taraftan da, kendi zihnini çevreye aksettirmek suretiyle çevreye bir anlam vermektedir. Yani çocuk kendi dışındaki bir ahlâkı basitçe içselleştirememekte kendi ahlâkî düşüncesini karşılıklılık ve eşitlik kavramlarını

⁷⁶ Güngör, Erol, **Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma**, 3.Basım, İstanbul, 2000, s.60.

⁷⁷ Kutub, Muhammed, **İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdlr**, (çev. Bekir Karlığa), 4. Baskı, İstanbul, s. 398.

⁷⁸ Güngör, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, 4. Basım, İstanbul, 2000, s. 48.

⁷⁹ Fromm, Erich, **Kendini Savunan İnsan**, (çev. Necla Arat), İstanbul, 1996, s. 32.

kurgulamak suretiyle oluşturmaktadır.⁸⁰ Dolayısıyla ahlâkî bilinç ve ahlâkî davranış olarak ahlâk kavramı, toplumsal ahlâkın birey tarafından yeniden oluşturulması olarak anlaşılmalıdır. Ahlâkî bilinç ve ahlâkî davranış, birey ve toplum karşılıklı etkileşim süreci içindeyken geliştiğinden, ahlâkî eylemi tanımlayabilmek ve anlayabilmek için ahlâkî düşünce ve bilinç süreçleri tanımlanmalıdır.⁸¹ Bu noktada bilinç süreçlerinin incelenmesi ve tanımlanması Piaget ve Kohlberg'in çalışmalarını ortaya çıkarmıştır.

Piaget ahlâkî gelişim iki döneme ayırarak işlemiştir. Ahlâkî gelişimin bu ilk devresini “heteronomi” ahlâkı ismini veren Piaget, herhangi bir ahlâkî düşünceye sahip bulunmayan çocukta, bu konulardaki ilk düşüncenin, etraftaki büyüklerin direkt etkisiyle şekillenen otoriteci ahlâkın özelliklerini gösterdiğini ifade eder.

Birinci dönem- dışsal kurallara bağlılık dönemidir.

Küçük çocuklar, yetişkinlerin koyduğu yasalara boyun eğmektedir. Bu dönemdeki çocukların otoriteye saygısı, yetişkinlerin kurallarına kutsal ve değişmez olarak saygı duymasına neden olmaktadır. Bu dönemde ahlâkî davranışlar yetişkinlerin onayına göre değerlendirilmektedir. Başkalarının davranışlarını değerlendirirken henüz niyetleri, gereksinimleri ya da duyguları dikkate alamaz, yalnızca gözlenebilir sonuca bakarlar. Ayrıca küçük çocuklar bir eylemin doğruluk ya da yanlışlığına cezalandırılıp, cezalandırılmayacağına göre karar verirler. Öte yandan, kimse görmemiş bile olsa yanlış davranışların cezalandırılacağına inanma eğilimindedirler, çünkü ceza yanlış davranışın doğasında bulunan bir sonuçtur. Yine çocuğa göre adâlet otoritenin verdiği şeyden ibarettir.⁸²

Çocuk, dışsal kurallara bağlılık döneminden sonra, “otonom” denilen “ahlâkî özellik dönemine” geçer. Piaget otonom ahlâkı, kendi yasalarına uygun olarak tanımlamaktadır. Otonom ahlâk, zihinsel gelişmenin yanı sıra, akranlar arasındaki karşılıklı saygının gelişmesinden dolayı oluşmaktadır. Kurallara, grup anlaşmalarının bir ürünü ve işbirliğine dayanan davranışların sonuçları değil, niyet önemlidir. Ahlâkî yargı konusunda gelişen çocuklar, başkasının bakış açısına ve isteklerine değer

⁸⁰ Güngör, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, 4. Basım, İstanbul, 2000, s. 25

⁸¹ Çiftçi, Nermin, “Almanya ve Türkiye’deki Türk Lise Öğrencilerinin Ahlâkî Yargı Yeteneklerinin Karşılaştırılması” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2001, s. 13-14.

⁸² Güngör, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, 4. Basım, İstanbul, 2000, s.45-47; Gander, Mary J., Gardiner, Harry W.; **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Yay. Haz. Bekir, Onur, Ankara, 2004, s. 284-285.

vermekte ve başkalarının da kendilerini anlayabileceği ve kendilerine değer verebileceğini anlamaktadırlar. Önceleri kuralların kesin ve değişmez olduğunu düşünen çocuk, bu dönemde kurallardan sapmaların her zaman dürüst olmama şeklinde değerlendirilmeyeceğini gözlemektedir. Ayrıca gruptaki herkes dürüstlüğüne ne olduğu konusunda fikir birliğine vardığında, yeni bir kuralın oluşabileceğini öğrenmektedir. Bu dönemde adâlet, karşılıklı haklar ve zorunluluklardan doğar düşüncesi yer almakta ve adâletin, yapılan zararların tazmini işlevini gördüğüne inanılmaktadır.⁸³ Adâlet artık en iyi şekilde yapılan zararı telafi etmekle veya kısas yoluyla gerçekleşmektedir.

Kohlberg ahlâkî yargı incelemesine Piaget'nin zihin gelişimi boyutunda geliştirdiği evre gelişimi kavramı açısından yaklaşmış, Piaget'nin bu alandaki çalışmalarını sonuca ulaştırmış ve genişleterek düzenlemiştir.⁸⁴ Ahlâkın duyguları, düşünceleri ve davranışları kapsadığını ancak davranışlara spesifik ahlâkî kalitesini veren şeyin ahlâkî yargılama olduğunu ve bu nedenle de ahlâkî eylemi tanımlayabilmek için ahlâkî düşünce ve bilinç süreçlerini incelemek gerektiğini ileri sürer.⁸⁵ Buna göre ahlâk, doğru-yanlış, iyi-kötü konularında bilinçli yargılama ve karar vermeyi ve bu karar doğrultusunda davranışta bulunmayı içeren bilişsel bir yapıdır. Yani bilişsel bir yetenek olarak ahlâk, bireyin kendisinin belirlediği ve aynı zamanda da evrensel ilkelerle örtüşecek düzeydeki ilkelere göre yargıda bulunmasını ve bu doğrultuda davranabilmesini ifade etmektedir.⁸⁶

F. AHLÂK GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İnsan gelişiminin, bilişsel, psiko-motor ve duyuşsal olmak üzere üç yönü olduğu kabul edildiğinde, duyuşsal gelişimin bir boyutu olan ahlâkî gelişim önemle ele alınması gereken bir konudur.⁸⁷

⁸³ Güngör, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, 4. Basım, İstanbul, 2000, s. 48-49; Temel, Z. Fulya- Aksoy, Ayşe B., **Ergen Gelişimi**, Ankara, 2001, s. 65-66; Koç, Mustafa; Yavuzer, Yasemin, **"Gelişim ve Öğrenme"**, Ankara, 2001, s. 100.

⁸⁴ Çileli, a.g.e., s. 48.

⁸⁵ Kohlberg, "Stages of Development as a Basis For Moral Education", s. 40-41'den naklen; Çiftçi, Nermin, "Kohlberg'in Bilişsel Ahlâk Gelişimi Teorisi: Ahlâk ve Demokrasi Eğitimi" **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt:1, Ensar Neşriyat, Ocak-2003, s. 58.

⁸⁶ Çiftçi, a.g.m., s. 50.

⁸⁷ Selçuk, Ziya, **Gelişme ve Öğrenme**, Ankara, 2003, s.109.

Yukarıda da farklı görüşlerin bileşkesinde ele alınan ahlâkî gelişimi etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlere kısaca değinmenin konu bütünlüğü açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

1. Kalıtım

İnsan doğarken soyundan bazı güçler getirmektedir. İnsan, çevresinin kendine yaptığı etkilerden duygulanma özelliğini, çevreye duyarlılık gücünü doğuştan getirir. İnsanın, toplum içinde yaşama güdüsünün kalıtsal olduğuna inanılmaktadır. Böylece insanın beden, cinsellik, zihin, duygu güçlerinin ve toplumsallığının kalıtsal olduğu bilinmektedir.⁸⁸ Ahlâkî gelişim, çocuğun toplumlaşma sürecinde iyinin, kötünün, yanlışın ne olduğu hususunda belli bir bilinç düzeyine ulaşmasıyla ilgili⁸⁹ olması noktasında kalıtımın etkisinden de burada söz etmek mümkündür.

2. Zeka Düzeyi

Çocuğun doğru ve yanlış birbirinden ayırabilmesi ve davranışlarının sonuçlarını kestirebilmesi için zekâ gereklidir. Fakat bu ahlâkî gelişim için üst düzeyde bir zekânın gerekli olduğu anlamına gelmez. Yapılan araştırmalarda zeka ile dürüstlük arasında %50 ilişki bulunmuştur.⁹⁰

3. Okul ve Öğretmenler

İnsanın kültürlenmesinde, toplumlaştırılmasında eğitime düşen önemli görevler vardır. Eğitim insanın doğuştan getirdiği güçleri işleyip geliştirmek için var olan bir araçtır. Dolayısıyla eğitim insanın doğuştan getirdiği güçleri işlemek için bir çevre etmenidir. Eğitim, eğitime eğitime çevresini ne denli elverişli hazırlarsa insanın kalıtsal güçleri o denli gelişerek onu geliştirebilir.⁹¹ Bu güçleri formal nitelikte işleyebileceği kurum ise okuldur. Çocuğun ahlâk gelişiminde eğitim aldığı ortam olan okulun büyük bir rolü vardır.

Çocuk için sınıf yaşantısı olağanüstü zenginlikte bir kolektif yaşantı örneğidir. Tarihi bir öykü ya da okulda yaşanan kolektif bir olayın kişide oluşturduğu

⁸⁸ Başaran, İbrahim Ethem, **Eğitime Giriş**, Ankara, 1992 s. 114- 115.

⁸⁹ Onur, Bekir, **Gelişim Psikolojisi**, Ankara, 1997. s. 155.

⁹⁰ Bkz. Doğan-Tosun, s. 47.

⁹¹ Başaran, a.g.e., s. 115-116.

düşüncelerde her zaman için kişisel olarak yaşanan olayın ötesine geçen, taşan bir şeyler vardır. Aynı zamanda kolektif bir şekilde oluşturulan kolektif görüş ve davranış tipleri edinerek gelecekte onlara uyacaktır.⁹²

Çocuğun öğretmeni ve sınıftaki diğer öğrencilerle ilişkilerinin niteliği de ahlâkî gelişim üzerinde etkilidir. Öğretmenin kişiliği, tutumu, davranışları, olaylara bakış açısı ahlâk alanındaki teknik bilgiden daha etkilidir. Öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkinin olumlu olması ahlâkî gelişimi olumlu yönde etkilemektedir.⁹³

4. Aile ve Sosyo-Ekonomik Düzey

Aile, grubun kültürünü çocuğa aktaran birimdir. Ev ortamı kültürün ahlâkî değerleri için bir eğitim merkezi konumundadır. Ebeveynler, davranışlarını taklit eden çocuk için model olmaktadır. Ayrıca ebeveynler ödül ya da kınama yolu ile çocuğa sosyal olarak beğenilen özelliklere göre davranmasını öğretmektedirler. Ayrıca ebeveynlerin istenmeyen davranışları da ahlâkî gelişim açısından çocuğa iyi bir model oluşturamamaktadır.⁹⁴ Bu durumda şayet çocuklar, büyüklerinden ahlâk ve görgü kurallarını doğru bir şekilde öğrenemez, “iyi”, “kötü” gibi değer yapılarına sahip olamazlarsa, bunların yerine başka yollarla ve tesadüfen karşılaştıkları değer yargılarını benimsemeye başlarlar.⁹⁵ Dolayısıyla çocukların vicdan ve ahlâk gelişimini ve uyumlu, uyumsuz, etken-edilgen, bağımlı-özerk, içe dönük-dışa dönük vb. bir kişilik oluşturmalarını büyük ölçüde etkileyecek olan ana-baba tutumlarıdır.⁹⁶

Anne ve baba yokluğu da çocukların ahlâkî gelişimi üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Baba, özellikle erkek çocuğa etik değerleri kazandırmada aracı rolündedir. Baba yokluğu erkek çocuklarının ahlâkî gelişimi üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.

Hayatın ilk yıllarında başlayan ve uzun süre devam eden anne yokluğunun çocuğun bütün olarak gelişimi üzerinde olumsuz etkisi olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda davranış bozuklukları ve anne yokluğu arasında önemli bir ilişki olduğu

⁹² Durkheim, a.g.e., s. 209- 210.

⁹³ Doğan, Tosun, a.e., s. 46.

⁹⁴ Jersild, Arthur, **Çocuk Psikolojisi** (çev. Gülseren Günce), Ankara, 1979, s.35.

⁹⁵ Özeri, Nezahat, “Anne Tutumlarının Çocuğun Ahlâk ve Adâlet Gelişimine Etkisi”, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, İstanbul, 1998, s.222.

⁹⁶ Bilgin, Beyza, “Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz?” **Din Öğretimi Dergisi**, Ankara, 1991, Sayı:26, s. 27.

saptanmıştır. Ayrıca araştırmalar suçluluk ile ebeveyn ihmali arasında da ilişki bulmuşlardır.⁹⁷

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi de çocuğun ahlâkî gelişimini etkilemektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeyli ailelerdeki çocuklarda hırsızlık, yalan söyleme, okuldan kaçma gibi davranışlar alt sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklara göre daha az sıklıkta görüldüğü saptanmıştır.⁹⁸

5. Akran Grupları

Okul çağına geldiğinde çocuk zamanının çoğunu aileden uzak geçirmektedir. Yetişkinlerden çok akranlarıyla ilişkisi olan çocuk, akranlarının ahlâkî kavram ve davranışlarından etkilenmektedir.

Çeteyi oluşturan gruplara dış baskı söz konusu değildir. Çeteden amaç, birlikte hoş vakit geçirmektir. Onlar kendiliklerinden ve bilhassa ortak karakteristik özellikleri ve zevkleri dolayısıyla bir araya gelirler. Birlikte oynar, birlikte gezinirler. Kendi aralarında belirledikleri kurallara göre davranırlar. Birlikte his eder, hissettikleri gibi yaşamaya çalışırlar.⁹⁹

Genç üyesi olduğu kümenin ya da grubun geliştirdiği kendine özgü ilkeleri ve değerleri benimsemek zorundadır. Çünkü bunlara aykırı davrandığı zaman kümeden atılması söz konusudur. Genç üyesi olduğu küme toplum tarafından beğenilmeyen küme ise bu durumda aile, okul ve toplumla gencin arasında sorunlar çıkacaktır.¹⁰⁰

G. AHLÂK ÖğRETİMİ

Aristo'ya göre tamamen ahlâkî konularla meşgul olan ilk filozof,¹⁰¹ Sokrat'tır. "Görevinin insanları fazilet ve bilgelik peşinde yürümeye ikna etmek" olduğunu söyleyen Sokrat'a göre fazilet ile bilgi aynı şeydir. Doğru'nun ne olduğunu bilen insan doğru davranışta bulunur. Başka bir ifade ile, kimse bilerek kötülük işlemez. İyi bir

⁹⁷ Doğan, Tosun, a.g.e., s.46.

⁹⁸ Jersild, a.g.e., s. 46.

⁹⁹ Kardaş, Rıza, **Eğitim Psikolojisi**, Balıkesir, 1965, s. 240.

¹⁰⁰ Başaran, İbrahim Ethem, **Eğitim Psikolojisi**, Ankara, 1997, s. 171-172.

¹⁰¹ Aristoteles, **Metafizik** (çev. Ahmet Arslan), C.I, İzmir, 1985, s. 112.

hayat yaşamak için, iyi bir hayatın ne olduğunu bilmek lazımdır. Kötünün kaynağı cehalettir. Bilgi, ahlâkî davranışta bulunmak için araştırılır.

A.E.Taylor, “Socrates” isimli eserinde, filozofun ahlâk anlayışındaki şu üç özelliğe, Aristo’nun dikkat çektiğini yazar: Fazilet bilgi ile aynı şeydir. Bundan dolayı görünüşte farklı gibi görünen bütün faziletler bir tanedir. Ahlâken kötü davranış bilgisizlikten kaynaklanır. Bundan dolayı bütün yanlış davranışlar istemeyerek yapılır.¹⁰²

Ahlâki konularla ilk meşgul olmadan, günümüze değin doğru bilgiyle doğru davranışta bulunulabileceğinin önemi vurgulana gelmiştir. Doğru bilgiyi alma, doğru bilgiye ulaşma da şüphesiz ki iyi bir öğretimden geçmektedir.

Diğer gelişim alanlarında olduğu gibi duyuşsal alanda da çocuğun model alma yönüyle ilk öğrenmeleri ebeveynleri yoluyla olur. Daha önce de zikredildiği gibi, sonra çevre, arkadaş çevresi, okul, medya vs. yoluyla çeşitli şekillerde gerçekleşir

“Ahlâk”ın bilişsel boyutunun önemli olduğunu, yadsınamayacağını ve zaruri olduğunu savunanların yanında, okulda, bilgisel boyutta ahlâk öğretiminin çok gerekli olmadığını bunun tamamıyla görerek ve örnek alarak gerçekleştirebileceğini savunanlar vardır.

Ancak davranışları yönlendirebilme bilinç uyandırma adına ahlâk uyandırma hakkında bilgi aktarımı kaçınılmazdır. Bundan yola çıkarak çocuğun öğrenmelerinde etkin olabilecek yöntem ve teknikleri üzerinde çalışmalar yapılmakta, davranışa dönüştürme noktasında çaba gösterilmektedir.

Okul çağına geldiğinde çocuğun duyuşsal alandaki öğrenmeleri yoğun bir şekilde daha çok okulda gerçekleşmektedir. Çünkü artık çocuk, üzerinde daha etkin olacak farklı bir sosyal ortamdadır. Her birinden etkilenebileceği, davranış öğrenebileceği arkadaş çevresi, model alacağı öğretmenleri ve uymadığında ceza alabileceği kuralları vardır. Peki çocuğun ahlâki gelişim evrelerini geçirdiği bu ortamda ahlâkla ilgili öğrenmeleri nasıl gerçekleşmektedir ve nasıl olmalıdır?

Temel olarak, okulda ahlâk bilgisi, ahlâkî değerler ve ahlâkî davranışlar hakkındaki bilgilerin verildiği Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersiyle ilgili açıklamalara

¹⁰² Taylor, A.E., **Socrates**, New York, 1979, s. 140-141.

ve ahlâk öğretimiyle ilgili içeriğe 3. ve 4. bölümlerde yer verileceği ve gereksiz tekrarlara neden olabileceği için burada geniş olarak ele alınmayacaktır. Lâkin değinilmeden geçilmeyecek, birkaç nokta zikredilecektir.

Ahlâkî davranışların kazandırılmasında öncelikle kişinin yaptığı ve yapacağı davranışın, doğru-yanlış, iyi-kötü olduğu hakkında bilgisi olması gerekir. Bu nedenle, çocuğa, neden iyi davranış yapması gerektiği, yanlış davranışın neden değiştirilmesi gerektiğinin açıklanması önemli bir noktadır.

Bu yöntemle çocuğa olumsuz davranışının, başkalarına zarar verdiği zarar anlatıldığı zaman, bireyin ahlâk gelişimiyle olumlu ilişki söz konusudur. Böylece çocuk emir ve yasakların nedenini kendi zihin dünyasında anlamlandırabilir.¹⁰³

Çocuklara ahlâkî ve ahlâkî olmayan özellikler hakkında doğru bilgiler verilmeli, sağlam kanaatler oluşturulmalıdır. Böylece onlar iyi eğilimlerini geliştirmeyi, kötü eğilimlerine teslim olmamayı denerler ve böylece karakterleri bu yönde gelişir. Doğrunun öğretilmesi ile yüksek duygular oluşur. Zira çocuklara yüksek düşünceler verilmelidir ki, yüksek duygular meydana gelsin.

Diğer derslerin her biri özel yetenek ve bilgileri geliştirdikleri halde ahlâk öğretimi, insanda bizzat insanı geliştirmeye, yani ona bir kalp, bir zekâ bir vicdan kazandırmaya çalışır. Ahlâk öğretimi bu haliyle, diğer öğretimlerden ayrı bir özelliğe sahiptir. Ahlâk öğretimi diğer alanlardaki öğretilen gerçeklerin kesinliklerinden, mantıksal ilişkilerden farklı olarak, insanların duygularına tutumlarına, huylarına hitap eder. Diğer birçok branş bireyin zihnine hitap etmektedir yani bilişsel alanla ilgilidir.¹⁰⁴

Kısaca belirleyecek olursak, “ Bilinçli ve etkili bir ahlâk öğretimi ancak çocuğun gelişim evreleri dikkate alınarak, öğrenme kuramlarından faydalanarak, konulara uygun öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak yapılabilir.”

Belirtildiği üzere ahlâk öğretimi, değerlere, tutumlara ve kişiliğe hitap ettiği için bilişsel alanın bilgi, kavrama, analiz gibi basamaklarından ziyade, duygusal alanın, değer verme, örgütleme ve kişilik haline getirme gibi süreçleriyle alakalıdır. Zira bu

¹⁰³ Çileli, Meral, **Ahlâk Psikolojisi ve Eğitimi**, Ankara, 1986, s. 110.

¹⁰⁴ Aime, Souche, **Yeni Pratik Pedagoji** (çev. Selahattin Odabaş), Ankara, 1977, s. 31.

noktada öğrenilen bilgilerin davranışa dönüştürülebilme yönüyle ahlâk eğitimi önem kazanmaktadır.

H. AHLÂK EĞİTİMİ

Ahlâk eğitiminin gayesi, ahlâkçıların büyük bir çoğunluğuna göre, insanlarda ahlâkî olgunluğu temin etmektir.¹⁰⁵ Ahlâk eğitimi hem bireysel, hem toplumsal yönü olan bir konudur. Buna göre ahlâk eğitiminin amacı, insanın gerek kendisinin gerekse başkalarının mutluluğuna ve mükemmelliğine yardımcı olacak şekilde hareket eder hale getirilmesidir. Ayrıca ahlâk eğitimi kişiden kişiye farklılık gösterebilen mizaçların uygun bir şekilde yönetilmesi, böylece insanlarda güzel huyların meydana gelmesi için çalışır.¹⁰⁶

Ahlâk eğitiminin amacı kısaca, çocukta ahlâkî karakter oluşturmaktır, şeklinde ifade edilebilir. Ancak karakterde genel olarak değişen şartlar altında gözetilme ve cezalandırma ihtimalinin düşük olduğu zamanlarda ayartılmaya karşı direnç gösterebilme¹⁰⁷ her şart ve durum altında ahlâkî kurallara bağlılığını sürdürme¹⁰⁸ dürüst ve tutarlı olma; her hareketin doğru yönünün kestirme bundan ortaya çıkacak olan sonuçları da önceden görme yeteneği¹⁰⁹ olarak anlaşılmaktadır.¹¹⁰

Ahlâk eğitiminde amaç, öğretmek değildir, istetmektir; ispat etmekten fazla heyecan verir; duygulu bir varlığa etki etmek istediği zaman muhakemeden çok kalbe hitap etmek yolunu tutar; ahlâkî davranışın bütün sebeplerini analiz etmeye çalışmaz; her şeyden önce bu davranışı getirmeye onu bir alışkanlık haline getirmeye gayret eder. Ahlâk eğitimi özellikle ilköğretimde bir bilim değil iradeyi iyiliğe yöneltme sanatıdır¹¹¹ denilmiştir.

Etkili bir ahlâk için bireyin sosyal bireysel her türlü eğilimlerini bilmek ve bunları göz önünde bulundurmak gerekir. İnsanın zevk veren şeylere yakın olması

¹⁰⁵ Mehmet, Ali, **Fenn-i Terbiye Dersleri**, İstanbul, 1331, s. 36.

¹⁰⁶ Bkz. Aydın, a.g.e., s.51; Doğan-Tosun, a.g.e., s.67.

¹⁰⁷ Bkz. Kohlberg, Lawrence, **Moral Development**, International Encyclopedia of the Social Sciences, Free Press, 1968, s. 483.

¹⁰⁸ Âl-i İmran, 3/134; Tevbe, 9/120.

¹⁰⁹ Bixler, Lorin,E. “Çocukta Karakter Gelişimi”, **Çocuk Psikolojisi**. (çev. İ. N. Özgür), İstanbul, 1979, s. 256.

¹¹⁰ Hökelekli, a.g.m. s. 195.

¹¹¹ Aimé, Souche, a.g.e., s.31.

sıkıntıdan kaçmak, mutlu olmak, zihinsel ve bedensel hareketlilik içerisinde olmak, kendisiyle ilgilenmek ve ilgilenilmek gibi bireysel eğilimlerin yanı sıra, toplumsal; başkalarını etkileme ve onlardan etkilenme, duygularını başkalarıyla paylaşma başkalarının iyiliğini isteme merak etme gibi sosyal eğilimleri de vardır. Başarılı ve kalıcı bir ahlâk eğitiminin bütün bu eğilimleri dikkate alması, etkinliklerini bunlara göre düzenlemesi gerekir.

İnsanın sosyal ve bireysel eğilimleri onun gelişim evrelerine göre çeşitlilik ve değişikliklilik göstermektedir. Bu yüzden ahlâk eğitimi öğrencinin ahlâkî gelişim evrelerini dikkate almakalıdır. Çocuğun içinde bulunduğu evreye uygun bir ahlâk eğitimi yapılmalı onun bir sonraki aşamaya ulaşmasına yardım edilmelidir. Bunu yaparken çocuğun önce -yukarıda belirttiğimiz gibi- ahlâkî, ahlâkdışı olan davranışlar hakkında bilgilenmeleri sağlanmalıdır. ¹¹²

İnsanlar toplu halde, bir arada yaşamalarına ve huzur istemelerine rağmen toplumdaki diğer bireylerin haklarını hiçe sayabilmekte ve birbirlerine zarar verebilmektedir. Hırsızlık, yalancılık, dolandırıcılık gibi bir takım ahlâk dışı davranışlar bizzat kendileri de huzursuzluğa neden olmaktadır. Öyle ki bu ahlâkdışı davranışları sadece eğitimi ihmal edilmiş insanlarda değil yüksek öğrenim yapmış önemli makamlara kadar yükselmiş kimselerde de görmek mümkündür. Bu anlamda ahlâk eğitimi, Ahlâk dışı davranışları yok etmeye ve onların yerine ahlâkî davranışları yerleştirmeye çalışmalıdır. ¹¹³

Bunlardan yola çıkarak, ister ailede ister okulda olsun ahlâk eğitiminde sosyal öğrenme teorisinin ortaya koyduğu ilkeler ahlâk eğitiminde gün yüzüne çıkar. Şöyle ki; bilindiği gibi, eğitimde eğitimcinin sözlerinden çok davranışları çocuk üzerinde örnek alma, kabul etme yönüyle daha fazla etkin role sahiptir. Taklit ve özdeşleşme yoluyla öğrenme ahlâk eğitiminde önem arz ettiği için, yetişkin birey, davranışlarıyla örnek olmalıdır. Nitekim çocuk söz sahibinin davranışlarıyla uyum göstermeyen öğretimlerini dikkate almaz. Onun nazarında davranış, sözden önce gelir.

Bu bağlamda, okulda eğitim veren öğretmenin bu yönüyle örnek olma adına dikkatli olmalarının gerektiği tekrar tekrar altı çizilerek söylenmektedir. Bu konuda bütün eğitimciler birer ahlâkî model olmak durumundadırlar.

¹¹² Tosun-Doğan, a.g.e., s.69.

¹¹³ Peker, Hüseyin, **Din ve Ahlâk Eğitiminin Psikolojik ve Metodik Esasları**, Samsun, 1991, s. 145.

Ahlâkî davranışların kazandırılmasında disiplinin rolü de vazgeçilmez bir unsurdur. Bu konuda Durkheim, ahlâk eğitiminde disiplinin önemini belirterek; disiplinin neredeyse eğitimin doğal bir parçası haline dönüştüğünü ahlâkî özelliğin içinde yalnızca bu unsurlar aracılığı ile çocukların arzularını dizginlemeyi, her türlü açlığını sınırlandırmayı ve böylece istenilmeyen davranışların kısıtlanabileceğini vurgulayarak ahlâkî sağlığın sağlanabileceğini belirtmiştir.¹¹⁴

Bu arada önemli olan disiplinin yalnızca zorunlu durumlarda başvurulacak bir baskı aracı olarak görmemektir ki sözünü ettiğimiz disiplinden amaç ahlâkî davranışların ortaya çıkmasında etkili olan “irade”nin dış disiplin yoluyla eğitilmesidir.

Sonuç olarak ahlâk eğitimi, bireye öğretim yaşantıları vasıtasıyla, çevresinden modellediği davranışları alışkanlığa dönüştürme, insanın ahlâkî doğasında olan potansiyeli işleme ve yine ahlâkî temâyüllerini yönlendirme çabasıdır ve faaliyetler bu yönde sürdürülmektedir.

II. İLKÖĞRETİM KURUMLARINDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSLERİ

A. DERSLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Ülkemizde, 1983 yılında çıkarılan 2719 sayılı kanun, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun ilgili maddesini değiştirmiştir. Bu yasaya göre, ilköğretim kuruluşlarından zorunlu olanlar; ilkokul, ortaokul, ilköğretim okulu, yetiştirici ve tamamlayıcı sınıf ve kurslar, özel öğretime muhtaç çocuklar için açılan okul ve sınıflardır. Yine bu yasaya göre, zorunlu eğitim yaşı 6-14 olarak düzenlenmiştir.

İlköğretim kurumları içerisinde en yaygın olanları; ilkokul, ortaokul ve ilköğretim okullarıdır. Ülkemizde zorunlu eğitimin beş yıldan sekiz yıla çıkarılması ilke olarak benimsenerek; sekiz yıllık ilköğretim okullarının kurulması ve yaygınlaştırılması çabalarına başlanmış ve son aşamaya gelmiştir. Bu sebeple, birçok ilkokul ile ortaokul fiziki olarak birleştirilip, ilköğretim okullarına dönüştürülmüştür. Ancak yapılan bu çalışmalar sadece zorunlu eğitimin sekiz yıllık olması fiziki anlamda eski ilkokul ile ortaokulun birleştirilmesi demek değildir. Gerekli olan sınıf, araç-gereç vs. gibi

¹¹⁴ Bkz. Durkheim, a.g.e., s. 14-15.

unsurların oluşturulması ve okula gelen öğrencinin aynı okulda zorunlu eğitim süresini doldurması için belli fiziki birleştirme kaçınılmazdır. Olaya program açısından da bakmak gerekir. Bugün sekiz yıla yayılmış öğretim programları hazırlanmış ve bu programlar uygulamaya konulmuş durumdadır.¹¹⁵

İlköğretim kurumlarının yapısı iki ana kademe halindedir. İlköğretimin birinci kademesini oluşturan ilk beş sınıfın yani eski ilkokulun, ilk üç sınıfı birinci devre; 4. ve 5. sınıfları da ikinci devre sınıfları diye adlandırılır.

İlköğretimin ilk devresinin yani 1. 2. ve 3. sınıflarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi yoktur. Bu sınıflardaki öğrencilere, okullarını ve yakın çevresini tanıtacak zaruri bilgilerin aktarıldığı “Hayat Bilgisi” dersi verilmektedir. Hayat Bilgisi Dersinde, okula yeni başlayan öğrencilerin, okul yaşamına uyumunu sağlamanın yanı sıra, basit anlamda da olsa, çevrenin gözlenmesine ve incelemesine yer verilmektedir. Ayrıca oturup kalkmasını, yemek öncesi ve sonrası yapılması gerekenler gibi, çocuğun günlük yaşantısında ön sırayı alan bilgi ve davranışları kapsayan konular, çocuk psikolojisine uygun olarak verilmeye çalışılmaktadır. Böylece ilk üç sınıfta okutulan Hayat Bilgisi dersi, 4. sınıftan itibaren okutulmaya başlanan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi için de bir hazırlık aşaması olmaktadır.

Zorunlu eğitim daha önce beş yıl olduğu için, çocuğun temel eğitiminde alması gereken din ve ahlâk ile ilgili bilgiler 4. ve 5. sınıflarda verilmeye çalışılmakta idi. Ortaokula devam eden öğrencilere ise bu kademe için yapılmış eğitim programı okutulmakta idi. Bu sebeple öğrenciler daha önce okudukları din ile ilgili bilgileri tekrar etmek zorunda kalmakta idiler. Ancak zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla beraber bu sürece uygun yeni İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi programı geliştirilmiş ve 2000-2001 eğitim-öğretim yılından itibaren de uygulamaya konmuştur.¹¹⁶

İlköğretim kurumlarında okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi öğretim programı öğrencilerin “ahlâk” hakkında doğru, bilişsel, duyuşsal ve becerisel öğrenmeler yoluyla;

¹¹⁵ Doğan-Tosun, a.g.e, s. 4.

¹¹⁶ Bkz. a.g.e., s. 5.

- Temel dinî ve ahlâkî sorularına cevap verebilmelerini,
- İslâm'ın iman, ibadet ve ahlâk esaslarını tanıyabilmelerini,
- Toplumla yaşanan dinî ve ahlâkî davranışları tanıyabilmelerini,
- Ahlâkî değerleri bilen ve bunlara saygı duyan erdemli kişiler olabilmelerini,
- Öğrenilen ahlâkî değerleri içselleştirebilmelerini,
- İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisini fark edebilmelerini amaçlamaktadır.¹¹⁷

İlköğretim 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflarda okutulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi'nin "Ahlâk Bilgisi" ile ilgili genel ve özel amaçları, bununla birlikte ünite açılımları incelendiğinde "Ahlâk Bilgisi" konularının "Din Bilgisi" konuları ile birlikte verildiği, "Din Bilgisi" konularıyla iç içe olduğu görülmektedir. Programla birlikte ahlâkî yönde hedeflenen bilişsel, duyuşsal ve becerisel öğrenmeler ve yine bunların davranışa dönüştürülmesinde gelinmek istenen temel nokta İslam dinînin uygun gördüğü "İslam Ahlâkı" modelidir denilebilir.

Dersle ilgili vermediğimiz genel bilgilerden sonra, programda davranış haline dönüştürülmesi hedeflenen ahlâkî değerlerin öğretiminin ders kitapları aracılığı ile öğrencilere nasıl verildiğini değerlerle ilgili hangi ayet ve hadislerden faydalandığı ifade edilmeye çalışılacaktır.

B. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSİNDE AHLÂKÎ DEĞER ÖĞRETİMİNDE FAYDALANILAN AYET VE HADİSLER

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitaplarını incelendiğinde, -daha önce de belirtildiği gibi- "Ahlâk Bilgisi" konularının "Din Kültürü" konuları ile belirli noktalarda içerik olarak bir bütünlük arz ettiği görülmektedir.

Konuların içeriği incelendiğinde, öncelikle konularla ilgili kavramlar açıklanmakta, yine konularla ilgili ayetler verilmekte ve ilgili hadislerden örnekler verilerek anlatım desteklenmektedir. Bazı ahlâk bilgisi konularının ise Hz Muhammed (S.A.V)'in hayatından kesitler sunularak açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir.

¹¹⁷ Tebliğler Dergisi, 2000: 918- 919.

Ders kitaplarından din temelli bir ahlâk anlayışının hakim olduğu anlaşılmakta, temel ahlâkî özellikler Kur'an-ı Kerim ışığında ve örnek şahsiyet Hz. Muhammed (S.A.V)'in yaşantısı yoluyla "örnek ahlâk" şeklinde aktarılmaktadır. "Din Güzel Ahlâktır.", "Hz. Muhammed'in Örnek Ahlâkı" ünite başlıkları da bu konudaki açıklamalara örnek getirilebilir.

4. 5. 6. 7. ve 8. sınıf Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Ders Kitapları tarafımızdan incelenmiş, öğrencilere kazandırılmaya çalışılan ahlâkî değerler temel başlıklar halinde sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Sınıflandırmada kitaplarda bulunan tekrür konu ve ayetlerin farklı başlıklar altında tekrar yer almasına dikkat edilmiş, birbiri ile ilgili bazı konular ise aynı başlık altında sunulmuştur. Bazı hadisler -hadise ve alıntı cümle şeklinde aktarıldığı için- yer verilmemiştir. Yapılan incelemede, 4. ve 5. sınıf konularında, 6., 7. ve 8. sınıf kitaplarına nazaran daha az sayıda ayet ve hadis olduğu dikkati çeken bir husustur. Bu durumu öğrencinin bilişsel gelişim dönemlerini dikkate alarak daha sonraki evrelerde bilişsel açıdan daha iyi anlayacakları dikkate alınarak yapılan bir düzenleme olduğu düşünülmektedir.

Ders kitapları ve iç düzeniyle ilgili açıklamalardan sonra, ünite açıklamalarında da aktarılan başlıklar altında işlenen konularla ilgili ayet ve hadislerin verilmesinin, Türkiye'de okullarda verilen ahlâk öğretimi ve eğitiminin niteliğini izah etme hususunda faydalı olacağı düşünülmektedir.

1. Doğruluk, Yalan Söylememe, Hile Yapmama, Güvenilir Olma

"... yalan sözden sakının..." (Hac Suresi, 30. ayet).

"Doğruluğa sarılın, çünkü doğruluk insanı iyiliğe, iyilik de insanı cennete götürür..." (Tirmizi, Sıla, C.3, 390. hadis).

"Bizi aldatan bizden değildir." (Sahihi Müslim, C.1, s.406).

"Ölçtüğünüzde ölçmeyi tam yapın, doğru terazi ile tartın. Bu daha hayırlı, sonuç bakımından daha güzeldir." (İsra Suresi, 35. ayet).

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki (Allah) işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın..." (Ahzab Suresi, 70. ayet).

"İman ettim de, sonra dosdoğru ol." (Müslim, C.2, s.17).

“ ‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip, sonra doğru olanlar, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir...” (Ahkaf Suresi, 13-14. ayetler).

“Ey Muhammed! Emir olunduğun gibi dosdoğru ol! Seninle beraber tövbe edenler de doğru olsunlar.” (Hud Suresi, 112. ayet).

“Alışverişte hile yaparak insanları aldatanların vay haline...! (Mutaffifin Suresi, 1-3. ayetler).

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve doğrularla beraber olun.” (Tevbe Suresi, 119. ayet).

2. İyilik Yapma, Paylaşma ve Yardımlaşma

“Ey iman edenler! ...İyilik ve doğruluk hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve düşmanlık etmek için yardımlaşmayın...” (Maide Suresi, 2. ayet).

“Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah dilediğine kat kat verir...” (Bakara Suresi, 261. ayet).

“Onlar Allah’a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten men ederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar salihlerdendir.” (Ali İmran Suresi, 114. ayet).

“... Asıl iyilik, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene... verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekatı veren, anlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır.” (Bakara Suresi, 177. ayet).

“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel bir biçimde önle. O zaman seninle aranda düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost oluvermiştir. Bu güzel davranışa ancak sabredenler kavuşturulur...” (Fussilet Suresi, 34-35. ayetler).

“Şüphesiz ben, tövbe edip inanan ve yararlı işler yapan, sonra da doğru yol üzerine devam eden kimse için son derece af ediciyim.” (Taha Suresi, 82. ayet).

“İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennetliklerdir. Onlar orada sonsuza dek kalırlar.” (Hud Suresi, 23. ayet).

“Kadın, erkek ve her kim inanmış olarak iyi iş işlerse ona hoş bir hayat yaşatacağız. Yaptıkları iyi işlerin karşılığını daha güzeli ile ödeyeceğiz.” (Nahl Suresi, 97. ayet).

“İman edip iyi iş yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.” (Talak Suresi, 11. ayet).

“Komşusu aç iken kendisi tok yatan bizden değildir.” (Müsned C.I, 55. hadis).

“İnsanların en hayırlısı onlara faydalı olandır.” (Kesfül Haya, C.II, 293. hadis)

3. Anne Baba ve Büyüklere Saygı, Küçüklere Sevgi

“İnsana da anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır...” (Lokman Suresi, 14. ayet).

“Rabbin yalnız kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşır, sakın onlara “öf” bile deme. Onları azarlama, onlara güzel söyle. Onları merhamet ederek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet et.”” (İsra Suresi, 23-24. ayetler).

“Küçüklerimizi sevmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.” (Tirmizi, Birr, 15. hadis)

“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olandır. Ben de aileme karşı hayırlı olanım.” (İbni Mace, Nikâh, 50. hadis).

4. Adâletli Olma

“Ey iman edenler! Adâleti titizlikle ayakta tutan, kendinîz, ana babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa, Allah için şahitlik eden kimseler olun. Şahitlik ettikleriniz zengin ve fakir de olsalar adâletten ayrılmayın... Adâleti yerine getirmede nefsinize uymayın.” (Nisa Suresi, 735. ayet).

“İnsanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin...” (Şuara Suresi, 183. ayet).

“Şüphesiz Allah, adâleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; ... O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.” (Nahl Suresi, 90. ayet).

“... Eğer hükmedecek olursan aralarında adâletle hükmet. Çünkü Allah, adil davrananları sever.” (Maide Suresi, 42. ayet).

5. Dostluk, Kardeşlik ve Arkadaşlık

“Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin...” (Hucurat Suresi, 10. ayet).

“Sizden her biriniz kiminle arkadaşlık yaptığını baksın.” (Riyazu’s Salihin, C.1, s.398).

“Dostunu severken ölçülü sev, belki bir gün düşmanın olabilir. Dargın olduğun zaman da ölçülü ol, olur ki bir gün dost olursun. Sonra da yaptığını pişman olursun.” (Tirmizi, Birr, 60.)

“Allah’a imandan sonra işlerin en güzeli, insanları sevmek ve dostluktur.” (Muhtaru’l Ehadis, s. 72).

“Müslümanın mümin kardeşine üç günden fazla küsmesi doğru olmaz.” (Ebu Davud, Edeb s 5.)

“Biriniz bir kardeşini seviyorsa, ona sevdiğini söylesin.” (Ebu Davud, Edeb 122, (5124); Riyazu’s Salihin, 1, 413).

6. Temiz Olma

“Elbiseni, temiz tut. Kötü şeyleri terk et.” (Müddesir Suresi, 4-5. ayetleri)

“Allah tevbe edenleri sever temizlenenleri de sever.” (Bakara Suresi, 222. ayet)

“Temizlik imanın yarısıdır.” (Tirmizi, Sünen C. 1, s. 38-39).

7. Gıybet ve İftiradan Sakınma

“Ey iman edenler! ... Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın...” (Hucurat Suresi, 12. ayet).

“Ne mutlu o kimseye ki kendi kusurlarını düzeltmeye çalışmaktan, başkalarının kusurları ile ilgilenmeye fırsat bulamaz.” (Kırk Hadis, s.22, Muhtaru’l-Ehadis, s.92).

“Bir gün Peygamberimiz, sahabeye (arkadaşlarına), “Gıybet nedir, biliyor musunuz?” diye sordu. Onlar, “Allah ve resulü daha iyi bilir.” Dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz, “Gıybet, kardeşinizden onun hoşlanmayacağı şekilde söz etmenizdir.” Dedi. Onlardan biri, “Ey Allah’ın elçisi! Ya kardeşim benim konuştuğum gibi ise gıybet etmiş olur muyum?” diye sordu. Bunun üzerine Peygamberimiz, “O, konuştuğun gibi ise gıybet etmiş olursun, konuştuğun gibi değilse iftira etmiş olursun.” buyurdu. (Müslim, Birr 70; M. Ali Haşimi, Kur’an ve Sünnette Müslüman Şahsiyeti, s.140).

“Mümin erkekleri ve mümin kadınları, işlemedikleri şeyler yüzünden incitenler, bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.” (Ahzap Suresi, 58. ayet).

“Kim bir hata işler veya günah kazanır da sonra onu suçsuzun üzerine atarsa, şüphesiz iftira etmiş, apaçık bir günah yüklenmiş olur.” (Nisa Suresi, 112. ayet).

8. Başkalarına Zarar Vermeme

“Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir...” (Şura Suresi, 42. ayet).

“Eğer bir kimse bir insanı öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibidir ve bir kimse bir hayat kurtarırsa bütün insanlığı kurtarmış gibi olur.” (Maide Suresi, 32. ayet).

9. Başkalarının Özel Hayatını Araştırmama

“Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp), ev sahiplerine selam vermeden girmeyin...” (Nur Suresi, 27. ayet).

“Müslümanların kusurlarını örten kimsenin Allah da dünya ve ahrette ayıplarını örter.” (Tirmizi, Birr ve Sıla, C.3, s.367).

10. Hırsızlık Yapmama (Kul Hakkı Yememe)

“Kim yaptığı zulümden (hırsızlıktan) sonra tövbe eder de halini düzeltirse, bilsin ki, Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.” (Maide Suresi, 39. ayet).

“Cennet ehlinden hiçbirinin, üzerinde kul hakkı bulunduğu halde -onu helal ettirmeden- cennete girmesi helal olmaz.” (Sahih-i Buhari, Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi, C.7, s. 356).

11. Verilen Sözde Durma

“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?” (Saff Suresi, 2. ayet).

“...Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir.” (İsra Suresi, 34. ayet).

“Müminler... emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler.” (Mü’minun Suresi, 1-8. ayetler).

12. Sabırlı Olma

“... Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir.” (Bakara Suresi, 153. ayet).

“... Allah sabredenleri sever.” (Ali İmran Suresi, 146. ayet).

“... (Ey Muhammed!) O halde yüksek ilim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret...” (Ahkaf Suresi, 35. ayet).

“Kuvvetli bir kimse güreşte başkalarını yenen kimse değildir. Öfkelendiğinde iradesine hâkim olandır.” (Riyazü’s Salihin Tercümesi, C.2, s. 66).

13. Hoşgörülü Olma

“(Resulüm) Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir.” (Araf Suresi, 199. ayet).

“... Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.” (Ali İmran Suresi, 159. ayet).

14. Kıskanç Olmama

“Kıskançlıktan kaçın. Çünkü; ateşin odunu yakıp, yok ettiği gibi kıskançlık da iyi işleri yok eder, bitirir.” (İbn Mace, Sünen, 1, s. 22).

“Birbirinize kin gütmeiniz, birbirinize yüz çevirmeyiniz, birbirinizi kıskanmayınız. Ey Allah’ın Kulları! Birbirinize kardeşçe davranınız.” (Kütüb-i Sitte, C.6, No. 1674).

15. Alay Etmeme

“İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretleriyle alay eden her kişinin vay haline!” (Hümeze Suresi, 1. ayet).

“Ey iman edenler! Hiçbir kavim, diğer bir kavimle alay etmesin. Olur ki alay edilenler, kendilerinden daha hayırlıdırlar. Birtakım kadınlar da diğer kadınlarla alay etmesinler. Olur alay edilenler, kendilerinden daha hayırlı bulunurlar. Hem birbirinizi ayıplamayın. Ve kötü lakaplarla atışmayın; ...” (Hucurat Suresi, 11. ayet).

16. Savurganlıktan Kaçınma

“Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın.” (İsra Suresi, 29. ayet).

“... Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez.” (Araf Suresi, 31. ayet).

17. Kötü Zanda Bulunmama

“Ey iman edenler!. Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır.” (Hucurat Suresi, 12. ayet).

18. Emanete İhanet Etmeme

“Müminler emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler.” (Müminun Suresi, 1-8. ayetleri)

19. Danışarak İş Yapma

“...İş hakkında onlara danış. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (O’na dayanıp güven)...” (Ali İmran Suresi, 159. ayet).

“...Onların aralarında işleri, danışma ilemdir.” (Şura Suresi, 38. ayet).

“... Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.” (Nahl Suresi, 43. ayet; Enbiya Suresi 7. ayet).

20. Kötü Alışkanlıklardan Sakınma

“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, kısmet çekilen zarlar ancak ve ancak şeytan işi pis şeylerdir. Onun için bunlardan sakının ki, felaha erişesiniz.” (Maide Suresi, 90. ayet).

“... Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.” (Bakara Suresi, 195. ayet).

“İçki, bütün kötülüklerin anasıdır.” (Suyuti, Camius-Sağır, C.2, s.12).

“Hastalık gelmeden sağlığın... ve ölüm gelmeden önce hayatın değerini bilin.” (Sahih-i Buharı, Tecrid-i Sarih Tercümesi, C.12, s.176).

21. Büyüklenmeme (Kibir)

“... İyiliği emret. Kötülükten alıkoy... Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüneni sevmez.” (Lokman Suresi, 17-18. ayetler).

“Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen yeri asla yaramazsın, boyca da dağlara asla erişemezsin.” (İsra Suresi, 37. ayet).*

* Bkz. İlköğretim 4., 5., 6., 7. ve 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Ders Kitapları, Komisyon, Devlet Kitapları 3. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2004. (Ayet ve Hadis metinleri ders kitaplarında olduğu şekliyle düzeltme ve değişiklik yapmadan aktarılmıştır.)

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ BULGULAR
VE YORUMLAR

I. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ BETİMSSEL İSTATİSTİKLER

A. ÖĞRENCİLERİN ÖĞRENİM GÖRDÜĞÜ OKULLARA GÖRE DAĞILIMI

Anket uyguladığımız her okulda 6. 7. 8. sınıflardan birer sınıfta, özel okulların sınıf mevcudu diğer okullara nazaran daha az olduğu için ikişer sınıfta uygulama yapılmıştır. Ancak, Özel Tunçsiper İlköğretim okulunun 2. kademesinde sadece birer sınıf bulunduğu için mevcut sınıflara uygulama yapılmıştır. (Bk. Tablo 1.)

Tablo 1

Okul İsmi	Frekans	Yüzde
Gazi İlköğretim Okulu	120	11.7
İnönü İlköğretim Okulu	111	10.8
I.Murat İlköğretim Okulu	119	11.6
Dilek Özer İlköğretim Okulu	109	10.6
Atatürk İlköğretim Okulu	137	13.4
Kükürtlü Ticaret. ve Sanayi Odası İlköğretim Okulu	141	13.8
Özel İlbahar İlköğretim Okulu	129	12.6
Özel Tunçsiper İlköğretim Okulu	41	4.0
Özel Emine Örnek İlköğretim Okulu	118	11.5
Toplam	1025	100.0

Öğrencilerin 120'si (%11.7) Gazi İlköğretim Okulu'nda, 111'i (%10.8) İnönü İlköğretim Okulu'nda, 119'u (%11.6) I.Murat İlköğretim Okulu'nda, 109'u (%10.6) Dilek Özer İlköğretim Okulu'nda, 137'si (%13.6) Atatürk İlköğretim Okulu'nda, 141'i (%13.8) Kükürtlü Ticaret ve Sanayi Odası İlköğretim Okulu'nda, 129'u (%12.6) Özel İlbahar İlköğretim Okulu'nda, 41'i (%4) Özel Tunçsiper İlköğretim Okulu'nda 118'i (%11.5) Özel Emine Örnek İlköğretim Okulu'nda öğrenim görmektedir.

B. ÖĞRENCİLERİN CİNSİYET DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMLARI

Cinsiyetin, pek çok araştırmada bağımsız değişken olarak kullanıldığı bilinmektedir. Araştırmamızda örneklem grubunun cinsiyete göre dağılımı ele alınmıştır. Anketimize katılan öğrencilerin cinsiyetlerini belirlemek amacıyla anket formumuzda böyle bir soruya yer verilmiştir. (Bk.Tablo 2).

Tablo 2

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kız	504	49.2
Erkek	521	50.8
Toplam	1025	100.0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere örnekleminizin 504'ü (%49.2) kız, 521'i (%50.8) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Sonuçlara baktığımızda anketimize katılan kız ve erkek öğrenci sayısının birbirine olan oranının çok farklı olmadığını görmekteyiz.

C. ÖĞRENCİLERİN YAŞA GÖRE DAĞILIMLARI

Tablo 3

Yaş	Frekans	Yüzde
11	29	2.8
12	269	26.2
13	318	31.0
14	355	34.6
15 veya üstü	54	5.3
Toplam	1025	100.0

Ankete katılan öğrencilerin yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda, 29 (%2.8) öğrencinin 11, 269 (%26.2) öğrencinin 12, 318 (%31.0) öğrencinin 13, 355 (%34.6) öğrencinin 14, 54 (%5.3) öğrencinin 15 yaş veya üstü olduğu görülmektedir. (Bk. Tablo 3).

D. ÖĞRENCİLERİN SINIFLARA GÖRE DAĞILIMLARI

Tablo 4

Sınıf	Frekans	Yüzde
6. sınıf	346	33.8
7. sınıf	325	31.7
8. sınıf	354	34.5
Toplam	1025	100.0

Örneklemin 346'sı (%33.8) 6. sınıf 325'i (%31.7) 7. sınıf, 354'ü (%34.5) 8. sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin sınıflara göre dağılımının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. (Bk. Tablo 4.)

E. ÖĞRENCİLERİN BABA MESLEĞİNE GÖRE DAĞILIMLARI

Anne ve babanın mesleği ailenin sosyo-kültürel ve ekonomik olarak hangi statüde olduğunu belirleyen en önemli kıstaslardandır. Bu durum çocukların eğitim ve öğretimine ne derecede etkide bulunduğu ileride detay analizleriyle belirlenmeye çalışılacaktır. Öğrencilere yöneltilen; “Babanın mesleği nedir?” sorusuna verilen cevaplar için bk. Tablo 5.

Tablo 5

Meslek	Frekans	Yüzde
İşsiz	27	2.6
Memur	152	14.8
İşçi	208	20.3
Emekli	78	7.6
İşyeri Sahibi	232	22.6
Serbest Çalışan	180	17.6
Başka	140	13.7
Katılan	1017	99.2
Cevapsız	8	0.8
Toplam	1025	100.0

Öğrenci babalarının 27’si (%2.6) işsiz, 152’si (%14.8) memur, 208’i (%20.3) işçi, 78’i (%7.6) emekli, 232’si (%22.6) işyeri sahibi, 180’i (%17.6)serbest çalışan (Dr., Avukat, Mühendis, Muhasebeci, vs...) 140’ı (%13.7) ise başka meslek sahibidir. “Başka” şikkını cevaplayanlar şu meslek isimlerini belirtmişlerdir: bankacı, şoför, güvenlik görevlisi, satış müdürü, teknisyen, özel bir yerde müdür, pazarcı, pazarlamacı, vs. ...

F. ÖĞRENCİLERİN ANNE MESLEĞİNE GÖRE DAĞILIMLARI

Tablo 6

Meslek	Frekans	Yüzde
Ev Hanımı	710	69.3
Memur	93	9.1
İşçi	72	7.0
Emekli	32	3.1
İşyeri Sahibi	38	3.7
Serbest Çalışan	40	3.9
Başka	40	3.9
Toplam	1025	100.0

Öğrencilerin annelerinin 710 (%69.3)'u ev hanımı, 93 (%9.1)'ü memur, 72 (%7.0)'si işçi, 32 (%3.1)'si emekli, 38 (%3.7)'i işyeri sahibi, 40 (%3.9)'ı serbest çalışandır. 40 (%3.9)'ı ise bu soruya “Başka” şikkını işaretleyerek cevap vermişlerdir. Meslek olarak da: mühendis, satış elemanı, bebek bakıcısı, özel şirkette sekreter, müdür, bankacı, vs. ... mesleklerini yazmışlardır. (Bk. Tablo 6.)

G. ANNE VE BABALARIN ÖZ/ÜVEY OLUŞLARINA GÖRE DAĞILIMLARI

Anne ve babanın öz-üvey, vefat etmiş veya hayatta oluşu, anne ve babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı çocuğun psiko-sosyal yapısına ve davranışlarına etki etmektedir. Ailenin parçalanması çocukların hayata uyum sağlamasını olumsuz olarak etkileyen durumlardandır. Dolayısıyla bu durum önemli bir faktör olarak kabul edilir. Bu sebepten konuyla ilgili sorulan sorulara öğrencilerin verdikleri cevaplar Tablo 7 ve 8'deki gibidir.

Tablo 7

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Babam öz ve hayatta	961	93.8
Babam öldü	18	1.8
Babam üvey	4	0.4
Babam annemden ayrı yaşıyor	25	2.4
Babam başkasıyla evli	16	1.6
Katılan	1024	99.9
Cevapsız	1	0.11
Toplam	1025	100.0

Tablo 7’den anlaşıldığı üzere, yönelttiğimiz soruya cevap veren öğrencilerin babalarının %93.8’i öz ve hayatta, %1.8’i vefat etmiş, %0.4’ü üvey, %2.4’ü anneden ayrı yaşamakta, %1.6’sı başkasıyla evlidir. Anlaşıldığı üzere babaların büyük çoğunluğu öz ve hayattadır.

Tablo 8

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Annem öz ve hayatta	971	94.7
Annem öldü	9	0.9
Annem üvey	9	0.9
Annem babamdan ayrı yaşıyor	28	2.7
Annem başkasıyla evli	8	0.8
Toplam	1025	100.0

Tablo 8’den anlaşıldığı üzere, yönelttiğimiz soruya cevap veren öğrencilerin annelerinin; 971’i (%94.7) öz ve hayatta, 9’u (%0.9) vefat etmiş, 9’u (%0.9) üvey, 28 (%2.7) babadan ayrı yaşamakta, 8’i (%0.8) başkasıyla evlidir. Anlaşıldığı üzere annelerin büyük çoğunluğu öz ve hayattadır.

H. ÖĞRENCİLERİN ANNE VE BABALARININ ÖĞRENİM DURUMLARI

Tablo 9

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Okur yazar değil	17	1.7
İlkokul mezunu	202	19.7
Ortaokul mezunu	164	16.0
Lise Mezunu	331	32.3
Üniversite mezunu	308	30.0
Katılan	1022	99.7
Cevapsız	3	0.3
Toplam	1025	100.0

Tablo 9'dan anlaşıldığı üzere öğrenci babalarının 202'si (%19.7) ilkokul mezunu, 164'ü (%16.0) ortaokul mezunu, 331'i (%32.3) lise mezunu 308'i (%30.0) üniversite mezunu iken, 17'si (%1.7) okur yazar değildir. Verilen cevaplara göre babaların çoğunlukla lise ve üniversite mezunu oldukları görülmektedir. Bunu ilkokul mezunu olma durumu takip etmektedir.

Tablo 10

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Okur yazar değil	41	4.0
İlkokul mezunu	328	32.0
Ortaokul mezunu	145	14.1
Lise Mezunu	321	31.3
Üniversite mezunu	190	18.5
Toplam	1025	100.0

Tablo 10'dan anlaşıldığı üzere öğrenci annelerinin 328'i (%32.0) ilkokul mezunu 145'i (%14.1) ortaokul mezunu, 321'i (%31.3) lise mezunu 190 (%18.5) üniversite mezunu iken, 41'i (%4.0) okur yazar değildir.

Anne ve babaların eğitim durumlarıyla ilgili tablolar karşılaştırıldığında babaların eğitim düzeylerinin annelerin eğitim düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Babaların büyük bir çoğunluğunun lise ve üniversite mezunu olduğu, annelerin büyük bir çoğunluğunun ise ilkokul ve lise mezunu olduğu görülmektedir. Okuryazar olmayan annelerin sayısının okuryazar olmayan baba sayısına olan orandan daha yüksek oluşu da bunu desteklemektedir.

I. AİLELERİN AYLIK GELİR DURUMU*

Ailenin ekonomik yapısı, o ailenin sosyo-kültürel yapısını da etkilemektedir. Ailenin yüksek gelir seviyesine sahip olması bir çok avantajlar sağladığı gibi, çocukların daha iyi imkanlar içerisinde eğitim-öğretimlerini sürdürmelerini de beraberinde getirmektedir. Bu durumun daha sonra yapılacak olan analiz ve çocukların ahlâk eğitim ve öğretimi ile ilişkisinin olup olmadığını, öğrencilerin sosyo-ekonomik durumlarını tespit etmek için ailelerin aylık gelir düzeyleriyle ilgili bir soru sorulmuştur.

Anketi uygulama tarihimiz ile Türk parasıyla ilgili düzenlemenin yapıldığı tarih arasında kısa bir zaman dilimi olduğu için öğrencilerin bu konudaki soruya cevap verememeleri, ya da yanlış cevap verebilecekleri göz önünde bulundurulmuş, seçeneklerdeki para değeri Türk Lirası olarak, Yeni Türk Lirası değerleri de parantez içinde verilmiştir. Verilen cevaplara göre dağılım aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 11

Seçenekler	Frekans	Yüzde
350 Milyon (350 YTL) veya daha az	91	8.9
350-650 Milyon (350-650 YTL) arası	193	18.8
650 Milyon ile 1Milyar (650-1000 YTL) arası	223	21.8
1-2 Milyar (1000-2000 YTL) arası	259	25.3
2 Milyardan (2000 YTL)fazla	259	25.3
Toplam	1025	100.0

Tablo 11'den anlaşıldığı üzere ailelerden 91'inin (%8.9) aylık geliri, 350 milyon (350 YTL) veya daha az, 193'ünün (%18.8) 350-650 milyon, (350-650 YTL) arası, 223'ünün (%21.8) 650 milyon ile 1milyar (650-1000 YTL) arası, 259'unun (%25.3) 1-2 milyar (1000-2000 YTL) arası, son olarak, 259'unun (%25.3) aylık geliri ise 2 milyardan (2000 YTL) fazladır. Örneklem büyük bir çoğunluğunun orta gelirli aile çocukları olduğu görülmektedir.

* Araştırmanın yapıldığı tarihte, 1 gram altın; 19 milyon (19 YTL), 200 gram ekme; 250 bin lira (25 Yeni kuruş), 1 kilogram şeker; 1 700 000 (birmilyonyediyüzbin) TL. (1.7 YTL) değerindedir.

II. ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

A. DEĞER EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDE ETKİ BOYUTU

1. Anne ve Baba

Bildiğimiz üzere, dolaylı fakat etkili öğrenme biçimlerinden biri de özdeşleşme yoluyla öğrenmedir. Birey, kendini belli bir kişi ile özdeş tuttuğu için onun davranışlarını da benimser. Bu türlü öğrenmenin normal taklitten farkı, burada bir kişinin model olarak tercih edilmesidir. Çocuk veya yetişkin birey, bu tercihi çok çeşitli sebeplerle yapabilir. Birey, sevdiği kişinin sevgisini kaybetmemek için, kendisine zarar vermesinden korktuğu için, kendisine sık sık iyilikte bulunduğu için, onun özelliklerine hayranlık duyduğu için yapabilir.

Bu öğrenme biçimleri her yaş birey için geçerlidir. Fakat çocuklar, ancak yakın çevrelerindeki büyükleri taklit ederler.¹¹⁸

Davranışları değerlendirmelerinde çocuklar üzerinde en çok etkili olan kişiyi tespit etme amacıyla yöneltilen sorumuza verilen cevaplar şöyledir:

Tablo 12 : Bir Davranışın “Doğru” ya da “Yanlış” Olduğuna Karar Vermede Öğrencilerin En Çok Kimin Söylediklerini Dikkate Aldıkları

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Annemin	571	55.7
Babamın	288	28.1
Kardeşlerimin (abi, abla...)	31	3.0
Arkadaşımın	50	4.9
Din Kültürü Öğretmenimin	49	4.8
Başka Bir Öğretmenimin	11	1.1
Başka Birisi	25	2.4
Toplam	1025	100.0

Tablo 12’de görüldüğü üzere, öğrencilerin doğru-yanlış karar vermelerinde 571’inin (%55.7) annesinden, 288’inin (%28.1) babasından, 31’inin (%3.0)

¹¹⁸ Aydın, Mehmet Zeki, **Ahlâk Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 29.

kardeşlerinden, 50'sinin (% 4.9) arkadaşından, 49'unun (%4.8) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeninden, 11'inin (%1.1) başka bir öğretmeninden ve 25'inin ise (%2.4) başka birisinden (komşu, dede, babaanne, dede, kuzen, akraba vb...) etkilendikleri tespit edilmiştir.

Verilen cevaplarda çocukların bir davranışın doğru ya da yanlış olduğuna karar vermede en çok %55 oranında annelerinden etkilendiklerini belirtmeleri, annenin çocuğun ahlâkî yargıları üzerinde etkin bir rolünün olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Buna ek olarak yine; adâletli, yalan söylemeyen, dürüst davranan, hoşgörülü, merhametli, yardımsever olmasından dolayı kendisini örnek aldıkları kişinin kim olduğunu tespit etmek amacıyla öğrencilere soru yöneltilmiştir. Aldığımız cevapların dağılımı ise şöyledir:

Tablo 13 : Öğrencilerin; Adâletli, Yalan Söylemeyen, Dürüst Davranan, Hoşgörülü, Merhametli, Yardımsever Olmasından Dolayı Kendisini Örnek Aldıkları Kişi

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Annem	97	9.5
Babam	77	7.5
Anne ve babamın ikisi de	595	58.0
Öğretmenim	91	8.9
Arkadaşım	35	3.4
Başka	43	4.2
Hiç kimse	86	8.4
Katılan	1024	99.9
Cevapsız	1	0.1
Toplam	1025	100.0

Tablo 13'de görüldüğü üzere soruya cevap veren 1024 öğrenciden 97'si (%9.5) adâletli, yalan söylemeyen, dürüst davranan. hoşgörülü, merhametli, yardımsever olan ve bundan dolayı kendisini örnek aldığı kişinin annesi olduğunu, 77'si (%7.5) babasını örnek aldığını, 595'i (%58.0) anne ve babasının ikisini de, 91'i (%8.9) öğretmenini, 35'i (%3.4) arkadaşını, 43'ü (%4.2) bunların dışındaki başka kişileri (abi-abla, büyük baba, babaanne, teyze, komşu, ,dayı, hala, kuzen, Kur'an kursundaki hoca, akraba, amca, vs.) örnek aldığını belirtirken, 86'sı ise (%8.4) hiç kimseyi örnek almadığını belirtmiştir.

Tablo 14 : Anne Eğitimi İle Bir Davranışın “Doğru” ya da “Yanlış” Olduğuna Karar Vermede Söyledikleri En Çok Dikkate Alınan Kişi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Dikkate Alınan Kişi							
	Annemin	Babamın	Kardeşlerimin	Arkadaşımın	Din Kült. Öğr.	Başka Öğr.	Başka Birisi	Toplam
Okur Yazar Değil	23	6	2	1	9	-	-	41
	%56.0	%14.6	%4.8	%2.4	%21.9	-	-	%4.0
İlkokul Mezunu	176	92	12	14	22	4	8	328
	%53.6	%28.0	%3.6	%4.2	%6.7	%1.2	%2.4	%32.0
Ortaokul Mezunu	80	45	6	5	5	3	1	145
	%55.1	%31.0	%4.1	%3.4	%3.4	%2.0	%0.6	%14.1
Lise Mezunu	172	103	5	18	9	3	11	321
	%53.5	%32.0	%1.5	%5.6	%2.8	%0.9	%3.4	%31.3
Üniversite Mezunu	120	42	6	12	4	1	5	190
	%63.1	%22.1	%3.1	%6.3	%2.1	%0.5	%2.3	18.5
Toplam	571	288	31	50	49	11	25	1025
	%55.7	%28.0	%3.0	%4.8	%4.7	%1.0	%2.4	%100
P<0.05 $\chi^2=56.455$								

Tablo 14 incelendiğinde öğrencilerin annelerinin eğitim durumları değişkeni ile bir davranışın “doğru” ya da “yanlış” olduğuna karar vermelerinde söylediklerini en çok dikkate aldıkları kişi yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçları değerlendirdiğimizde, oku-yazar olmayan anne çocuklarının %56’sının bir davranışın “doğru” ya da “yanlış” olduğuna karar vermelerinde annelerini, %21.9’u Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerini dikkate aldıklarını belirttikleri görülmektedir.

Üniversite mezunu anne çocuklarının ise %63.1’i diğerlerinden daha yüksek bir oranla annelerini dikkate aldıklarını belirttikleri görülmektedir.

Buna paralel olarak lise ve üniversite mezunu anne çocuklarının diğerlerine nazaran, bir davranışın “doğru” ya da “yanlış” olduğuna karar vermelerinde arkadaşlarını daha çok dikkate aldıkları görülmektedir.

2. Öğretmen

Model olma yönüyle öğretmen öğrenci üzerinde oldukça etkilidir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeninin öğrencilerini ahlâkî anlamda olumlu yönde etkileyebilmesi için, bu yönde yetkin olması gerekir.

Ahlâkî değer eğitimi ve öğretiminde öğretmenin, bilhassa Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin öğrenci üzerindeki etkisini incelemek amacıyla öğrencilere yöneltilen sorulara verilen cevaplardan yola çıkarak birtakım değerlendirmelere varmak mümkündür.

Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerini ahlâkî yönden nasıl değerlendirdiklerini öğrenme maksadıyla yöneltilen sorumuza verdikleri cevaplar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 15 : Öğrencilerin en Çok Hangi Ders Öğretmeninin Düşünce ve Davranışlarını Kendilerine Örnek Aldıkları

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	910	88.8
Biraz	88	8.6
Hayır	27	2.6
Toplam	1025	100.0

Tablo 15’te görüldüğü üzere öğrencilerin 910’u (% 88.8) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin güzel ahlâklı bir insan olduğunu düşündüklerini belirtirken, 88’i (%8.6) bu soruya “Biraz” diyerek cevap vermiş, 27’si (%2.6) ise “Hayır” cevabını vererek öğretmenlerinin güzel ahlâklı bir insan olduğunu düşünmediklerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin, öğretmenlerini ahlâkî yönde değerlendirme nedenlerinin hangi sebeplere dayandığını belirlemek amacıyla yönelttiğimiz, “Verdiğiniz cevaba göre bunun nedeninin yazar mısınız?” sorusuna, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeninin “güzel ahlâklı” bir insan olduğunu düşünenler frekans dağılımına göre sırayla: *Bize iyi davranıyor, yalan söylemiyor, verdiği sözde duruyor, hatalarımızı yüzümüze vurmuyor, güzel ahlâklı olmasaydı Din öğretmeni olamazdı, hoşgörülü, dersi çok güzel işliyor, kötü sözler söylemiyor, dinine çok bağlı, namaz kılıyor, temiz görünüşlü, bize yardımcı oluyor, kalbinin güzelliği yüzüne yansıyor, baş örtüsü takıyor, ağır cezalar vermiyor* cevaplarını vermişlerdir.

Bu soruya “Biraz” diyerek cevap verenler: *Bazen kırıcı konuşuyor, bazen kalbimizi kırıyor, bazen dikkate almıyor, taraf tutuyor, bağırtıyor* açıklamalarını yapmışlardır.

Bu soruya “Hayır” diyerek cevap verenler ise: *kötü sözler söylüyor, çok bağırtıyor, cezalandırıyor, sureleri ezberlemeyince çok kızıyor, taraf tutuyor, kulağını çekiyor, din dersini sevmiyorum bazen bize anlattıklarını yapmadığını görüyorum.* açıklamalarını yapmışlardır.

Öğrencilere, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin düşünce ve davranışlarını ne kadar örnek aldıklarını tespit etme amacıyla: En çok hangi ders öğretmenin düşünce ve davranışlarını kendine örnek alıyorsun? sorusu yöneltilmiştir.. Bu soruya verilen cevapların dağılımı, Tablo 16’deki gibidir.

Tablo 1 : Öğrencilerin En Çok Hangi Ders Öğretmenlerinin Düşünce ve Davranışlarını Kendilerine Örnek Aldıkları

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi	188	18.3
Türkçe	185	18.0
Matematik	134	13.1
Fen Bilgisi	102	10.0
Sosyal Bilgiler	87	8.5
Müzik	10	1.0
İş Eğitimi / Resim	24	2.3
Beden Eğitimi	44	4.3
İngilizce	115	11.2
T.C. İnkılap Tarihi / Vatandaşlık	29	2.8
Ticaret	48	4.7
Trafik	1	0.1
Hiçbiri	27	2.6
Hepsi	5	0.5
Bilgisayar	3	0.3
Rehberlik	22	2.1
Almanca	1	0.1
Toplam	1025	100.0

Tablo 16’da da görüldüğü üzere, anketimize katılan toplam 1025 öğrenciden 188’i (%18.3) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenin, 185’i (%18.0) Türkçe öğretmenin, 134’ü (%13.1) Matematik öğretmenin, 102’si (%10.0) Fen Bilgisi öğretmenin, 87’si (%8.5) Sosyal Bilgiler öğretmenin, 10’u (%1.0) Müzik, 24’ü

(%2.3) İş Eğitimi/ Resim öğretmenin, 44'ü Beden Eğitimi öğretmenin, 115'i (%11.2) İngilizce öğretmenin, 29'u (%2.8) T.C. İnkılâp Tarihi öğretmenin, 48'i (%4.7) Ticâret öğretmenin, 1'i (%0.1) Trafik öğretmenin, 3'ü (%0.3) Bilgisayar öğretmenin, 22'si (%2.1) Rehberlik öğretmenin, 5'i (%0.5) Bütün öğretmenlerinin düşünce ve davranışlarını kendine örnek aldıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte öğrencilerden 272'si de (%2.6) öğretmenlerinden hiçbirinin düşünce ve davranışlarını kendine örnek almadığını belirtmişlerdir.

Sonuçlara bakıldığında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ve Türkçe öğretmenin düşünce ve davranış yönünden diğer öğretmenlere nazaran daha çok örnek alındığı görülmektedir. Bu da Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenin öğrenciler için ahlâkî davranış ve düşünce bakımından dikkate alınan bir kişi olduğunun, taklit edilme ve model alınma yönüyle de şahsında önemli bir konumunun olduğunun göstergesidir.

Öğrencilere, kendisini düşünce ve davranış yönüyle örnek aldığını belirttikleri öğretmenlerinin en çok hoşlarına giden yönlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen soruya verilen cevapların dağılımı ise şöyledir:

Tablo 17 : Öğrencilerin Kendisini Örnek Aldığını Belirttiği Ders Öğretmenin En Çok Hoşlarına Giden Yönü

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Adaletli	106	10.3
Hoşgörülü	89	8.7
Düşüncelerimize değer veriyor	358	34.9
Güler yüzlü	144	14.0
Sözleri ve davranışları uyumlu	187	18.2
Bize İyi davranıyor	97	9.5
Kaba Davranmıyor	19	1.9
Katılan	1000	97.6
Cevapsız	25	2.4
Toplam	1025	100.0

Tablo 17'de de görüldüğü üzere yönelttiğimiz soruya cevap veren 1000 öğrenciden 348'i (%34.9) kendisini düşünce ve davranış yönünden örnek aldığı öğretmenin düşüncelerine değer vermesinin, 187'si (% 18.2) sözleri ve davranışlarının uyumlu olmasının, 144'ü (%14.0) güler yüzlü oluşunun, 106'sı (%10.3) adâletli

oluşunun, 89'u (%8.7) hoşgörülü oluşunun, 87'si (%9.5) iyi davranmasının, 19'u (%1.9) kaba davranmamasının hoşuna gittiğini belirtmiştir.

Öğrencilerin en çok “Düşüncelerimize değer veriyor” seçeneğine verdikleri cevaptan onların, -öğrencilerin yaşlarının hesaba katılmasıyla birlikte- bir birey olarak kendi varlıklarının dikkate alınmaları bakımından öğrenciler açısından ne kadar önemli olduğunu vurgular niteliktedir. Öğrencilerin kişilik gelişimlerinde bu, önemli bir husustur.

Tablo 18 : Düşünce ve Davranış Yönünden Örnek Alınan Öğretmen İle Örnek Alınan Öğretmenin En Çok Hoşlanılan Yönü Arasındaki İlişki

Değişkenler	Hoşlanılan Yönü							Toplam
	Adaletli	Hoşgörülü	Düşüncelerimize Değer Veriyor	Güler yüzlü	Söz ve davranış-ları uyumlu	Bize iyi davranıyor	Kaba Davranmıyor	
Din Kül. ve Ahlâk Bilgisi	18	15	57	29	45	22	2	188
	%9.5	%7.9	%30.3	%15.4	%23.9	%11.7	%1	%100

Tablo 18 öğrencilere yöneltilen; “En çok hangi öğretmenin düşünce ve davranışlarını kendine örnek alıyorsun?” sorusuna “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni” cevabının verildiği bölümünden oluşturulmuştur. Konumuzla alakalı olması sebebiyle sadece yukarıdaki kısmı kadarına yer verilmiştir.

“Kendisini örnek aldığını belirttiğin öğretmenin en çok hangi yönü hoşuna gidiyor?” sorusuna verilen cevaplardan sadece Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni ile alakalı olan bölümünü incelediğimizde, 188 öğrenciden 57'sinin (%30.3) öğretmenin en çok, öğrencilerin düşüncelerine değer vermesi yönünün, 45'inin (%23.9) söz ve davranışlarının uyumlu olmasının, 29'unun (%15.4) güler yüzlü oluşunun, 22'sinin (%11.7) iyi davranmasının, 18'inin (%9.5) adaletli oluşunun, 15'inin (%7.9) hoşgörülü olmasının, ve 2'sinin de (%1) kaba davranmamasının hoşuna gittiğini ifade ettiği görülmektedir.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeninin en çok, öğrencilerin düşüncelerine değer verme ve söz ve davranışlarının uyumlu olma yönlerinin hoşlarına gittiği ortaya çıkmıştır. Buna göre, öğrencilerin düşüncelerinin benimsenmesi ve bir birey olarak dikkate alınmaları yönünde istekleri bulunmaktadır demek mümkündür. Ek olarak, düşünce ve davranış bütünlüğünün model olma ve modelden öğrenme açısından önemli bir unsur olduğu tekrar vurgulanarak ifade bulmuştur.

3. Arkadaş

Verilen cevaplara göre, davranışları ve kötü alışkanlıklarıyla öğrencileri olumsuz yönde etkileyen kişilerin dağılımının ise şöyle olduğu görülmektedir:

Tablo 19 : Davranışları ve Kötü Alışkanlıklarıyla Öğrencileri Olumsuz Yönde Etkileyen Kişi

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Annem	19	1.9
Babam	32	3.1
Anne ve babamın ikisi de	32	3.1
Öğretmenim	52	5.1
Arkadaşım	364	35.5
Başka	82	8.0
Hiç kimse	444	43.3
Toplam	1025	100.0

Tablo 19’da da görüldüğü gibi öğrencilerden 19’u (%1.9) annesinden 32’si (%3.1) babasından, 32’si (%3.1) anne ve babasının ikisinden de, 52’si (% 5.1) öğretmeninden, 364’ü (%35.5) arkadaşından olumsuz yönde etkilediğini ifade ederken, 444’ü (%43.3) “Hiç kimse” şıkkını işaretleyerek, davranışları ve kötü alışkanlıklarıyla kimseden olumsuz etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Bu cevaplara ek olarak öğrencilerden 82’si (%8.0) ise, “Başka” birinden olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Açık uçlu olarak bırakılan bu şıkkı verilen cevaplar şöyledir: ünlü kişiler, ablam, ağabeyim, dedem, komşumuz, kuzenim, vs.

Sonuçları incelediğimizde, anne, baba ve bunlardan her ikisinden de olumsuz yönde etkilendiğini belirten toplam öğrenci sayısı 83’tür ki, ahlâk eğitiminin temelini oluşturan “aile” kurumu açısından bu oran hiç de düşük değildir. Bununla birlikte, öğrencilerin ahlâki yönden öğretmenlerinden %5 olumsuz etkilenmeleri de küçümsenecek bir oran değildir.

Buna ek olarak öğrencilerin güzel davranışlar sergileyememe nedenleri incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 20 : Öğrencilerin Güzel Davranışlar Sergileyememelerinin En Önemli Sebebi

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Ailem yeterince güzel örnek olmuyor	44	4.3
Arkadaşımdan olumsuz yönde etkileniyorum	295	28.8
Büyüklerimin söyledikleri ve yaptıkları farklı, onları örnek alamıyorum	100	9.8
Böyle davranınca çevremdekiler benimle daha çok ilgileniyor	36	3.5
İyi davranışlar sergilediğimde yeterince mükafatlandırılmıyorum	43	4.2
Böyle davranmak daha kolayıma geliyor	94	9.2
Güzel davranışların neler olduğunu yeterince bilmiyorum	26	2.5
Kendime hâkim olamıyorum	387	37.8
Toplam	1025	100.0

İlgili soruya verilen cevapların dağılımına baktığımızda öğrencilerden 44'ü (%4.3) "Ailem yeterince güzel örnek olmuyor.", 295'i (%28.8) "Arkadaşımdan olumsuz yönde etkileniyorum." 100'ü (%9.8) "Büyüklerimin söyledikleri ve yaptıkları farklı, onları örnek alamıyorum.", 36'sı (%3.5) "Böyle davranınca çevremdekiler benimle daha çok ilgileniyor.", 43'ü (%4.2) "İyi davranışlar sergilediğimde yeterince mükafatlandırılmıyorum.", 94'ü (%9.2) "Böyle davranmak daha kolayıma geliyor.", 26'sı (%2.5) "Güzel davranışların neler olduğunu yeterince bilmiyorum.", 387'si (%37.8) "Kendime hâkim olamıyorum." diyerek görüşlerini belirtmiştir.

Verilen cevaplara göre sonuçlara baktığımızda; öğrencilerden 387'si (%37.8) "Kendime hâkim olamıyorum." seçeneğini işaretlemiştir. Bu sonuç, irade eğitiminin önemini ön plana çıkarır niteliktedir. Çocuğun eğitiminde dikkate alınması gereken önemli bir husus da çocuğun irade eğitimidir. Çocuğa her istediğini yapmaya izin veren, her istediğini yapmak için elinden geleni yapan bir anne baba tutumu aslında bu anlamda çocuğunun eğitiminde en büyük hatayı ve çocuğuna en büyük zararı gerçekleştirmiş olmaktadır. Her istediğini yapan ve her istediği yapılan, sadece gerektiğinde cezalandırmak için kullanılan disiplin kurallarına tabi tutulan çocuk bu noktada eksik ve zayıf yetiştirilmektedir.

Öğrencilerden, 295'inin (%28.8) "Arkadaşlarımdan olumsuz yönde etkileniyorum." cevabını vermesi ise sosyal çevrenin, arkadaşlık ilişkilerinin birey üzerindeki etkisinin hiç de küçümsenmeyecek bir oranda olduğunu göstermektedir. Nitekim ahlak gelişimini etkileyen faktörler başlığı altında söz ettiğimiz gibi akran ve arkadaş grupları çocuğun ahlak gelişiminde de etkili bir role sahiptir.

Güzel davranışlar sergileyememe nedenleriyle sınıf seviyesi arasındaki ilişkinin incelendiği çapraz tabloda öğrencilerin arkadaşlarından hangi sınıf seviyesinde ne ölçüde etkilendiği de tespit edilmiştir. Çıkan sonuçlar aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 21 : Sınıf ve Güzel Davranışlar Sergileyememe Nedeni Arasındaki İlişki

Değişkenler	Güzel Davranış Sergileyememe Nedeni								
	1. Seç. Arkadaşlarımdan olumsuz yönde etkileniyorum	2. Seç. Arkadaşlarımdan olumsuz yönde etkileniyorum	3. Seç. Büyüklerimin söyledikleri ve yaptıkları farklı, onları örnek alamıyorum	4. Seç. Böyle davranınca çevremdekiler benimle daha çok ilgileniyor	5. Seç. İyi davranışlar sergilediğimde mükafatlandırılmadığım için	6. Seç. Böyle davranmak daha kolayına geldiği için	7. Seç. Güzel davranışların neler olduğunu yeterince bilmiyorum	8. Seç. Kendime hakim olamadığım için	Toplam
6. Sınıf	16	104	32	12	13	27	8	134	346
	%4.6	%30.0	%9.2	%3.4	%3.7	%7.8	%2.3	%38.7	%33.7
7. Sınıf	16	91	31	9	16	37	13	112	325
	%4.3	%28.0	%9.5	%2.7	%4.9	%11.3	%4.0	%34	%31.7
8. Sınıf	12	99	37	15	14	31	5	141	354
	%3.3	%27.9	%10.4	%4.2	%3.9	%8.7	%1.4	%39.8	%34.5
Toplam	44	294	100	36	43	95	26	387	1025
	%4.2	%28.6	%9.7	%3.5	%4.1	%9.2	%2.5	%37.7	%100
P<0.05 $\chi^2=51.252$									

Tablo 21 incelendiğinde sınıf değişkeni ile öğrencilerin güzel davranışlar sergileyememe nedenlerinin neler olduğu yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

6. sınıf öğrencilerinin %30.0'ı, 7. sınıf öğrencilerinin %28.0'ı, 8. Sınıf öğrencilerinin %27.9'u; “Arkadaşlarımdan olumsuz yönde etkileniyorum.” fikrine katıldıklarını belirtirken, yine 6. sınıf öğrencilerinin %38.7'si, 7. sınıf öğrencilerinin %34.0'ı, 8. Sınıf öğrencilerinin %39.8'i; “Kendime hakim olamıyorum.” fikrine katıldıklarını belirtmişlerdir.

Sonuçlardan da anlaşıldığı üzere arkadaş çevresinden olumsuz etkilenme diğer sınıflara nazaran 6. sınıflarda daha yüksektir. 8. sınıf öğrencilerinin diğerlerine oranla daha çok kendilerine hakim olamadıklarını belirtmeleri irâdî noktada daha zayıf olduklarını ortaya koymaktadır.

Buna göre 6. sınıflarda sebebin daha çok çevresel faktör olduğu görülürken, 8. sınıfta ise bu durumun daha çok içsel ve kişisel bir sebepten kaynaklandığı görülmektedir demek mümkündür.

4. Televizyon

Televizyon. 20. yüzyılın en büyük buluşlarından biridir. Sesle görüntüyü bir anda evin içine aktaran bu büyülü kutunun büyük küçük birçok kişinin üstünde egemenlik kurduğu bir gerçektir.¹¹⁹ Saatlerinin hiç de azımsanamayacak bir bölümünü televizyon başında geçirmeleri, görsel ve işitsel duylara hitap etmesi ve çok çeşitli programlarla ilgi çekici olması gibi sebeplerden dolayı televizyon, doğal olarak öğrencide bir etki bırakmaktadır. Öğrencilerin ahlâkî yönünü etkilemesinin onlar açısından nasıl değerlendirildiğini öğrenmek amacıyla böyle bir soru yöneltilmiştir.

Öğrencilerin televizyondan ahlâkî yönde nasıl etkilendiğini tespit etme amacıyla öğrencilere, “Televizyon ahlâkî yönden seni nasıl etkiliyor?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevapların dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir:

¹¹⁹ Yörükoğlu, Atalay, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 5. Basım, İstanbul, 1992, s.97.

Tablo 22 : Televizyonun Öğrencileri Ahlâkî Yönde Nasıl Etkilediği

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Olumlu etkiliyor	187	18.2
Olumsuz etkiliyor	496	48.4
Etkilemiyor	174	17.0
Etkileyip etkilemediğinin farkında değilim	100	9.8
Fikrim Yok	68	6.6
Toplam	1025	100.0

Tablo 22’de görüldüğü gibi, 187’si (%18.2) ahlâkî yönde televizyondan olumlu etkilediğini, 496’sı (%48) olumsuz etkilendiğini, 174’ü televizyondan herhangi bir şekilde etkilenmediğini, 100’ü (%9.8) etkileyip etkilemediğinin farkında olmadığını belirtirken, 68’i de(%6.6) bu konuda herhangi bir fikrinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Televizyondan ahlâkî yönde olumlu etkilediğini belirten öğrencilerden bazıları olumlu etkilenme sebebi olarak, program konusunda seçici davrandığını ve faydalı programlar seyretmeye dikkat ettiğini belirtmişlerdir. Televizyonun % 48 oranla olumsuz etkilemesi ise yine dikkat çekici bir durumdur.

Ahlâkî yönde televizyondan etkilenme ile sınıf arasındaki ilişki incelendiğinde bu oranda farklılık olduğu gözlenmektedir. Bununla ilgili sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 23 : Sınıf İle Ahlâkî Yönde Televizyondan Etkilenmeleri Arasındaki İlişki

Değişkenler	TV					
	Olumlu Etkiliyor	Olumsuz Etkiliyor	Etkilemiyor	Farkında Değilim	Fikrim Yok	Toplam
6. Sınıf	83	61	53	58	91	346
	%23.9	%17.6	%15.3	%16.7	%26.3	%33.7
7. Sınıf	50	59	69	61	86	325
	%15.3	%18.1	%21.2	%18.7	%26.4	%31.7
8. Sınıf	64	81	76	69	64	354
	%18.0	%22.8	%21.4	%19.4	%18.0	%34.5
Toplam	197	201	198	188	241	1025
	%19.2	%19.6	%19.3	%18.3	%23.5	%100

P<0.05 $\chi^2=25.421$

Tablo 23 incelendiğinde, sınıf değişkeni ile, öğrencilerin ahlâkî yönde televizyondan etkilenmeleri yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %33.7 bölümünü oluşturan 6. sınıf öğrencilerinin %17.6'sı, ahlâkî yönde televizyondan olumsuz etkilendiğini belirtirken, bu oranın toplam öğrenci sayısının %31.7'lik bölümünü oluşturan 7.sınıf öğrencilerde %18.1, yine toplam öğrenci sayısının %34.5'lik bölümünü oluşturan 8.sınıf öğrencilerde ise, %22.8 olduğu görülmektedir. Yani 6. sınıftan 8. sınıfa doğru televizyondan olumsuz etkilenilmektedir.

Toplam öğrenci sayısına oranla da diğer sınıflara göre 7. sınıftaki öğrencilerin “Farkında değilim” cevapları daha yüksektir ki bu da 7. sınıf öğrencilerinde farkındalığın daha düşük olduğunu göstermektedir.

Sınıf ve yaş seviyelerini karşılaştırdığımızda, 12 yaş grubu öğrencilerinin 6., 13 yaş grubu öğrencilerinin 7. 14 yaş grubu öğrencilerinin 8. sınıfa gittikleri tespit edilmiştir. (Bkz. Tablo 3)

Yapılan çalışmalara göre, çocukların seyrettiği program türlerinin en çok yerli ve yabancı film ve müzik ve eğlence programlarının olduğu, bunun yaş değişkeni ile beğenilen program türü arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, yaşın arttıkça bu programları tercih etme oranının da arttığı tespit edilmiştir.¹²⁰

Olumsuz olarak etkilediği söylenen programların, muhtemelen yayınlanan film, müzik ve eğlence programları olduğu söylenebilir.

Daha önce de belirtildiği gibi, (Bkz. Tablo 18) televizyonun ahlâkî yönde olumlu etkilediğini belirten öğrencilerden bazıları olumlu etkilenme sebebi olarak, seyredilen program konusunda seçici davrandığını, faydalı programlar seyretmeye dikkat ettiğini açıklamışlardır.

¹²⁰ Bkz. Aksu, A. Betül, **Medya, Çocuk ve Din Eğitimi**, UÜSBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2004, s. 108-109.

5. Sosyal Yaşam

Ahlâk, insanlar arası ilişkileri düzenleyen ilkeler ve kurallar sistemi olduğu için toplumların gelecekları ve yaşam kaliteleri açısından önemlidir.¹²¹

Peki öğrenciler Ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı ne oranda olumlu yönde etkilediği kanaatindedirler? Bunu tespit amacıyla sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 24 : Öğrencilerin; Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamının Hayatımızı Olumlu Yönde Etkileyip Etkilemediği Yönündeki Düşünceleri

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet, olumlu yönde etkiliyor	803	78.3
Biraz olumlu yönde etkiliyor	171	16.7
Hayır, olumlu yönde etkilemiyor	51	5.0
Toplam	1025	100.0

Tablo 24’de görüldüğü üzere, öğrencilerden 803’ü (%78.3) “Evet” cevabını vererek, ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilediğini, 171’i (%16.7) “Biraz” olumlu yönde etkilediğini ifade ederken, 51’i (%5.0) olumsuz yönde etkilediğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlara bağlı olarak bu durumun sınıf seviyesine göre nasıl bir farklılık arzettiği aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 25 : Sınıf İle Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamının Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Ahlâk Kuralları			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
6. Sınıf	281	42	23	346
	%81.2	%12.1	%6.6	%33.7
7. Sınıf	232	75	18	325
	%71.3	%23.0	%5.5	%31.7
8. Sınıf	290	54	10	354
	%81.9	%15.2	%2.8	%34.5
Toplam	803	171	51	1025
	%78.3	%16.6	%4.9	%100
P<0.05 x ² =21.271				

¹²¹ Yaparel, Recep, **Bilişsel Psikolojinin Din Psikolojisine Katkıları Bağlamında Yükleme Kavramı**, İzmir, 2001, s.100.

Tablo 25 incelendiğinde, sınıf değişkeni ile, öğrencilerin ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilemesi yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %33.7 bölümünü oluşturan 6. sınıf öğrencilerinin %81.2'si, ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilendiğini belirtirken, bu oranın toplam öğrenci sayısının %31.7'lik bölümünü oluşturan 7.sınıf öğrencilerde %71.3, yine toplam öğrenci sayısının %34.5'lik bölümünü oluşturan 8.sınıf öğrencilerde ise, %81.9 olduğu görülmektedir. Yani ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilendiği düşüncesi 7. sınıf öğrencilerinde, 6. ve 8. sınıf öğrencilerine nazaran daha düşüktür.

Bu durumu 7. sınıf öğrencilerinin gelişim dönemleri ile çocukluk ve ergenlik dönemleri arasındaki kritik dönem olmasıyla ilişkilendirebiliriz. Nitekim diğer sınıflara nazaran 7. sınıf öğrencilerinde görülen bu dengesizlik, diğer değişkenlerle ilgili olarak da ortaya çıkmıştır. (Bkz. Tablolar: 41, 47, 33, 51)

Bunu ailenin aylık gelir düzeyi değişkenine göre değerlendirdiğimizde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 26 : Ailenin Aylık Gelir Durumu İle Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamının Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Ahlâk Kuralları			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
350 Milyon (350 YTL) ya da daha az	63	20	8	91
	%69.2	%21.9	%8.7	%8.8
350-650 Milyon (350-650 YTL) arası	158	26	9	193
	%81.8	%13.4	%4.6	%18.8
650 Milyon-1 Milyar (650-1000 YTL) arası	189	22	12	223
	%84.4	%9.8	%5.3	%21.7
1-2 Milyar (1000-2000 YTL) arası	201	51	7	259
	%77.6	%19.6	%2.7	%25.2
2 Milyardan (2000 YTL) fazla	192	52	15	259
	%74.1	%20.0	%5.7	%25.2
Toplam	803	171	51	1025
	%78.3	%16.6	4.9	%100
P<0.05 $\chi^2=20.983$				

Tablo 26 incelendiğinde öğrencilerin ailelerinin aylık gelir durumları değişkeni ile ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilemesi yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere, ailesinin aylık geliri “350 milyon ya da daha az” olan öğrencilerin %69.2’si, “350 Milyon - 650 Milyon” seçeneğini işaretleyenlerin %81.8’i, “650 Milyon-1 Milyar arası” seçeneğini işaretleyenlerin, % 84.4’ü, “1-2 Milyar arası” seçeneğini şikkını işaretleyenlerin %77.6’sı, “2 Milyardan fazla” seçeneğini işaretleyenlerin %74.3’ü “Evet”, cevabını vererek, ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilediğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Sonuçlara göre, ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilediği fikrine, düşük ve yüksek gelirli ailelerin çocuklarının, orta gelirli ailelerin çocuklarına göre daha az oranda katıldıkları görülmektedir.

Nitekim gelir seviyesi düşük olup, bu soruya “Hayır” şikkını işaretleyerek cevap veren öğrenciler %8.7 oranındadır ve diğer “Hayır” cevabını veren öğrencilerin oranından daha yüksektir.

Ayrıca “Ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilediğini düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” diyerek cevap veren öğrencilerden ailesinin aylık geliri “650 Milyon-1 Milyar arası” olanlar %84.4’lük dilimle en yüksek oranda olduğu görülmektedir.

6. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri

Bilgilerin davranışa dönüştürülebilmesinde pek çok etken vardır. Öğrencilerin güzel davranışlar sergilemesinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin etkisinin olup olmadığını öğrenme amacıyla öğrencilere; “Güzel davranışlar sergilemede “*Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi*” dersinin olumlu etkisinin olduğunu düşünüyor musun?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevaplar şöyledir:

Tablo 27 : Öğrencilerin Güzel Davranışlar Sergilemelerinde “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğunu Düşünüp Düşünmedikleri

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	616	60.1
Biraz	293	28.6
Hayır	116	11.3
Toplam	1025	100.0

Tablo 27’de de görüldüğü gibi öğrencilerden 616’sı (%60.1) “Evet” cevabını vererek Ahlâkî yönden güzel davranışlar sergilemelerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu, 293’ü (%28.6) bu konuda dersin biraz etkisi olduğunu belirtirken, 116’sı (%11.3) “Hayır” cevabını vererek dersin olumlu etkisinin olmadığını ifade etmişlerdir. Dersin olumlu etkisinin olup olmadığı farklı değişkenlere göre aşağıdaki gibidir:

Tablo 28 : Cinsiyet İle Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Dersin Olumlu Etkisi			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
Kız	284	157	63	504
	%56.3	%31.1	%12.5	%49
Erkek	332	136	53	521
	%63.7	%26.1	%10.1	%51
Toplam	616	293	116	1025
	%60.0	%28.5	%11.3	%100
$P < 0.05$ $\chi^2 = 5.827$				

Tablo incelendiğinde, cinsiyet değişkeni ile güzel davranışlar sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olup olmadığı yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %49’luk bölümünü oluşturan kız öğrencilerinin %56.3’ü, güzel davranışlar sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olduğunu belirtirken, bu oranın toplam öğrenci sayısının %51’lik bölümünü

oluşturan erkek öğrencilerde ise %63.7 olduğu görülmektedir. Yani bu oran kız öğrencilere nazaran erkeklerde yine daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 29 : Sınıf İle Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Etki			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
6. Sınıf	248	82	16	346
	%71.6	%23.6	%4.6	%33.7
7. Sınıf	180	90	55	325
	%55.3	%27.6	%16.9	%31.7
8. Sınıf	188	121	45	354
	%53.1	%34.1	%12.7	%34.5
Toplam	616	293	116	1025
	%60.0	%28.5	%11.3	%100
P<0.05 $\chi^2=42.904$				

Tablo 29 incelendiğinde, sınıf değişkeni ile öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olup olmadığı yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %33.7 bölümünü oluşturan 6. sınıf öğrencilerinin %71.6'sı, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olduğunu belirtirken, bu oranın toplam öğrenci sayısının %31.7'lik bölümünü oluşturan 7.sınıf öğrencilerde %55.3, yine toplam öğrenci sayısının %34.5'lik bölümünü oluşturan 8.sınıf öğrencilerde ise, %53.1 olduğu görülmektedir.

Yani, öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olduğu düşüncesi noktasında 6.sınıftan 8. sınıfa doğru ciddi anlamda bir düşüş gözlemlenmektedir.

Sınıf seviyesinin yükseldikçe güzel davranışlar sergilemede dersin olumlu etkisinin olduğu düşüncesine katılımın düşme sebebi olarak, daha önce de belirttiğimiz üzere çocukluk döneminden çıkıp ergenlik çağına girişin, öğrenci yönelim ve etkileşiminde yaşla bağlantılı olarak değişimlere sebep olduğunu ileri sürebiliriz.

Dersin olumlu etkisinin olduğu ifade edilen dönemler gelişim açısından da en kritik dönemlerdir. Bu dönemde birey sosyal çevre ve arkadaş gruplarının etkisi oldukça yoğundur. Son çocukluk döneminde ise bu değişim ergenlik dönemindeki kadar belirgin olmadığı görülmektedir.

Bu sonuçlara bağlı olarak; Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin, öğrencilerin güzel davranışlar sergilemelerinde olumlu etkisinin oluşu düşüncesinin, öğrencilerin değer yargıları ve davranışları üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Bu durumla ilgili incelemede daha önce de belirtildiği gibi, adâlet, doğruluk, hoşgörü, yardımlaşma, sözünde durma değerleri üzerinde durulmuştur.

B. AHLÂKİ DAVRANIŞ - DİN İLİŞKİSİ

1. Güzel Ahlâklı Davranmanın Dini Değeri

Ahlâkî tutum ve davranışların pek çok nedeni vardır. “*Ahlâkın Temeli*” hakkında pek çok felsefeci ve ilâhiyatçı fikir beyan etmiş, bu konuda çeşitli teoriler ortaya koymuştur. Öğrencilerin ahlâkî davranışlar sergilemelerinde dinî duygu ve dinî değerler ne ölçüde yönlendirmektedir sorusuna cevap bulma amacıyla öğrencilere; çeşitli sorular yöneltilmiştir. Konuyla ilgili öğrencilere yöneltilen sorular ve öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki gibidir:

Tablo 30 : Öğrencilerin “Güzel Ahlâklı” Davranmalarının Aynı Zamanda “Sevap” Olduğunu Düşünüp-Düşünmedikleri

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	861	84.0
Hayır	18	1.8
Fikrim Yok	146	14.2
Toplam	1025	100.0

İlgili soruya verilen cevaplara göre öğrencilerden 861’i (%84.0) Güzel ahlâklı davranmanın aynı zamanda “*sevap*” olduğunu ifade ederken, 18’i (%1.8) “Hayır” diyerek bu fikre katılmadığını belirtmiş, 146’sı (%14.2) ise “Fikrim yok” diyerek düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Aldığımız cevaplardan anlaşıldığı üzere öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (861) ki bu hiç de küçük bir sayı değildir, din temelli ahlâk anlayışına sahiptirler diyebiliriz. Bu sonucu benzer sorulardan aldığımız cevaplar destekler mahiyettedir. Bu sonucu da şöyle değerlendirmemiz mümkündür: Konular ve içerik “Din Kültürü” ile bağlantılı olarak verilmekte, içerik konularla alakalı âyet ve hadislerle desteklenmektedir ve temel olarak kazandırılmaya çalışılan da “İslâm Ahlâkı”dır.

Tablo 31 : Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamın Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Düşüncesi İle Güzel Ahlâklı Davranmanın Aynı Zamanda “Sevap” Olduğu Düşüncesine Katılım Arasındaki İlişki

Değişkenler	Sevap			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
Ahlâk Kuralları	704	8	91	803
	%87.6	%0.9	%11.3	%78.3
Evet	121	7	43	171
	%70.7	%4.0	%25.1	%16.6
Biraz	36	3	12	51
	%70.5	%5.8	%23.5	%4.9
Hayır	861	18	146	1025
	%84.0	%1.7	%14.2	%100
P<0.05 $\chi^2=40.989$				

Tablo 31 incelendiğinde öğrencilerin ahlâk kurallarına göre yaşamın hayatımızı olumlu yönde etkilemesi düşüncesiyle, güzel ahlâklı davranmanın aynı zamanda “sevap” olduğu düşüncesine katılımları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Sonuçlara baktığımızda Ahlâk kurallarına göre yaşamın hayatımızı olumlu yönde etkilediğini söyleyen öğrencilerin %87.6’sı bunun aynı zamanda sevap olduğunu düşünmekte oldukları görülmektedir.

Bununla birlikte bu soruya “biraz” diyerek cevap veren öğrencilerden %70.5’i ve “Hayır” diyerek cevap veren öğrencilerden %70’i güzel davranışlarda bulunmamızın aynı zamanda sevap olduğunu düşündüklerini belirttikleri görülmektedir.

2. Ahlâki Davranışlar Sergilemenin Ahiret Hayatına Etkisi

Yukarıda da belirttiğimiz üzere ahlâkî davranışların temelini anlayabilmek için öğrencilere ahlâkî tutum ve davranışlarını âhiret hayatıyla bağlantılı olarak değerlendirip-değerlendirmediklerini öğrenmek amacıyla öğrencilere; “İyi davranışlarda bulunmak ve kötü davranışlardan sakınmak, insanın âhiret hayatını olumlu yönde etkiler mi?” sorusu yöneltilmiştir. Sorumuzla ilgili olarak öğrencilerin cevapları Tablo 37’de verilmiştir.

Tablo 32 : İyi Davranışlarda Bulunmanın ve Kötü Davranışlardan Sakınmanın Âhiret Hayatına Etkisi

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	903	88.1
Hayır	22	2.1
Fikrim Yok	100	9.8
Toplam	1025	100.0

Tablo 32’de de gördüğümüz gibi öğrencilerden 903’ü (%88.1) bu soruya “Evet” cevabını vererek iyi davranışlarda bulunmanın ve kötü davranışlardan sakınmanın insanın âhiret hayatını olumlu yönde etkilediğini düşündüklerini, 22’si(%2.1) “Hayır” cevabını vererek olumlu yönde etkilediği düşüncesine katılmadıklarını ifade ederken, 100’ü (%9.8) “Fikrim Yok” diyerek görüşlerini belirtmişlerdir.

Sorumuza “Evet” cevabı veren öğrenciler bir önceki soruyla ilgili sonuçları ve değerlendirmemizi destekler niteliktedir. Öğrencilerden büyük bir çoğunluğu ahlâkî tutum ve davranışlarının âhiret hayatıyla ilişkili olduğunu düşünmektedirler. Doğal olarak çıkan sonuçlara göre; öğrencilerin ahlâkî davranışlarında dinî bir kaygı ve dinî bir niyet vardır diyebiliriz. Bu durumu sınıf seviyesine göre değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 33 : Sınıf İle İyi Davranışlarda Bulunmanın ve Kötü Davranışlardan Sakınmanın Âhret Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Âhret Hayatı			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
6. Sınıf	298	8	40	346
	%86.1	%2.3	%11.5	%33.7
7. Sınıf	283	7	35	325
	%87.0	%2.1	%10.7	%31.7
8. Sınıf	326	7	21	354
	%92.0	%1.9	%5.9	%34.5
Toplam	907	22	96	1025
	%88.4	%2.1	%9.3	%100

P>0.05 $\chi^2=7.884$

Tablo 33 incelendiğinde sınıf değişkeni ile öğrencilerin, iyi davranışlarda bulunmanın ve kötü davranışlardan sakınmanın âhret hayatımızı olumlu yönde etkilemesi, yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %33.7 bölümünü oluşturan 6. sınıf öğrencilerinin %86.1'i, iyi davranışlarda bulunmanın ve kötü davranışlardan sakınmanın âhret hayatımızı olumlu yönde etkilediğini düşündüklerini belirtirken, bu oranın toplam öğrenci sayısının %31.7'lik bölümünü oluşturan 7.sınıf öğrencilerde %87.0, ve yine toplam öğrenci sayısının %34.5'lik bölümünü oluşturan 8.sınıf öğrencilerde ise, %92.0 olduğu görülmektedir. Yani, iyi davranışlarda bulunmanın ve kötü davranışlardan sakınmanın âhret hayatımızı olumlu yönde etkilediği düşüncesine katılım oranında 6. Sınıftan, 8. sınıfa doğru bir artış olduğu, hatta bu artışın 8. sınıfta daha belirgin olduğu gözlenmektedir. Bu durumu ailenin aylık gelir durumuna göre değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 34 : Ailenin Aylık Gelir Durumu İle İyi Davranışlarda Bulunmanın ve Kötü Davranışlardan Sakınmanın Âhret Hayatımızı Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Âhret Hayatı Etki			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
350 Milyon (350 YTL) ya da daha az	72	6	13	91
	%79.1	%6.5	%14.2	%8.8
350-650 Milyon (350-650 YTL) arası	175	2	16	193
	%90.6	%1.0	%8.2	%18.8
650 Milyon-1 (650-1000 YTL) Milyar arası	208	2	13	223
	%93.2	%0.8	%5.8	%21.7
1-2 Milyar (1000-2000 YTL) arası	227	4	28	259
	%87.6	%1.5	%10.8	%25.2
2 Milyardan (2000 YTL) fazla	225	8	26	259
	%86.8	%3.0	%10.0	%25.2
Toplam	907	22	96	1025
	%88.4	%2.1	%9.3	%100
P<0.05 x ² =20.575				

Tablo 34 incelendiğinde, öğrencilerin ailelerinin aylık gelir durumları değişkeni ile iyi davranışlarda bulunmanın ve kötü davranışlardan sakınmanın âhret hayatımızı olumlu yönde etkilemesi yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere, ailesinin toplam aylık geliri “350 milyon ya da daha az” olan öğrencilerin %79.1’i, “350 Milyon-650 Milyon” seçeneğini işaretleyenlerin %90.6’sı, “650 Milyon-1 Milyar arası” seçeneğini işaretleyenlerin, % 93.2’si, “1-2 Milyar arası” seçeneğini işaretleyenlerin %87.6’sı, “2 Milyardan fazla” seçeneğini işaretleyenlerin %86.8’i “Evet”, cevabını vererek, iyi davranışlarda bulunmanın ve kötü davranışlardan sakınmanın âhret hayatımızı olumlu yönde etkilediğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Sonuçlara göre, ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilediği fikrine, düşük ve yüksek gelirli ailelerin çocuklarının, orta gelirli ailelerin çocuklarına göre daha az oranda katıldıkları görülmektedir.

Tablo 35 : Ahlâk Kurallarına Göre Yaşamın Hayatı Olumlu Yönde Etkilemesi Düşüncesi İle İyi Davranışlarda Bulunma ve Kötü Davranışlardan Sakınmanın Âhret Hayatını Olumlu Yönde Etkilemesi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Âhret Hayatı			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
Evet	727	10	66	803
	%90.5	%1.2	%8.2	%78.3
Biraz	143	7	21	171
	%83.6	%4.0	%12.2	%16.6
Hayır	37	5	9	51
	72.5	%9.8	%17.6	%4.9
Toplam	907	22	96	1025
	%88.4	%2.1	%9.3	%100
P<0.05 x ² =28.706				

Tablo 35 incelendiğinde öğrencilerin ahlâk kurallarına göre yaşamın hayatımızı olumlu yönde etkilemesi düşüncesiyle, iyi davranışlarda bulunma ve kötü davranışlardan sakınmanın âhret hayatını olumlu yönde etkilemesi yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere, ahlâk kurallarına göre yaşamın hayatımızı olumlu yönde etkilediğini düşünen öğrencilerden %90.5’i, aynı zamanda, iyi davranışlarda bulunma ve kötü davranışlardan sakınmanın âhret hayatını olumlu yönde etkilediğini belirtirken, “Biraz” diyerek cevap verenlerin %83.6’sı, “Hayır” diyenlerin de %72’si aynı şekilde bu davranışlarının onların âhret hayatlarını olumlu etkilediğini düşündüklerini belirtmişlerdir

3. Ahlâkî Davranış Sergileme Nedenleri

Sergilenen davranışların temelinde pek çok sebep vardır. Ahlâk felsefecileri “*niyet*”i ahlâkın vazgeçilmez bir ilkesi olarak nitelendirmişler ve üzerinde durmuşlardır. Bu noktada ahlâkî gâye ve ahlâkî davranışların temeli problemi de üzerinde durulacak bir konudur.

Bu bağlamda daha önceki sorularda da değindiğimiz ahlâkî davranışın ve niyetin temelinde olan anlayışı belirlemek amacıyla öğrencilere; “Neden güzel

davranışlar sergileriz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu soruyla ilgili cevaplarının dağılımı şöyledir:

Tablo 36 : Öğrencilerin Güzel Davranışlar Sergilemelerinin En Önemli Sebebi

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Allah’ı sevdiğimiz ve Allah’ın bizi sevmesi için	601	58.6
Allah’tan korktuğumuz için	78	7.6
Ailemiz ve çevremiz tarafından daha fazla sevmek için	145	14.1
Cezalandırılmamak için	37	3.6
Mükafatlandırılmak için	32	3.1
Böyle davranmak sevap olduğu için	131	12.8
Katılan	1024	99.9
Cevapsız	1	0.1
Toplam	1025	100.0

İlgili soruya verilen cevapların dağılımına baktığımızda öğrencilerden 601’i (%51.6) “Allah’ı sevdiğimiz ve Allah’ın bizi sevmesi için”, 78’i (%7.6) “Allah’tan korktuğumuz için”, 145’i (%14.1)“ Ailemiz ve çevremiz tarafından daha fazla sevmek için” 37’si (%3.6) “Cezalandırılmamak için”, 32’si (%3.1) “Mükafatlandırılmak için”, 131’i (%12.8) “Böyle davranmak sevap olduğu için” güzel davranışlar sergilediğini belirtmiştir.

Öğrencilerden büyük bir çoğunluğu bu soruya “Allah’ı sevdiğimiz ve Allah’ın bizi sevmesi için” cevabını vermişlerdir. Verilen bu cevaplardan, çocukların ahlâkî davranışlarında dinî bir niyet olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte “Böyle davranmak sevap olduğu için” cevabı da aynı doğrultuda verilen bir cevaptır.

Verilen cevaplarda gördüğümüz üzere sevgi motivisi çocukların güzel davranışlar sergilemelerinde önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan yola çıkarak, çocuğa verilen ahlâk eğitimi ve öğretiminde yaklaşım olarak, sevgi unsurunu kullanmak daha etkili olacaktır. Bu durumu sınıf seviyesine göre değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 37 : Sınıf ve Öğrencilerin Güzel Davranışlar Sergileme Nedenleri Arasındaki İlişki

Değişkenler	Güzel Davranış Sergileme Nedeni						
	1.Seç. Allah'ı sevdiğimiz ve Allah'ın bizi sevmesi için	2. Seç. Allahtan korktuğumuz için	3.Seç. Ailemiz ve çevremiz tarafından daha fazla sevilmek için	4. Seç. Cezalandırılmamak için	5. Seç. Mükafatlandırılmak için	6.Seç. Böyle davranmak sevap olduğu için	Toplam
6. Sınıf	210	26	39	8	12	51	346
	%60.6	%7.5	%11.2	%2.3	%3.4	%14.7	%33.7
7. Sınıf	183	25	42	19	7	49	325
	%56.3	%7.6	%12.9	%5.8	%2.1	%15.0	%31.7
8. Sınıf	207	28	65	10	13	30	353
	%58.6	%7.9	%18.4	%2.8	%3.6	%8.4	%34.5
Toplam	600	79	146	37	32	130	1024
	%58.5	%7.7	%14.2	%3.6	%3.1	%12.6	%100

P<0.05 $\chi^2=28.563$

Tablo 37 incelendiğinde, sınıf değişkeni ile öğrencilerin güzel davranışlar sergileme nedenlerinin neler olduğu yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere, 6. sınıf öğrencilerinin %60.6'sı, “Allah'ı sevdiğimiz ve Allah'ın bizi sevmesi için” cevabını vererek, güzel davranışlar sergileme nedenini belirtirken, bu oranın 7.sınıf öğrencilerde %56.3, 8.sınıf öğrencilerde ise, %58.6 olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, 6. sınıf öğrencilerinin %11.2'si, “Ailemiz ve çevremiz tarafından daha fazla sevilmek için” cevabını vererek, güzel davranışlar sergileme nedenini belirtirken, bu durumun 7.sınıf öğrencilerde %12.9, yine 8.sınıf öğrencilerde ise, %18.4 olduğu görülmektedir.

“Allah'ı sevdiğimiz ve Allah'ın bizi sevmesi için” fikrine katılımı ilgili olarak, 6. sınıf öğrencilerinin bu düşünceye diğer öğrencilere nazaran daha çok katıldıkları görülmektedir. Fakat bu sonuç ciddi anlamda ayırt edici nitelikte değildir.

Yukarıda çıkan sonuçlara ek olarak, “Ailemiz ve çevremiz tarafından daha fazla sevilmek için” fikrine katılımı ilgili olarak da, 6. sınıftan, 8. sınıfa doğru bir artışın olduğu görülmektedir. 8. sınıflardaki katılım diğerlerine göre daha yüksektir.

“Ailemiz ve çevremiz tarafından daha fazla sevilmek için” fikrine katılımı, sınıf seviyesi arasında bir ilişkinin olduğu görülmektedir. sınıf seviyesinin artmasıyla öğrencinin yaş durumunu da ilişkilendirirsek bu durumu, yaşı ilerleyen öğrencilerin çevresi tarafından daha fark edilir olma, birey olarak daha fazla kabul görülme işeği içerisinde olduğunu söylememiz mümkündür

Tablo 38 : Güzel Ahlâklı Davranmanın Aynı Zamanda “Sevap” Olması Düşüncesi İle Güzel Davranışlar Sergileme Nedeni Arasındaki İlişki

Değişkenler	Güzel Davranış Sergileme Nedeni						
	1. Seç. Allah'ı sevdiğimiz ve Allah'ın bizi sevmesi için	2. Seç. Allahtan korktuğumuz için	3. Seç. Ailemiz ve çevremiz tarafından daha fazla sevilmek için	4. Seç. Cezalandırılmamak için	5. Seç. Mükafatlandırılmak için	6. Seç. Boyle davranmak sevap olduğu için	Toplam
Evet	525	58	119	16	25	117	860
	%61.0	%6.7	%13.8	%1.8	%2.9	%13.6	%83.9
Biraz	4	3	4	2	3	2	18
	%22.2	%16.6	%22.2	%11.1	%16.6	%11.1	%1.7
Hayır	71	18	23	19	4	11	146
	%48.6	%12.3	%15.7	%13.0	%2.7	%7.5	%14.2
Toplam	600	79	146	37	32	130	1024
	%58.5	%7.7	%14.2	%3.6	%3.1	%12.6	%100
P<0.05 x ² =75.747							

Tablo 38 incelendiğinde öğrencilerin güzel ahlâklı davranmanın aynı zamanda “sevap” olması düşünceleri değişkeni ile güzel davranışlar sergileme nedenleri yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Öğrencilerden güzel ahlâklı davranmanın aynı zamanda sevap olduğunu düşünenlerin %61'inin "Allah'ı sevdiğimiz, ve Allah'ın bizi sevmesi için." Cevabını verdikleri görülmektedir ki bu sonuç diğer sonuçları destekler niteliktedir.

4. Hz. Muhammed'in düşünce ve davranışlarını örnek alma durumu

Öğrencilerin: "Hz. Muhammed (s.a.v.), düşünce ve davranışlarıyla örnek bir insandır." yargısına katılma oranları şöyledir:

Tablo 39 : "Hz. Muhammed (s.a.v.) düşünce ve davranışlarıyla örnek bir insandır." Fikrine Katılım

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	1010	98.5
Biraz	14	1.4
Hayır	1	0.1
Toplam	1025	100

Tablodan da anlaşıldığı üzere, öğrencilerden 1010'u (%98.5) bu soruya "Evet", cevabını vererek, bu yargıya katıldıklarını, 14'ü (%1.4) biraz katıldığını, 1'i ise "Hayır" cevabını vererek bu yargıya katılmadığını belirtmiştir.

Öğrencilerin tamamına yakın çoğunluğu Hz. Muhammed (s.a.v.)'i düşünce ve davranışlarıyla örnek bir insan olarak değerlendirmektedirler. Çocuk küçük yaşta beri ailesinden, büyüklerinden ve Müslüman olan çevreden Hz. Muhammed (s.a.v) ile ilgili pek çok şey öğrenmektedir. Daha okul çağına bile gelmeden çeşitli kaynaklardan aldıkları bilgiler Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde öğrendikleriyle örtüşmekte ve pekişmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin bu soruya verdikleri cevap bu durumun doğal bir sonucudur diyebiliriz.

Öğrencilerin ahlâk anlayışlarının temelini öğrenmek ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in düşünce ve davranışlarını kendilerine örnek alıp almadıklarını tespit etmek için öğrencilere, "Hz. Muhammed (s.a.v.)'in düşünce ve davranışlarını kendine örnek alıyor musun?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 40 : Öğrencilerin; Hz. Muhammed’in Düşünce ve Davranışlarını Kendilerine Örnek Alıp Almadıkları

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	727	70.9
Biraz	279	27.2
Hayır	19	1.9
Toplam	1025	100.0

Tablo 40’da görüldüğü üzere öğrencilerin 727’si (%70.9) Hz. Muhammed (s.a.v.)’i düşünce ve davranışları yönünden örnek aldıklarını belirtmişlerdir. 279’u (%27.2) “Biraz” örnek aldıklarını belirtirken, 19’u (%1.9) ise, “Hayır” diyerek örnek almadıklarını belirtmiştir.

Öğrencilerin Hz. Muhammed’in düşünce ve davranışlarıyla örnek bir insan olduğu fikrine katılımları ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in düşünce ve davranışlarını kendilerine örnek alıp almadıkları konusundaki görüşleri karşılaştırıldığında bu oranın düştüğü görülmektedir ki sonuç çapraz tabloda değerlendirildiğinde aşağıdaki gibidir:

Tablo 41 : Hz. Muhammed’in Düşünce ve Davranışlarıyla Örnek Bir İnsan Olduğu Fikrine Katılım İle Hz. Muhammed’in Düşünce ve Davranışlarını Örnek Alma Arasındaki İlişki

Değişkenler	Hz.Muhammed, Örnek Alma			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
Hz Muhammed, Örnek				
Evet	716	274	19	1009
	%70.9	%27.1	%1.8	%98.6
Biraz	9	5	1	15
	%60.0	%33.3	%6.6	%1.4
Hayır	1	-	-	1
	%100	-	-	%0.09
Toplam	726	279	20	1025
	%70.8	%27.2	%1.9	%100
P<0.05 $\chi^2=3.527$				

Tablo 41 incelendiğinde öğrencilerin Hz. Muhammed’in düşünce ve davranışlarıyla örnek bir insan olduğu fikrine katılım değişkeni ile öğrencilerin Hz. Muhammed’in düşünce ve davranışlarını örnek alma arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin “ “Hz. Muhammed (s.a.v) düşünce ve davranışlarıyla örnek bir insandır” fikrine katılıyor musun?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde hemen hemen tamamına yakınının “Evet” cevabı verdiği görülmektedir. Fakat bu oranın Hz. Muhammed’in düşünce ve davranışlarını örnek alma noktasında düştüğü görülmektedir.

Hiz. Muhammed’in örnek bir insan olduğunu düşündüklerini belirten öğrencilerden ancak %70’9’u Hiz. Muhammed’in düşünce ve davranışlarını kendilerine örnek alabildiklerini belirtmiştir. Bu noktada öğrencilerin öğrendiklerini ve düşündüklerini davranışa dönüştürmede problem görülmektedir.

C. AHLÂK EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSLERİ

1. Ahlâk Eğitiminin Bilgi Boyutu

“Güzel Ahlâk” ve “İyi Ahlâk” terimlerinin yer yer birbirleriyle eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ahlâk kitaplarına baktığımızda, konuyla ilgili olarak şu ifadeler geçmektedir: Ahlâkî davranışlar, ahlâk değerlerine göre, ya iyi bir davranış veya iyi ahlâk, yahut da kötü bir davranış veya kötü ahlâklı olmak diye vasıflandırılmaktadır.

Ahlâkın iyi veya kötü oluşu ahlâkî davranışı meydana getiren sebebe göre değişmektedir. Eğer bir düşünce ve davranış, o ahlâkın benimsediği temel esasa ilkeye uygun ise “iyi ahlâk”; eğer uymuyorsa “kötü ahlâk” olarak vasıflandırılmaktadır.¹²²

Adaletli, Yardımsever, Hoşgörülü, Merhametli, Cesaretli, Affedici, Sabırlı, Doğru-Dürüst Olmak, Yalan Söylememek, Sözünde Durmak” gibi özelliklere sahip olmak ve bu değerleri benimsemek adına “Güzel Ahlâklı” olmak demektir.

Bu konuda öğrencilerin neler düşündüğünü öğrenmek ve güzel ahlâklı bir insanda bulunması gereken özelliklerin neler olduğunu bilip bilmediklerini öğrenmek amacıyla; “*güzel ahlâklı*” Bir İnsan Olmak İçin, “adaletli, yardımsever, hoşgörülü, merhametli, cesaretli, affedici, sabırlı, doğru-dürüst olmak, yalan söylememek, sözünde

¹²² Rahmi, Mustafa, **Tarih Boyunca Ahlâk**, İstanbul 1949, s. 16; Erdem, Hüsamettin, **Ahlâk Felsefesi**, Konya 2003, 3. Baskı, s. 60.

durmak” gibi özelliklere sahip olmanın gereğine inanıyor musun?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevapların dağılımı şöyledir:

Tablo 42 : Öğrencilerin, “Güzel Ahlâklı” Olmak İçin “Adâletli, Yardımsever, Hoşgörülü, Merhametli, Cesaretli, Affedici, Sabırlı, Dürüst Olmak, Yalan Söylememek, Sözünde Durmak” gibi Özelliklere Sahip Olmanın Gereğine İnanıp- İnanmadıkları

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	912	89.0
Biraz	97	9.5
Hayır	15	1.5
Katılan	1024	99.9
Cevapsız	1	0.1
Toplam	1025	100.0

Tablo 42’de de görüldüğü üzere öğrencilerden 912’si (% 89.0) “Evet” cevabını vererek yukarıda belirtilen özelliklere sahip olmanın gereğine inandıklarını belirtirken, 97’si (%9.5) “Biraz” cevabını vermişler, 15’i (%1.5) “Hayır” cevabını vererek gereğine inanmadıklarını bildirmişlerdir.

Ahlâk ile ilgili bilgilerin plan dahilinde verilmeye çalışıldığı ders bildiğimiz gibi Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersidir. Fakat ahlâka dair bilgiler sadece bu dersin müfredatıyla sınırlı olmayıp, çocuğun ahlâkî gelişimi itibariyle devam eden bir süreçtir. Çocuk aileden, çevreden, ve okuldan, öğretmen ve arkadaşlarından ahlâkla ilgili bilgileri ve kuralları öğrenmektedir. Hatta oyun döneminde oynanan oyunlardaki kurallar bile çocuğa ahlâk adına yeni şeyler öğretmektedir. İlköğretim döneminde verilen Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinden önce de ahlâkla ilgili bilgiler müfredatta bulunmaktadır. Lakin “*Ahlâk Bilgisi*” adı altında aldığı tek ders “*Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi*” dersi ile birleştirilmiş konulardan ibârettir.

Ahlâkla ilgili bilgilerinin ne kadarını Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinden önce edindiklerini ve ne kadarını ilk defa bu derste edindiklerini öğrenmek amacıyla öğrencilere; “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “*Ahlâk*” ile ilgili öğrendiklerinin ne kadarını önceden biliyordun?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu soruyla ilgili yanıtları şöyledir:

Tablo 43 : Öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Bildiklerinin Ne kadarını Önceden Bildikleri

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Çoğunu	581	56.7
Bazılarını	399	38.9
Çok azını	45	4.4
Toplam	1025	100.0

Öğrencilerin verdiği cevapların dağılımlarına bakıldığında, öğrencilerin 581’i (%56.7) “*Ahlâk*” ile ilgili öğrendiklerinin “Çoğunu”, 399’u (%38.9) “Bazılarını”, 45’i (%4.5) “Çok azını” daha önceden bildiklerini belirttikleri görülmektedir.

Yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi öğrencilerin “*Ahlâk Bilgisi*” adında almış oldukları ders ve ahlâkla ilgili konuları plan dahilinde gördükleri ders, “*Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi*” dersidir. Öğrencilerin bu derste “Ahlâk” ile ilgili öğretilen bilgileri yeterli bulup-bulmadıklarını tespit etmek amacıyla, öğrencilere; “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “*Ahlâk*” ile ilgili öğretilen bilgileri yeterli olduğunu düşünüyor musun?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu konuyla ilgili cevapları şöyledir:

Tablo 44 : Öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Öğretilen Bilgileri Yeterli Bulup Bulmadıkları

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	626	61.1
Biraz	268	26.1
Hayır	131	12.8
Toplam	1025	100.0

Tablo 44’de de görüldüğü gibi ankete katılan öğrencilerden 626’sı (%61.1) “Evet” cevabını vererek bilgilerin yeterli bulunduğunu, 268’i (%26.1) “Biraz” cevabını vererek bilgilerin biraz yeterli olduğunu, 131’i (%12.8) “Hayır” cevabını vererek bilgilerin yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Müfredat incelendiğinde öğrencilerin ahlâk ile ilgili bilgilendirilmelerinde çok büyük bir eksiklik yoktur. Öğrencilerin bu anlamda verilen bilgileri yeterli bulmayışları

başka bir sebebe bağlanabilir. Burada temel eksiklik muhtemelen konulardan değil içeriğin işlenişi ve öğretmenin ders işlemedeki etkinliği ve etkinlikleriyle alakalandırılabilir. Burada öğrencinin bilgileri yeterli bulmayışları ahlâkî bilgilendirmeye dair bir farkındalığın olduğunu ve dersle ilgili beklentilerinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır diyebiliriz. Öğrencilerin beklentilerine cevap verebilme ve bu konuda öğrenciyi tatmin etme bakımından, öğretmenin özel alan (meslek) bilgisinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Konuyla ilgili olarak Altınok'un toplam 715 ortaöğretim öğrencisi üzerinde yaptığı başka bir çalışmada, ders konularının yeterliliği konusunda öğrencilerin %49'u Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi konularının yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmamızdaki sonuçlarla karşılaştırdığımızda, "Ahlâk" ile ilgili konuların yeterli olmadığını ifade eden öğrenci oranının daha düşük olduğu görülmektedir.¹²³

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde ortaya çıkan sorunlardan biri de çocukların aile çevre ve okuldan farklı şeyler öğrenmesi, öğrencinin öğrendiği bilgiler arasında çelişkide kalması ve davranışa dönüştürme konusunda sıkıntı çekmesidir. Bundan yola çıkarak öğrencilere; "Okuldan ve aileden edindiğin bilgiler arasında farklılık var mı?" sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevapların dağılımları aşağıdaki gibidir:

Tablo 45 : Öğrencilerin Okuldan ve Ailelerinden "Ahlâk" İle İlgili Öğrendikleri Bilgiler Arasında Farklılık Olup Olmadığı

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	168	16.4
Biraz	280	27.3
Hayır	577	56.3
Toplam	1025	100.0

Tablo 45'den de anlaşıldığı üzere ankete katılan öğrencilerden 168'i (%16.4) "Evet" cevabını vererek okuldan ve ailelerinden ahlâk ile ilgili öğrendikleri bilgiler arasında farklılık olmadığını, 280'i (%27.3), biraz farklı olduğunu belirtirken, 577'si (%56.3) farklılık olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

¹²³ Altınok, Rafet, **Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretiminin Ortaöğretim Öğrenci Davranışları Üzerine Etkileri**, UÜSBE. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1994, s. 75.

2. Derste Ahlâk İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duyma

Öğrencilerin derse ve derste anlatılanlara ilgi duymaları onların bu konuyla ilgili tutum ve davranışlarını da etkileyecektir. Bu noktadan hareketle “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyup-duymadıklarını tespit etmek amacıyla öğrencilere, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu soruya verdikleri cevapların dağılımı şöyledir:

Tablo 46 : Öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duyup Duymadıkları

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	729	71.1
Biraz	208	20.3
Hayır	88	8.6
Toplam	1025	100.0

Tabloda da görüldüğü üzere, ankete katılan öğrencilerden 729’u (%71.1) sorduğumuz soruya “Evet” cevabını vererek derse anlatılanlara ilgi duyduklarını, 208’i (%20.3) “Biraz” cevabını vererek biraz ilgi duyduklarını, 88’i (%8.6) “Hayır” cevabını vererek derste “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duymadıklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin ilgi duyup-duymadıklarına ek olarak öğrencilerden, verecekleri cevaba göre nedenini yazmaları istenmiştir. Derste “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyduğunu belirten öğrenciler açık uçlu sorumuza başlıca şu cevapları vermişlerdir: *Sadece ahlâk konularına ilgi duymuyorum derste anlatılan bütün konular ilgimi çekiyor. / Öğretmenimiz konuları güzel anlatıyor. / Dinimizin bizden yapmamızı istediği ve istemediği şeyleri öğreniyorum. / Dinimizi daha iyi öğreniyorum. / Peygamberimizin davranışları anlatıldığı için ilgi duyuyorum. / Allah’ı ve Peygamberimizi daha iyi tanıdığım için. / Dinimizi sevdiğim için./ Öğretmenimiz konuları öyle güzel anlatıyor ki dinlememek mümkün değil.*

Verilen cevaplardan anladığımız üzere öğrenciler din temelli ahlâk anlayışını ön plana çıkararak cevap vermişlerdir. Bu bağlamda öğrencilerin dinî tutumlarının ahlâk anlayışlarına yansıdığı söylenilebilir. Bununla birlikte öğretmenlerin ders anlatışının da öğrencinin derse olan alakasını etkilediği görülmektedir.

Bu soruya “Biraz” cevabını veren öğrenciler ise şu açıklamaları yapmışlardır: *Derslerde bazen sıkılıyorum. / Bazen bildiğim şeyler tekrar anlatılıyor bu yüzden ders cazip gelmiyor. / Öğretmenimiz bazen sıkıcı anlatıyor. / Dinimizi anlattığı için saygı duyuyorum ama çok sıkıldığım dersler oluyor. / Dersler daha farklı işlense daha çok ilgi duyardım.*

“Hayır” cevabı veren öğrencilerin açıklamaları ise belirli maddeler halinde şöyledir: *Çok sıkıcı konular var. / Dersler daha zevkli anlatılabilir. / Yapamadığım şeyleri dinlemek istemediğim için. / Daha önceden duyduğum şeyler olduğu için. / Öğretmenimizin anlattığı şeyleri bazen yapmadığını gördüğüm için*

Açık uçlu olarak sorduğumuz soruya verilen cevapları değerlendirdiğimizde öğrencilerin ilgi duymama sebepleri olarak, ders işleme yöntem ve tekniklerinin yetersizliğini ve olumsuz öğretmen davranışlarını ileri sürebiliriz.

Bu konuyu cinsiyet değişkenine göre değerlendirdiğimizde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 47 : Cinsiyet İle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgi Duyma Arasındaki İlişki

Değişkenler	İlgi			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
Kız	336	119	49	504
	%66.6	%23.6	%9.7	%49
Erkek	393	89	39	521
	%75.4	%17.0	%7.4	%51
Toplam	729	208	88	1025
	%71.1	%20.2	%8.5	%100
P<0.05 $\chi^2=9.641$				

Tablo incelendiğinde, cinsiyet değişkeni ile Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duymaları yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %49'luk bölümünü oluşturan kız öğrencilerinin %66.6'sı, derste “ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyduklarını belirtirken, toplam öğrenci sayısının %51'lik bölümünü oluşturan erkek öğrencilerinin %75.4'ü, derste

“ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyduklarını belirtmişlerdir. Yani bu oran kız öğrencilere nazaran erkeklerde daha yüksek çıkmıştır.

Ortalama olarak kızların erkeklere oranla iki yıl kadar önce olgunlaşmaları nedeni ile gençlik dönemindeki yaş sınırlarında cinsler arasında belirgin bir farklılık görülür. UNESCO,ergenlik dönemini 15-25 yaş dilimleri arasında göstermektedir. Bu dönem, ülkemizde kızlarda ortalama olarak 10-12, erkeklerde 12-14 yaşları arasında başlar.¹²⁴

Ergenlik dönemine giren öğrencilerin bedensel görünüşleriyle ve kendilerinin başkaları üzerindeki etkileriyle gittikçe artan bir biçimde ilgilendikleri bilinmektedir.¹²⁵

Doğal bir sonuç olarak, kız öğrenciler kendi imgeleriyle daha fazla ilgilenmeye başlamaktadırlar.

Kızların erkeklere nazaran daha erken yaşta ergenliğe girmeleri sebebiyle ilgi ve yönelimlerinin farklı yön ve alanlara kayması cinsiyetin derste ahlâk konularına ilgi duymalarını etkilemektedir.

Bu konuyu sınıf değişkenine göre değerlendirdiğimizde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

¹²⁴ Yavuzer, Haluk, **Çocuk Psikolojisi**, 2002, İstanbul, s. 262-263

¹²⁵ J. Gardner, Mary, W., Gardiner, Harry, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, (çev. Bekir Onur), 2004, İstanbul, s. 450.

Tablo 48 : Sınıf İle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Konuların Yeterliliği Arasındaki İlişki

Değişkenler	Konular			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
6. Sınıf	286	46	14	346
	%82.6	%13.2	%4.0	%33.7
7. Sınıf	223	62	40	325
	%68.6	%19.0	%12.3	%31.7
8. Sınıf	220	100	34	354
	%62.1	%28.2	%9.6	%34.5
Toplam	729	208	88	1025
	%71.1	%20.2	%8.5	%100

P<0.05 $\chi^2=48.677$

Tablo 48 incelendiğinde, sınıf değişkeni ile öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde ahlâkla ilgili konuların yeterli olup olmadığı yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %33.7 bölümünü oluşturan 6. sınıf öğrencilerinin %82.6’sı, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde ahlâkla ilgili konuların yeterli olduğunu belirtirken, bu oranın toplam öğrenci sayısının %31.7’lik bölümünü oluşturan 7.sınıf öğrencilerde %68.6’sı, yine toplam öğrenci sayısının %34.5’lik bölümünü oluşturan 8.sınıf öğrencilerde ise, %62.1 olduğu görülmektedir.

Yani ders konularının yeterli olduğu düşüncesine katılım noktasında 6.sınıftan 8. sınıfa doğru bir düşüş gözlemlenmektedir.

Duyuşsal gelişimle birlikte öğrencilerin din ve ahlâkla ilgili öğrenmeleri onların bilişsel gelişimleriyle de alakalıdır. Müfredattaki konuların yeterliliği fikrine katılım arttıkça sınıf seviyesi düşmektedir.

Dolayısıyla yaş ilerledikçe konuların yetersizliği yönündeki düşünceye katılım artmaktadır. 6. sınıf konularının 7. ve 8. sınıflarda tekrar edilmesi, konuların sınırlı örneklerle veriliyor olması, bu duruma açıklama getirebilir.

3. Derste Ahlâk İle İlgili Konuların İşlenişi

Eğitim ve Öğretimde amaçları gerçekleştirebilme ve hedef davranışları kazandırabilmede, öğretim stratejileri, yöntem ve tekniklerinin önemi bir kat daha artmaktadır.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili konuların hedeflerine ulaşmasında öğretmenin bu konuları işleme tarzının öğrenciler tarafından nasıl değerlendirildiğini öğrenmek amacıyla öğrencilere, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “ahlâk” ile ilgili konuların yeterince zevkli ve etkili işlendiğini düşünüyor musun?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin sorduğumuz soruya verdikleri cevapların dağılımı şöyledir:

Tablo 49 : Öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Konuların Yeterince Zevkli ve Etkili İşlendiğini Düşünüp-Düşünmedikleri

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	521	50.8
Biraz	312	30.4
Hayır	192	18.7
Toplam	1025	100.0

Tablo 49’den de anlaşıldığı üzere ankete katılan öğrencilerden 521’i (%50.8) “Evet” cevabını vererek ahlâk ile ilgili konuların zevkli ve etkili işlendiğini, 312’si (%30.4), biraz etkili ve zevkli işlendiğini, 192’si (%18.2) “Hayır” cevabını vererek konuların yeterince zevkli ve etkili işlenmediğini belirtmiştir.

Bu konuyu okul türü değişkenine göre değerlendirdiğimizde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 50 : Okul Türü ile Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Konuların Yeterince Zevkli ve Etkili İşlenip İşlenmediği Düşüncesi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Zevkli, Etkili Ders İşleme			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
Alt Sosyo-Kültürel Seviyeyi Temsil Eden Okul Türü	173	40	17	230
	%75.2	%17.3	%7.3	%22.5
Orta Sosyo-Kültürel Seviyeyi Temsil Eden Okul Türü	114	67	47	228
	%50.0	%29.3	%20.6	%22.2
Üst Sosyo-Kültürel Seviyeyi Temsil Eden Okul Türü	114	92	69	278
	%41.0	%33.0	%24.8	%27.2
Özel Okul Türü	110	113	56	289
	%38.0	%39.1	%23.8	%28.1
Toplam	521	312	192	1025
	%50.8	%30.4	%18.7	%100
P<0.05 x ² =119.01				

Tablo incelendiğinde, okul türü değişkeni ile öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” ile ilgili konuların yeterince zevkli ve etkili işlenip işlenmemesi yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %24.5’lik bölümünü oluşturan, alt sosyo-kültürel seviyeyi temsil eden okul türünde eğitim gören öğrencilerin %75.2’si derste “Ahlâk” ile ilgili konuların yeterince zevkli ve etkili işlendiğini düşünürken bu oranın %22.2’lik dilimle orta sosyo-kültürel seviyeyi temsil eden okul türünde eğitim gören öğrencilerde %50’ye, %27.2’lik dilimle üst sosyo-kültürel seviyeyi temsil eden okul türünde eğitim gören öğrencilerde %41’e, %28.1’lik dilimle özel okul türünde eğitim gören öğrencilerde ise, %38’e düştüğü görülmektedir.

Sosyo-kültürel seviye yükseldikçe öğrencilerin “Ahlâk Bilgisi” konularının yeterince zevkli ve etkili işlendiği düşüncesine katılım oranında bir azalma olduğu gözlemlenmektedir.

Buna, diğer derslerde kullanılan farklı kaynak ve materyallerin çeşitliliği ve daha ilgi çekici oluşunu, buna bağlı olarak, diğer derslerde sağlanan olanakların öğrencilere daha cazip alternatifler sunmasını sebep olarak ileri sürebiliriz.

Bu konuyu sınıf seviyesi değişkenine göre değerlendirdiğimizde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 51 : Sınıf İle Din Kùltürü ve Ahlâk Bilgisi Dersindeki Ahlâk Bilgisi Konularının Yeterince Etkili ve Zevkli İşlenip-İşlenmemesi Arasındaki İlişki

Değişkenler	Ders İşlenişi			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
6. Sınıf	213	94	39	346
	%61.5	%27.1	%11.2	%33.7
7. Sınıf	160	91	74	325
	%49.2	%28.1	%22.3	%31.7
8. Sınıf	148	127	79	354
	%41.8	%35.8	%22.3	%34.5
Toplam	521	312	192	1025
	%50.8	%30.4	%18.7	%100
P<0.05 $\chi^2=35.855$				

Tablo 51 incelendiğinde, sınıf değişkeni ile öğrencilerin Din Kùltürü ve Ahlâk Bilgisi dersindeki ahlâk bilgisi konularının yeterince etkili ve zevkli işlenip işlenmemesi yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu gör÷lmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %33.7 bölümünü oluşturan 6. sınıf öğrencilerinin %61.5'i, Din Kùltürü ve Ahlâk Bilgisi dersindeki "Ahlâk Bilgisi" konularının yeterince etkili ve zevkli işlendiğini belirtirken, bu oranın toplam öğrenci sayısının %31.7'lik bölümünü oluşturan 7.sınıf öğrencilerde %49.2, yine toplam öğrenci sayısının %34.5'lik bölümünü oluşturan 8.sınıf öğrencilerde ise, %41.8 olduğu gör÷lmektedir.

Yani ders konularının yeterince etkili ve zevkli işlendiği düşüncesine katılım noktasında 6.sınıftan 8. sınıfa doğru ciddi anlamda bir düşüş gözlemlenmektedir.

Bu durumu öğretmenin bilişsel, duyuşsal gelişimlerini buna bağlı olarak ahlâkî gelişim dönemlerini dikkate alarak gerekli metot ve yöntemlerle dersi etkili hale getirememesi ile irtibatlandırmak mümkün olabilir.

Öğretimi amaçsız öğrenmeden ayıran, belirlenen bir amaca ulaşmak için öğrenme yaşantılarının belli bir düzen içinde gerçekleştirilmesidir. Amaçların belirlenmesiyle başlatılan ve değerlendirme işleminin yapılmasıyla sona erdirilen

öğretim süreci, belli ilke ve yöntemlerle yürütülür. Öğrencilere yeni bilgi, beceri ve tutumları nasıl kazandıracamız? Nasıl Öğreteceğiz konusu öğretim yöntemi konusunu içerir.¹²⁶

İşte az zamanda başarılı bir öğretim için yöntem bilgisine ihtiyaç vardır. Çünkü öğretim, ancak belirli yöntemlerle yapıldığı zaman istenilen davranışlar daha kolay kazandırılabilir. Yöntemsiz bir öğretimde, etkinlikler rastlantıya bırakılmış demektir. Yöntemli çalışmaya önem verildiği takdirde, iyi niyetli çabalar düzene girmiş, denetim altına alınmış olur. Böylece gereksiz uğraşmalar, zaman kaybı önlenmiş olur.¹²⁷ Başarılı ve beceri sahibi bir öğretmenin, sınıfında uygulayabileceği pek çok yöntem ve teknik bulunmaktadır. Bunlardan biri diğerinden üstün olmadığı gibi, her durumda başarıyla uygulanacak tek yöntem ve teknikten bahsetmek de mümkün değildir. Gerçekte belirli bir eğitim durumu için uygun olan bir yöntem, başka bir durum için hiç de uygun olmayabilir.¹²⁸

İşte bu noktada dersin daha verimli ve etkili geçebilmesi için konulara ve duruma uygun metotlar yöntem ve teknikler seçilmelidir.

Dersin işlenişyle ilgili durumun tespit edilmesiyle birlikte, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde ahlâk ile ilgili konuların daha etkili ve verimli hale gelebilmesi için nasıl işlenebileceği hususunda öğrencilerin düşüncelerini belirlemek amacıyla öğrencilere: “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersindeki “Ahlâk” konuları nasıl işlense daha zevkli ve etkili hale gelir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu soruya verdiği cevapların dağılımı Tablo 52’de verilmiştir.

¹²⁶ Aydın, Mehmet Zeki, **Ahlâk Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi**, Ankara 2003, s.77-81.

¹²⁷ Oğuzkan, Ferhan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Ankara 1981, s.69

¹²⁸ a.g.e., s. 73.

Tablo 52 : Öğrencilere Göre, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” Konuları Nasıl İşlense Daha Zevkli ve Etkili Hale Geleceği

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Öğretmenimiz bize konuyla ilgili sorular yöneltip, fikirlerimizi alırsa	134	13.1
Arkadaşlarımızla grup çalışması yaparsak	107	10.4
Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışsak	201	19.6
Farklı kaynaklardan yararlanırsak (kitap okuma, CD izleme, vb.....)	267	26.0
Konularla ilgili oyunlar canlandırırırsak	284	27.7
Konuları sadece öğretmenimiz anlatırsa	21	2.0
Konuları öğrenciler anlatırsa	11	1.1
Toplam	1025	100.0

Tablo 52’de de gördüğümüz gibi ilgili soruya öğrencilerden 134’ü (%13.1) “Öğretmenimiz bize konuyla ilgili sorular yöneltip, fikirlerimizi alırsa” diyerek, 107’si (%10.4) “Arkadaşlarımızla grup çalışması yaparsak” diyerek, 201’i (%19.6) “Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışsak” diyerek, 267’si (%26.0) “Farklı kaynaklardan yararlanırsak (kitap okuma, CD izleme, vb.)” diyerek, 284’ü (%27.7) “Konularla ilgili oyunlar canlandırırırsak” diyerek, 21’i (%2.0) “Konuları sadece öğretmenimiz anlatırsa” diyerek, 11’i (%1.1) ise “Konuları öğrenciler anlatırsa” diyerek cevap vermişlerdir.

Sonuçlardan da anladığımız üzere öğrenciler sırasıyla; gösteri ve dramatizasyon yöntemi ile (%27.7), farklı kaynak ve materyallerden faydalanma ile, örnek olay yöntemi ile (%19.6), soru-cevap yöntemi ile (%13.1), grup çalışması ile (%10.4), ders işlenirse daha zevkli ve etkili hale geleceğini ifade etmişlerdir.

Verilen cevaplardan çıkan dağılıma göre, ahlâk öğretiminde gösteri, dramatizasyon, örnek olay incelemesi yöntemlerinin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Farklı etkinlik ve materyallerle de dersin zenginleştirilmesi, dersin daha zevkli ve etkili geçeceği noktasında önem arz etmektedir.

Bu durumu sınıf seviyesi değişkenine göre değerlendirdiğimizde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 53 : Sınıf İle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersindeki Ahlâk Konularının Nasıl İşlenirse Daha Zevkli ve Etkili Olacağı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Zevkli ve Etkili Ders İşleme							
	1.Seç. Öğretmenimiz bize konuyla ilgili sorular yöneltilip, fikirlerimizi alırsa	2.Seç. Arkadaşlarımızla grup çalışması yaparsak	3.Seç. Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışarsak	4.Seç. Farklı kaynaklardan yararlanırsak	5.Seç. Konularla ilgili oyunlar canlandırarsak	6.Seç. Konuları sadece öğretmenimiz anlatsa	7.Seç. Konuları öğrenciler anlatsa	Toplam
6. Sınıf	41	39	44	79	131	10	2	346
	%11.8	%11.2	%12.7	%22.8	%37.8	%2.8	%0.5	%33.7
7. Sınıf	46	38	56	94	79	7	5	325
	%14.1	%11.6	%17.2	%28.9	%24.3	%2.1	%1.5	%31.7
8. Sınıf	47	30	101	94	74	4	4	354
	%13.2	%8.4	%28.5	%26.5	%20.9	%1.1	%1.1	%34.5
Toplam	134	107	201	267	284	21	11	1025
	%13.0	%10.4	%19.6	%26.0	%27.7	%2.0	%1.0	%100
P<0.05 x ² =35.855								

Tablo 53 incelendiğinde, sınıf değişkeni ile öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersindeki ahlâk konularının nasıl işlenirse daha zevkli ve etkili hale geleceği yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Toplam öğrenci sayısının %33.7 bölümünü oluşturan 6. sınıf öğrencilerinin %12.7'si, “*Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışarsak*” cevabını vererek, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersindeki ahlâk konularının daha zevkli ve etkili hale geleceğini belirtirken, bu oranın toplam öğrenci sayısının %31.7'lik bölümünü oluşturan 7.sınıf öğrencilerde %17.2, yine toplam öğrenci sayısının %34.5'lik bölümünü oluşturan 8.sınıf öğrencilerde ise, %28.5 olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, 6. sınıf öğrencilerinin %37.8'i, “*Konularla ilgili oyunlar canlandırarsak*” cevabını vererek, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersindeki ahlâk

konularının daha zevkli ve etkili hale geleceğini belirtirken, bu durumun 7. sınıf öğrencilerinde %24.3, yine 8.sınıf öğrencilerde ise, %20.9 olduğu görülmektedir.

“*Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışırca.*” fikrine katılımı ile ilgili olarak, 6. sınıftan, 8. sınıf a doğru bir yükselmenin olduğu görülmektedir.

“*Konularla ilgili oyunlar canlandırırca*” fikrine katılımı ile ilgili olarak, 6. sınıftan, 8. sınıfa doğru bir düşüşün olduğu en yüksek oranın 6. sınıfta olduğu görülmektedir.

“*Farklı kaynaklardan yararlanırsak.*” fikrine katılımı ile ise 7. sınıf öğrencilerinde diğer sınıftaki öğrencilere oranla daha yüksektir. Bu şıkka verilen cevapların dağılım oranlarına baktığımızda, 6. sınıf öğrencilerinin %22.8’inin, 7. sınıf öğrencilerinin %28.9’unun, 8. sınıf öğrencilerinin %26.5’inin bu fikre katıldığı görülmektedir. Daha zevkli ve etkili ders işleme noktasındaki fikirlerin sınıflara göre farklılık arz etmesini öğrencilerin zihinsel, sosyal gelişimlerinin farklı olmasına bağlayabiliriz.

Tablo 54 : Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Konuların Yeterince Zevkli ve Etkili İşlenmesi Düşüncesi İle “Ahlâk” Konularının Daha Zevkli ve Etkili İşlenme Metodu Arasındaki İlişki

Değişkenler	Zevkli ve Etkili							
	1. Seç. Öğretmenimiz bize konuyla ilgili sorular yöneltilip, fikirlerimizi alırsa	2. Seç. Arkadaşlarımızla grup çalışması yaparsak	3. Seç. Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışırsak	4. Seç. Farklı kaynaklardan yararlanırsak	5. Seç. Konularla ilgili oyunlar canlandırırırsak	6. Seç. Konuları sadece öğretmenimiz anlatırsa	7. Seç. Konuları öğrenciler anlatırsa	Toplam
Evet	87	55	82	124	155	13	5	521
	%16.6	%10.5	%15.7	%23.8	%29.7	%2.4	%0.9	%50.8
Biraz	32	28	81	87	77	6	1	312
	%10.2	%8.9	%25.9	%27.8	%24.6	%1.9	%0.3	%30.4
Hayır	15	24	38	56	52	2	5	192
	%7.8	%12.5	%19.7	%29.1	%27.1	%1.0	%2.6	%18.7
Toplam	134	107	201	267	284	21	11	1025
	%13.0	%10.4	%19.6	%26.0	%27.7	%2.0	%1.0	%100
P<0.05 x ² =34.389								

Tablo 54 incelendiğinde öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “ahlâk” ile ilgili konuların yeterince zevkli ve etkili işlenip işlenmemesi düşüncesi ile, “ahlâk” konularının daha zevkli ve etkili işlenme metodu yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “ahlâk” ile ilgili konuların yeterince zevkli ve etkili işlendiğini belirten öğrencilerden %29.7’si “Sence Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersindeki ahlâk ile ilgili konular nasıl işlense daha zevkli ve etkili hale gelir?” sorusuna, “Konularla ilgili oyunlar canlandırırırsak” diyerek, %23.8’i “Farklı kaynaklardan yararlanırsak.” diyerek, %15.7’si “Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışırsak.”, diyerek cevap vermişlerdir. Bu soruya “Biraz” seçeneğini

işaretleyen öğrencilerden %27.8'i "Farklı kaynaklardan yararlanırsak.", %25.9'u "Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışırsak.", %24.6'sı "Konularla ilgili oyunlar canlandırırız" diyerek cevap verirken, bu soruya "Hayır" seçeneğini işaretleyen öğrencilerden %29.1'i "Farklı kaynaklardan yararlanırsak.", %27.1'i "Konularla ilgili oyunlar canlandırırız", %19.7'si Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışırsak."diyerek görüşlerini belirtmişlerdir.

Görüldüğü üzere öğrencilerin görüşleri yoğunlukla bu üç seçenek etrafında toplanmaktadır. Verilen cevaplardan yola çıkarak sırasıyla, farklı kaynaklardan yararlanarak, konularla ilgili oyunlar canlandırarak, günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışarak ders işlenirse daha etkili ve zevkli hale geleceğini söyleyebiliriz.

5. Dersle İlgili Diğer Görüşler

Her Öğretim alanı belirli amaçlara hizmet eder. Bu amaçlardan hangisi toplumda daha önemli görülüyorsa, o derse daha fazla zaman verilir. Yeni gelişen durumlar ve olaylar yeni ders konularını gerektirebilir. Bu gibi gerçekler karşısında ders saatlerinin artırılması ve ya eksiltilmesi tabiidir. Bir derse ayrılan zaman, bu dersin öğrenilmesi için gerekli süre ile bağlantılıdır.¹²⁹ "Din Bilgisi" ve "Ahlâk Bilgisi" olarak iki dersin birleştirilmesi sonucu tek ders olarak okutulmaya devam edilen derse ayrılan sürenin öğrenciler tarafından yeterli bulunup bulunmadığını öğrenme amacıyla sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımı ise şöyledir:

¹²⁹ Varış, Fatma, **Eğitimde Program Geliştirme, "Teori ve Teknikler"**, Ankara, 1991, s. 96.

Tablo 55 : Öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersine Ayrılan Süreyi Yeterli Bulup-Bulmadıkları

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	423	41.3
Biraz	173	16.9
Hayır	428	41.8
Katılan	1024	99.9
Cevapsız	1	0.1
Toplam	1025	100.0

Verilen cevapları incelediğimizde öğrencilerden 423'ü (%41.3) "Evet" cevabını vererek derse ayrılan sürenin yeterli bulunduğunu, 173'ü (%16.9) "Biraz" cevabını vererek biraz yeterli bulunduğunu, 428'i (%41.8) "Hayır" cevabını vererek derse ayrılan sürenin yeterli bulmadığını ifade ettiklerini görmekteyiz.

Ders kitabının içeriği niteliği ve içerdiği konuları eğitim ve öğretimin hedef ve amacına ulaşmasında en önemli araç ve kullanılabilecek en önemli materyaldir. Bu bağlamda öğrencilerin ders kitabını beğenip-beğenmediklerini öğrenmek amacıyla öğrencilere; " Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitabını beğeniyor musun?" sorusunu yönelttik. Öğrencilerin ders kitabı hakkındaki görüşleri Tablo 56'de verilmiştir

Tablo 56 : Öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Ders Kitabını Beğenip-Beğenmedikleri

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Evet	521	50.8
Biraz	325	31.7
Hayır	179	17.5
Toplam	1025	100.0

İlgili soruya verilen cevaplara göre öğrencilerden 521'i (%50.8) ders kitabını beğendiklerini ifade etmişlerdir. 325'i (%31.7) "Biraz" cevabını verirken, 179'u (%17.5) ders kitabını beğenmediklerini dile getirmişlerdir.

Verilen cevaplardan da anlaşıldığı üzere öğrencilerin yarısına yakını "Biraz" ve "Hayır" cevaplarını vererek ders kitabıyla ilgili görüşlerini ifade etmişlerdir. Ders kitapları incelendiğinde ders kitaplarının güncel görünse de öğrencilerin elinde bulunan

diğer kitaplara nazaran öğrenciye daha çok hitap eder ve daha çekici hale getirilmesi gerektiği görülmektedir. Reklâmın bile ürünü tercih edilir kıldığını ispatlamaya bile gerek olmadığı günümüzde, çocuk için önemli olduğu tartışma götürmeyen bir dersin kitabının daha beğenilir hale getirilmesi kaçınılmazdır diyebiliriz.

Öğrencilerin ders kitabıyla ilgili görüşlerini sınıf seviyesi değişkenine göre değerlendirdiğimizde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 57 : Sınıf İle Ders Kitabını Beğenme Arasındaki İlişki

Değişkenler	Kitap			
	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
6. Sınıf	207	105	34	346
	%59.8	%30.3	%9.8	%33.7
7. Sınıf	161	97	67	325
	%49.5	%29.8	%20.6	%31.7
8. Sınıf	153	123	78	354
	%43.2	%34.7	%22.0	%34.5
Toplam	521	325	179	1025
	%50.8	%31.7	%17.4	%100
P<0.05 $\chi^2=30.869$				

Tablo 57 incelendiğinde sınıf değişkeni ile öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitabını beğenip beğenmedikleri yönündeki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir

Toplam öğrenci sayısının %33.7 bölümünü oluşturan 6. sınıf öğrencilerinin %59.8'i, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitabını beğendiklerini belirtirken, bu oranın toplam öğrenci sayısının %31.7'lik bölümünü oluşturan 7.sınıf öğrencilerde %49.5, yine toplam öğrenci sayısının %34.5'lik bölümünü oluşturan 8.sınıf öğrencilerde ise, %43.2 olduğu görülmektedir.

Yani, öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitabını beğenmeleri noktasında 6. sınıftan 8. sınıfa doğru, bu düşünceye katılım oranında bir düşüş olduğu gözlemlenmektedir.

D. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ İLE DAVRANIŞLARI YÖNLENDİREN TEMEL DEĞERLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bölüm sonuna kadar olan başlıklar altındaki kısımlar; Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin ve ahlâk eğitimi ve öğretiminde ne yönde etkide bulunduğunu, daha önce edindikleri ve müfredatla kazandırılmaya çalışılan değerleri öğrencilerin ne kadar kazandıklarını tespit etme amacıyla öğrencilere yöneltilen hikâyeler ve bunlarla ilgili değerlendirmelerden oluşmaktadır.

Öğrencilere örnek olaylar hikâye şeklinde sunulmuştur. Belirleyici olması maksadıyla da hikâyelerin sonuna, yöneltilen sorulara uygun cevaplar seçenek olarak koyulmuştur. Seçeneklerin içerisine doğru olan davranışla ilgili seçenekler, muhtemelen cevap verebilecekleri ve doğru olmadığı düşünülen davranışlarla ilgili şıkların içine yerleştirilmiştir.

Öğrencilerin davranışlarını yönlendiren temel ahlâkî değerler olarak da, “Adâlet”, “Dürüstlük”, “Hoşgörü”, “Yardımlaşma” ve “Sözünde Durma” değerleri üzerinde durulmuştur. Öğrencilerin seçenekler içerisinden seçerek işaretledikleri cevaplar, derste verilmeye çalışılan değerlerin kazanımlarının olup olmadığı hususunda bize ipucu verecektir.

1. Adâlet

Hikâye 1.

Emine'nin çok sevdiği bir arkadaşıyla, kendisinden pek hoşlanmadığı başka bir arkadaşı herhangi bir konuda tartışmışlardır. Aralarındaki anlaşmazlığı bir türlü gideremezler. Bu durumda aralarındaki anlaşmazlığın giderilmesi için Emine'den yardım istenmektedir. Emine de yardımcı olmak için onların niçin tartıştıklarını araştırıp öğrenir. Daha sonra Emine kendi arkadaşının haksız olduğunu anlar. Emine sence bu tartışmayı nasıl sona erdirmeli ve onlar hakkında nasıl karar vermelidir?

Tablo 58 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer, “Adalet”

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Sevdiği arkadaşını koruyarak onu haklı çıkarmalıdır.	86	8.4
Kim kaklı ise onun haklı olduğuna tarafsız olarak karar vermelidir.	814	79.4
Emine böyle bir olayda karar vermemeli, bu görevi başkalarının yapmasını isteyebilir.	125	12.2
Toplam	1025	100.0

Öğrencilerin davranışlarını yönlendiren değerlerden “*Adalet*” konusunda yönelttiğimiz hikâye ile ilgili sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımına baktığımızda, öğrencilerden; 86’sının (%8.4) “Sevdiği arkadaşını koruyarak onu haklı çıkarmalıdır.”, 814’ünün (79.4) , “Kim kaklı ise onun haklı olduğuna tarafsız olarak karar vermelidir.” 125’inin (%12.2) “Emine böyle bir olayda karar vermemeli, bu görevi başkalarının yapmasını isteyebilir.” şeklinde cevap verdiklerini görmekteyiz.

Sonuç olarak öğrencilerin büyük çoğunluğunun adalet yargısıyla ilgili yöneltilen soruya doğru cevap verdikleri görülmektedir. Çıkan bu durumu sınıf seviyesi değişkenine göre değerlendirdiğimizde, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 59 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Adâlet” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Adâlet			
	1. Seç. Sevdiği arkadaşını koruyarak onu haklı çıkarmalı	2. Seç. Kim haklı ise onun haklı olduğuna tarafsız olarak karar vermelidir	3. Seç. Emine böyle bir olayda karar vermemeli, bu görevi başkalarının yapmasını istemelidir	Toplam
6. Sınıf	24	286	36	346
	%6.9	%82.6	%10.4	%33.7
7. Sınıf	28	250	47	325
	%8.6	%76.9	%14.4	%31.7
8. Sınıf	34	278	42	354
	9.6	%78.5	%11.8	%34.5
Toplam	86	814	125	1025
	%8.3	%79.4	%12.1	%100
P>0.05 $\chi^2=4.855$				

Tablo 59 incelendiğinde sınıf değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Adalet” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Adalet” yargısı ile ilgili olarak 6. sınıf öğrencilerinin %82.6’sı “Kim haklı ise onun haklı olduğuna tarafsız olarak karar vermelidir” cevabını verirken, bu oranın 7.sınıf öğrencilerde %76.9, 8.sınıf öğrencilerde ise, %78.5 olduğu görülmektedir.

Bir değerlendirmede bulunacak olursak, verilen cevaplara göre “adalet” değeri ile ilgili doğru değerlendirmenin, 6. sınıf öğrencilerinin diğerlerine göre yüksek olduğu görülmektedir. Ek olarak, bu durumun 7. sınıfta düşüş gösterdiği ve 8.sınıfta 6. sınıftaki kadar olmasa da yükseldiği görülmektedir. Peki bu durum derse ve derste anlatılanlara ilgi duyma durumunda nasıldır? Duyulan ilgiyle “adâlet” yargısı arasındaki ilişki nedir? sorularının cevabı aşağıdaki gibidir ve yapılan çapraz tablolar sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

Tablo 60 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Adâlet” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Adâlet			
	1. Seç. Sevdiği arkadaşını koruyarak onu haklı çıkarmalı	2. Seç. Kim haklı ise onun haklı olduğuna tarafsız olarak karar vermelidir.	3. Seç. Emine böyle bir olayda karar vermemeli, bu görevi başkalarının yapmasını istemelidir.	Toplam
Evet	46	606	77	729
	%6.3	%83.1	%10.5	%71.1
Biraz	22	150	36	208
	10.5	%72.1	%17.3	%20.7
Hayır	18	58	12	88
	%20.4	%65.9	%13.6	%8.5
Toplam	86	814	125	1025
	%3.5	%79.4	%12.1	%100
P<0.05 $\chi^2=31.091$				

Tablo 60 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duymaları değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Adâlet” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin %83.1’i, “Adâlet” değeri ile ilgili soruya “*Kim haklı ise onun haklı olduğuna tarafsız olarak karar vermelidir.*” şıkkını seçerek doğru cevabı verirken, aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %72.1’i, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %65.9’u doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “adalet” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir.

Tablo 61 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Adâlet” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Adâlet			
	1. Seç. Sevdiği arkadaşını koruyarak onu haklı çıkarmalı	2. Seç. Kim haklı ise onun haklı olduğuna tarafsız olarak karar vermelidir.	3. Seç. Emine böyle bir olayda karar vermemeli, bu görevi başkalarının yapmasını istemelidir.	Toplam
Evet	38	509	69	616
	%6.1	%82.6	%11.2	%60.0
Biraz	34	221	38	293
	%11.6	%75.4	%12.9	%28.5
Hayır	14	84	18	116
	%12.0	%72.4	%15.5	%11.3
Toplam	86	814	125	1025
	8.3	%79.4	%12.1	%100
P<0.05 $\chi^2=12.988$				

Tablo 61 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olması değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Adâlet” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Güzel davranışlar sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin %82.6’sı, “Adâlet” değeri ile ilgili soruya “*Kim haklı ise onun haklı olduğuna tarafsız olarak karar vermelidir.*” şıkkını seçerek doğru cevabı verirken, aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %75.4’ü, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %72.4’ü doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Güzel davranışlar sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet”

cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “Adâlet” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir.

Bu sonuç Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “adalet” yargılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

2. Doğruluk

Hikâye 2.

Betül ve Enes iki kardeştir. Anneleri alış-veriş yapmak için evden çıkarken ortaokula giden Betül’e kardeşi Enes’le ilgilenmesini ve yaramazlık yapmalarını tembih eder. Henüz iki yaşında olan Enes odasında oyuncaklarıyla oynamaya dalar. Televizyon izlemekten sıkılan Betül evdeki çekmeceleri karıştırmaya başlar. Annesinin odasındaki parfüm şişesi dikkatini çeker. Tam kapağını açmış sıkacakken aniden zil çalar. Parfüm şişesi Betül’ün elinden düşer ve kırılır. Gelen anneleridir. Annesinin kızacağından korkan Betül ne yapacağını ve ne diyeceğini düşünmeye başlar. Sence bu durumda Betül ne yapmalıdır?

Tablo 62 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer “Dürüstlük”

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Olayı annesinden sonra görmüş gibi davranabilir	45	4.4
Betül: “Ben TV seyrederken Enes kırmış olabilir.” diyerek, kurtulabilir.	60	5.9
“Enes’in elinden almaya çalışırken Enes şişeyi elinden düşürdü ve şişe kırıldı.” diyebilir.	37	3.6
“Şişeyi ben kırdım.” diyebilir.	110	10.7
Şişeyi istemeyerek kırdiğımı, hatasımı telafi etmeye çalışacağımı söyleyip, özür dileyebilir.	773	75.4
Toplam	1025	100.0

Öğrencilerin davranışlarını yönlendiren değerlerden “Dürüstlük (Yalan Söylememe-İftira atmamak)” konusunda yönelttiğimiz hikâye ile ilgili sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımına baktığımızda, öğrencilerden; 45’inin (%4.4) “Olayı annesinden sonra görmüş gibi davranabilir.”, 60’ının (%5.9) “Betül: “Ben TV seyrederken Enes kırmış olabilir.” diyerek, kurtulabilir.” 37’sinin (%3.6) ““Enes’in elinden almaya çalışırken Enes şişeyi elinden düşürdü ve şişe kırıldı.” diyebilir.” 110’unun (%10.7) ““ Şişeyi ben kırdım.” diyebilir.” 773’ünün (%75.4) “Şişeyi istemeyerek kırdiğımı, hatasımı telafi etmeye çalışacağımı söyleyip, özür dileyebilir.” şeklinde cevap verdiklerini görmekteyiz.

Sonuç olarak öğrencilerin büyük çoğunluğunun “doğruluk” yargısıyla ilgili yöneltilen soruya doğru cevap verdikleri görülmektedir. Çıkan bu durumu sınıf seviyesi değişkenine göre değerlendirdiğimizde, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 63 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Doğruluk” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Doğruluk					
	Sınıf	1. Seç. Olayı annesinden sonra görmüş gibi davranabilir.	2. Seç. Betül: “ Ben Tv Seyrederken Enes Kırmış olabilir.” diyerek, kurtulabilir	3. Seç “Enes’in elinden almaya çalışırken Enes şişeyi elinden düşürdü ve şişe kırıldı.” diyebilir	4. Seç “ Şişeyi ben kırdım.” diyebilir.	5. Seç Şişeyi istemeyerek kırdiğim hatasını telefî etmeye çalışacağımı söyleyip, özür dileyebilir.
6. Sınıf	14	22	9	28	273	346
	%4.0	%6.3	%2.6	%8.0	%78.9	%33.7
7. Sınıf	20	20	12	50	223	325
	%6.1	%6.1	%3.6	%15.3	%68.6	%31.7
8. Sınıf	11	18	16	32	277	354
	%3.1	%5.0	%4.5	%9.0	%78.2	%34.5
Toplam	45	60	37	110	773	1025
	%4.3	%5.8	%3.6	%10.7	75.4	%100
P<0.05 x ² =19.010						

Tablo 63 incelendiğinde sınıf değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Doğruluk” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Doğruluk” yargısı ile ilgili olarak 6. sınıf öğrencilerinin %78.9’u. “ Şişeyi istemeyerek kırdiğim hatasını telefî etmeye çalışacağımı söyleyip, özür dileyebilir” cevabını verirken, bu oranın 7.sınıf öğrencilerde %68.6, 8.sınıf öğrencilerde ise, %78.2 olduğu görülmektedir.

Fakat tabloyu incelediğimizde “Şişeyi ben kırdım” cevabını verenlerin daha çok 7. sınıf öğrencisi olduğu görülmektedir.

Bir değerlendirmede bulunacak olursak, verilen cevaplara göre “doğruluk” ile ilgili doğru değerlendirmenin 6. ve 8. sınıflarda yaklaşık olarak aynı oranda kazanıldığı, söz konusu aynı durumda 7. sınıf öğrencilerinin doğru cevap verme oranının diğerlerine göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Peki bu durum derse ve derste anlatılanlara ilgi duyma durumunda nasıldır? Duyulan ilgiyle “doğruluk” yargısı arasındaki ilişki nedir? sorularının cevabı aşağıdaki gibidir ve yapılan çapraz tablolar sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

Tablo 64 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Doğruluk” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Doğruluk					
	1. Seç. Olayı annesinden sonra görmüş gibi davranabilir.	2. Seç. Betül: “ Ben Tv Seyrederken Enes Kırmış olabilir.” diyerek, kurtulabilir.	3. Seç. “Enes’in elinden almaya çalışırken Enes şişeyi elinden düşürdü ve şişe kırıldı.” diyebilir.	4. Seç. “ Şişeyi ben kırdım.” diyebilir	5. Seç. Şişeyi istemeyerek kırdığım hatasını telefî etmeye çalışacağımı söyleyip, özür dileyebilir.	Toplam
Evet	29	31	25	68	576	729
	%3.9	%4.2	%3.4	%9.3	%79.0	%71.1
Biraz	8	15	5	29	151	208
	%3.8	%7.2	%2.4	%13.9	%72.5	%20.7
Hayır	8	14	7	13	46	88
	%9.0	%15.9	%7.9	%14.7	%52.2	%8.5
Toplam	45	60	37	110	773	1025
	%4.3	%5.8	%3.6	%10.7	%75.4	%100
P<0.05 x ² =41.801						

Tablo 64 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duymaları değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Doğruluk” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin

%79.0'ı, “Doğruluk” değeri ile ilgili soruya “Şişeyi istemeyerek kırdığını, hatasını telefî etmeye çalışacağını söyleyip, özür dileyebilir.” şikkını seçerek doğru cevabı verirken, aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %72.5'i, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %52.2'si doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “doğruluk” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir.

Tablo 65 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Doğruluk” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Doğruluk					
	1. Seç. Olayı annesinden sonra görmüş gibi davranabilir.	2. Seç. Betül: “ Ben Tv Seyrederken Enes Kırmış olabilir.” diyerek, kurtulabilir.	3. Seç. “Enes’in elinden almaya çalışırken Enes şişeyi elinden düşürdü ve şişe kırıldı.” diyebilir.	4. Seç. “ Şişeyi ben kırdım.” diyebilir	5. Seç. Şişeyi istemeyerek kırdığım hatasını telefî etmeye çalışacağımı söyleyip, özür dileyebilir.	Toplam
Evet	19	25	13	63	496	616
	%3.0	%4.42	%2.1	10.2	%80.5	%60.0
Biraz	15	22	18	29	209	293
	%5.1	%7.5	%6.1	%9.8	%71.3	%28.5
Hayır	11	13	6	18	68	116
	%9.4	%11.2	%5.1	%15.5	%58.6	%11.3
Toplam	45	60	37	110	773	1025
	%4.3	%5.8	%3.6	%10.7	%75.4	%100
P<0.05 x ² =39.798						

Tablo 65 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olması değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Doğruluk” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Güzel davranışlar sergilemende Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin %80.5’i, “Doğruluk” değeri ile ilgili soruya “*Şişeyi istemeyerek kırdığını, hatasını telefî etmeye çalışacağını söyleyip, özür dileyebilir.*”şikkını seçerek doğru cevabı verirken, aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %71.3’ü, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %58.6’sı doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Güzel davranışlar sergilemende Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “Doğruluk” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir.

Bu sonuç Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “doğruluk” yargılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

3. Hoşgörü

Hikâye 3.

Meryem ve İlknur aynı odayı paylaşan iki kardeştir. İlknur okulda sabahçı, Meryem öğrencidir. İlknur sabahları ablasının uyumasına dikkat etmeksizin gürültülü bir şekilde okul hazırlıklarını yapar. Meryem İlknur’un gürültüsünden dolayı uykusunun en tatlı yerinde sinirli bir şekilde uyanır. Sence bu durumda Meryem nasıl davranmalıdır?

Tablo 66 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer, “Hoşgörü”

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Ödeşmek için Meryem de İlknur’un uyuduğu bir vakitte gürültü yaparak uyandırabilir.	98	9.6
İlknur’u uygun bir dille uyarmalı, nasıl davranması gerektiğini söylemelidir. Sonuç alamazsa durumu ailesine bildirip, yardımcı olmalarını isteyebilir.	702	68.5
Anne ve babasına şikayet ederek öyle davrandığı için cezalandırmalarını isteyebilir.	73	7.1
Sinirlenerek uyandırıldığı için sinirini kardeşinden hemen çıkarabilir.	98	9.6
Meryem İlknur’un bu davranışını umursamamalıdır.	54	5.3
Toplam	1025	100.0

Öğrencilerin davranışlarını yönlendiren değerlerden “Hoşgörü” konusunda yönelttiğimiz hikâye ile ilgili sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımına baktığımızda, öğrencilerden; 98’inin (%9.6) “Ödeşmek için Meryem de İlknur’un uyuduğu bir vakitte gürültü yaparak uyandırabilir.”, 702’sinin (%68.5) “İlknur’u uygun bir dille uyarmalı, nasıl davranması gerektiğini söylemelidir. Sonuç alamazsa durumu ailesine bildirip, yardımcı olmalarını isteyebilir.”, 73’ünün (%7.1) “Anne ve babasına şikayet ederek öyle davrandığı için cezalandırmalarını isteyebilir.”, 98’inin (%9.6) “Sinirlenerek uyandırıldığı için sınırını kardeşinden hemen çıkarabilir.”, 54’ünün (%5.3) “Meryem İlknur’un bu davranışını umursamamalıdır.” şeklinde cevap verdiklerini görmekteyiz.

Sonuç olarak öğrencilerin büyük çoğunluğunun “hoşgörü” yargısıyla ilgili yönelttilen soruya doğru cevap verdikleri görülmektedir. Çıkan bu durumu sınıf seviyesi değişkenine göre değerlendirdiğimizde, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 67 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Hoşgörü” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Hoşgörü					
	1. Seç. Ödeşmek için Meryem de İlknur’un uyuduğu bir vakitte gürültü yaparak uyandırabilir.	2. Seç. İlknur’u uygun bir dille uyarmalı, nasıl davranması gerektiğini söylemelidir. Sonuç alamazsa durumu ailesine bildirip, yardımcı olmalarını isteyebilir.	3. Seç. anne ve babasına şikayet ederek öyle davrandığı için cezalandırmalarını isteyebilir.	4. Seç. Sinirlenerek uyandırıldığı için sınırını kardeşinden hemen çıkarabilir.	5. Seç. Meryem İlknur’un bu davranışını umursamamalıdır.	Toplam
6. Sınıf	16	267	27	16	20	346
	%4.6	%77.1	%7.8	%4.6	%5.7	%33.7
7. Sınıf	39	208	19	33	26	325
	%12.0	%64.0	%5.8	%10.1	%8.0	%31.7
8. Sınıf	43	227	27	49	8	354
	%12.1	%64.1	%7.6	%13.8	%2.2	%34.5
Toplam	98	702	73	98	54	1025
	%9.5	%68.4	%7.1	%9.5	%5.2	%100
P<0.05 x ² =55.375						

Tablo 67 incelendiğinde sınıf değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Hoşgörü” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Hoşgörü” değeri ile ilgili olarak 6. sınıf öğrencilerinin %77.1’i “*İlknur’u uygun bir dille uyarmalı, nasıl davranması gerektiğini söylemelidir. Sonuç alamazsa durumu ailesine bildirip, yardımcı olmalarını isteyebilir.*” cevabını verirken, bu oranın 7.sınıf öğrencilerde %64.0, 8.sınıf öğrencilerde ise, %64.1 olduğu görülmektedir.

Bir değerlendirmede bulunacak olursak, verilen cevaplara göre “Hoşgörü” ile ilgili doğru değerlendirmenin değerinin 7. ve 8. sınıflarda hemen hemen aynı oranda olduğu görülmektedir. Söz konusu aynı durumda 6. sınıf öğrencilerinin doğru cevap verme oranının diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, 6. sınıf öğrencilerinin %4.6’sı, “Ödeşmek için Meryem de İlknur’un uyuduğu bir vakitte gürültü yaparak uyandırabilir.” cevabını verirken, bu durumun 7.sınıf öğrencilerde %12.0, yine 8.sınıf öğrencilerde ise, %12.1 oranında olduğu görülmektedir.

Peki bu durum derse ve derste anlatılanlara ilgi duyma durumunda nasıldır? Duyulan ilgiyle “hoşgörü” yargısı arasındaki ilişki nedir? sorularının cevabı aşağıdaki gibidir ve yapılan çapraz tablolar sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

Tablo 68 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Hoşgörü” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Hoşgörü					
	1. Seç. Ödeşmek için Meryem de İlnur'un uyuduğu bir vakitte güdültü yaparak uyandırabilir.	2. Seç. İlnur'u uygun bir dille uyarmalı, nasıl davranması gerektiğini söylemelidir. Sonuç alamazsa durumu ailesine bildirip, yardımcı olmalarını isteyebilir.	3. Seç. Anne ve babasına şikayet ederek öyle davrandığı için cezalandırmalarını isteyebilir.	4. Seç. Sinirlenerek uyandırıldığı için sinirini kardeşinden hemen çıkarabilir	5. Seç. Meryem İlnur'un bu davranışını umursamamalıdır.	Toplam
İlgi	48	538	53	48	42	729
	%6.5	%73.7	%7.2	%6.5	%5.7	%71.1
Biraz	29	123	16	34	6	208
	%13.9	%59.1	%7.6	%16.3	%2.8	%20.7
Hayır	21	41	4	16	6	88
	%23.8	%46.5	%4.5	%18.1	%6.8	%8.5
Toplam	98	702	73	98	54	1025
	%9.5	%68.4	%7.1	%9.5	%5.2	%100
P<0.05 x ² =69.112						

Tablo 68 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duymaları değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Hoşgörü” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin %73.7’si, “Hoşgörü” değeri ile ilgili soruya “İlnur’u uygun bir dille uyarmalı, nasıl davranması gerektiğini söylemelidir. Sonuç alamazsa durumu ailesine bildirip, yardımcı olmalarını isteyebilir.”şikkını seçerek doğru cevabı verirken, aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %59.1’i, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %46.5’i doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “Hoşgörülü olma” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir.

Tablo 69 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Hoşgörülü Olma” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Hoşgörü					
	1. Seç. Ödeşmek için Meryem de İlnur'un uyuduğu bir vakitte gültü yapıp uyandırabilir.	2. Seç. İlnur'u uygun bir dille uyarmalı, nasıl davranması gerektiğini söylemelidir. Sonuç alamazsa durumu ailesine bildirip, yardımcı olmalarını isteyebilir.	3. Seç. Anne ve babasına şikayet ederek öyle davranacağı için cezalandırmalarını isteyebilir.	4. Seç. Sinirlenerek uyandırıldığı için sinirini kardeşinden hemen çıkarabilir	5. Seç. Meryem İlnur'un bu davranışını umursamamalıdır.	Toplam
Evet	34	469	41	38	34	616
	%5.5	%76.1	%6.6	%6.1	%5.5	%60.0
Biraz	44	173	24	36	16	293
	%15.0	%59.0	%8.1	%12.2	%5.4	%28.5
Hayır	20	60	8	24	4	116
	%17.2	%51.7	%6.8	%20.6	%3.4	%11.3
Toplam	98	702	73	98	54	1025
	%9.5	%68.4	%7.1	%9.5	%5.2	%100
P<0.05 $\chi^2=66.846$						

Tablo 69 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olması değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Hoşgörülü Olma” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Güzel davranışlar sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin %76.1’i, “Hoşgörülü olma” değeri ile ilgili soruya “İlnur'u uygun bir dille uyarmalı, nasıl davranması gerektiğini söylemelidir. Sonuç alamazsa durumu ailesine bildirip, yardımcı olmalarını isteyebilir.” şikkını seçerek doğru cevabı

verirken, aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %59.0, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %51.7’si doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Güzel davranışlar sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “Hoşgörülü olma” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir.

Bu sonuç Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “hoşgörülü olma” yargılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

4. Yardımlaşma

Hikâye 4.

Sınıfında İlkay isminde derslerinde başarısız bir arkadaşının olduğunu düşün. İlkay başarısız bir öğrenci olduğu için sınıfça pek dikkate alınmamakta hatta durumundan dolayı zaman zaman kendisiyle alay edilmektedir. O’na yardım etmek isteyenler de diğer arkadaşlarının İlkay’a karşı olumsuz tavırlarından etkilenerek yardım etmemektedir. Peki bu durumda olsan sen nasıl davranırdın?

Tablo 70 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer, “Yardımlaşma”

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Bu sorunu İlkay’ın çözmesi gerektiğini düşünür pek ilgilenmezdim.	90	8.8
Çok zor durumdaysa ona kopya verirdim.	99	9.7
Derslerinde elimden geldiğince yardımcı olurum ya da başka bir şekilde sorunu çözmeye çalışırdım.	699	68.2
Başkalarının fikri benim için önemlidir. Dışlanmamak için arkadaşlarım gibi davranırdım.	49	4.8
Benden yardım istemesini beklerdim. O istemeden İlkay’a yardım etmezdim.	88	8.6
Toplam	1025	100.0

Öğrencilerin davranışlarını yönlendiren değerlerden “Yardımlaşma” konusunda yönelttiğimiz hikâye ile ilgili sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımına baktığımızda, öğrencilerden; 90’ının (%8.8) “Bu sorunu İlkay’ın çözmesi gerektiğini düşünür pek ilgilenmezdim.”, 99’unun (%9.7) “Çok zor durumdaysa. O’na kopya verirdim.”, 699’unun (%68.2) “Derslerinde elimden geldiğince yardımcı olurum ya da başka bir şekilde sorunu çözmeye çalışırdım.”, 49’unun (%4.8) “Başkalarının fikri

benim için önemlidir. Dışlanmamak için arkadaşlarım gibi davranırdım.”, 88’inin (%8.6) “Benden yardım istemesini beklerdim. O istemeden İlkay’a yardım etmezdim.” şeklinde cevap verdiklerini görmekteyiz.

Sonuç olarak öğrencilerin büyük çoğunluğunun “yardımlaşma” yargısıyla ilgili yöneltilen soruya doğru cevap verdikleri görülmektedir. Çıkan bu durumu sınıf seviyesi değişkenine göre değerlendirdiğimizde, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 71 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Yardımlaşma” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Yardımlaşma					
	1. Seç. Bu sorunu İlkay’ın çözmesi gerektiğini düşünür, pek ilgilenmezdim.	2. Seç. Çok zor durumdaysa, O’na kopya verirdim	3. Seç. Derlerine elimden geldiğince yardımcı olurum ya da başka bir şekilde sorunu çözmeye çalışırdım.	4. Seç. Başkalarının fikri benim için önemlidir. Dışlanmamak için arkadaşlarım gibi davranırdım	5. Seç. Benden yardım istemesini beklerdim O istemeden İlkay’a yardım etmeyi teklif etmezdim.	Toplam
6. Sınıf	26	27	251	15	27	346
	%7.5	%7.8	%72.5	%4.3	%7.8	%33.7
7. Sınıf	33	37	206	21	28	325
	%10.1	%11.3	%63.3	%6.4	%8.6	%31.7
8. Sınıf	31	35	242	13	33	354
	%8.7	%9.8	%68.3	%3.6	%9.3	%34.5
Toplam	90	99	699	49	88	1025
	%8.7	%9.6	%68.1	%4.7	%8.5	%100
P<0.05 $\chi^2=9.559$						

Tablo 71 incelendiğinde sınıf değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Yardımlaşma” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir

Yukarıda çıkan sonuçlara göre öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Yardımlaşma” yargısı ile ilgili olarak 6. sınıf öğrencilerinin %72.5. “*Derlerine elimden geldiğince yardımcı olurum ya da başka bir şekilde sorunu çözmeye çalışırdım.*” cevabını verirken, bu oranın 7.sınıf öğrencilerde %63.3, 8.sınıf öğrencilerde ise, %68.3 olduğu görülmektedir.

Bir değerlendirmede bulunacak olursak, verilen cevaplara göre “Yardımlaşma” ile ilgili doğru değerlendirme oranının 6.sınıf öğrencilerinde daha yüksek olduğu, söz konusu aynı durumda 7. sınıf öğrencilerinin doğru cevap verme oranının diğerlerine göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Peki bu durum derse ve derste anlatılanlara ilgi duyma durumunda nasıldır? Duyulan ilgiyle “yardımlaşma” yargısı arasındaki ilişki nedir? sorularının cevabı aşağıdaki gibidir ve yapılan çapraz tablolar sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

Tablo 72 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgili Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Yardımlaşma” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Yardımlaşma					
İlgi	1. Seç. Bu sorunu İlkay’ın çözmesi gerektiğini düşünür, pek ilgilenmezdim.	2. Seç. Çok zor durumdaysa, O’na kopya verirdim.	3. Seç. Derslerine elimden geldiğince yardımcı olurum ya da başka bir şekilde sorunu çözmeye çalışırdım.	4. Seç. Başkalarının fikri benim için önemlidir. Dışlanmamak için arkadaşlarım gibi davranırdım	5. Seç. Benden yardım istemesini beklerdim O istemeden İlkay’a yardım etmeyi teklif etmezdim.	Toplam
Evet	49	57	532	34	57	729
	%6.7	%7.8	%72.9	%4.6	%7.8	%71.1
Biraz	26	28	129	7	18	208
	%12.5	%13.4	%62.0	%3.3	%8.6	%20.2
Hayır	15	14	38	8	13	88
	%17.0	%15.9	%43.1	9.0	%14.7	%8.5
Toplam	90	99	699	49	88	1025
	%8.7	%9.6	%68.1	%4.7	%8.5	%100
P<0.05 x ² =43.289						

Tablo 72 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duymaları değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Yardımlaşma” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin %72.9’u, “Yardımlaşma” değeri ile ilgili soruya “*Derslerinde elimden geldiğince yardımcı olurum ya da başka bir şekilde sorunu çözmeye çalışırdım.*” şıkkını seçerek doğru cevabı verirken, aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %62.0’ı, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %43.1’i doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “Yardımlaşma” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir.

Tablo 73 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Yardımlaşma” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Yardımlaşma					
	1. Seç. Bu sorunu ilkay’ın çözmesi gerektiğini düşünür, pek ilgilenmezdim.	2. Seç. Çok zor durumdaysa, O’na kopya verirdim.	3. Seç. Derslerine elimden geldiğince yardımcı olurum ya da başka bir şekilde sorunu çözmeye çalışırdım.	4. Seç. Başkalarının fikri benim için önemlidir. Dışlanmamak için arkadaşlarım gibi davranırdım	5. Seç. Benden yardım istemesini bekleirdim O istemeden ilkay’a yardım etmeyi teklif etmezdim.	Toplam
Evet	37	44	460	22	53	616
	%6.0	%7.1	%74.6	%3.5	%8.6	%60.0
Biraz	37	37	181	16	22	293
	%12.6	%12.6	%61.7	%5.4	%7.5	%28.5
Hayır	16	18	58	11	13	116
	%13.7	%15.5	%50.0	%9.4	%11.2	%11.3
Toplam	90	99	699	49	88	1025
	%8.7	%9.6	%68.1	%4.7	%8.5	%100
P<0.05 x ² =44.544						

Tablo 73 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olması değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Yardımlaşma” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Güzel davranışlar sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin %76.1’i, “Yardımlaşma” değeri ile ilgili soruya “*Derslerinde elimden geldiğince yardımcı olurdum ya da başka bir şekilde sorunu çözmeye çalışırdım.*”şikkını seçerek doğru cevabı verirken, aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %59.0, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %51.7’si doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Güzel davranışlar sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “Yardımlaşma” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir.

Bu sonuç Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “yardımlaşma” yargılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

5. Sözünde Durma

Hikâye 5.

Ahmet hafta sonunda iş yerinde babasına yardım edeceğine söz vermişti. O gün erken kalkarak babasıyla kahvaltı yapıp iş yerine birlikte giderler. Öğlene doğru sınıf arkadaşı Hakan Ahmet’in yanına gelerek, diğer sınıftaki arkadaşlarıyla birlikte futbol maçı yapacaklarını ve onun da takıma katılmasını ister. Ahmet maça gitmeyi çok ister fakat babasına da söz vermiştir. Bu durumda sence Ahmet ne yapmalıdır?

Tablo 74 : Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren Temel Değer, “Sözünde Durma”

Seçenekler	Frekans	Yüzde
Babasına çok önemli ve acil bir işi çıktığını bahane ederek Hakan ile maç yapmaya gidebilir.	54	5.3
Sözünde durması gerekir. Babasına önceden söz verdiğini başka bir maça gidebileceğini söyleyebilir.	263	25.7
Babasına arkadaşıyla maça gitmeye karar verdiğini söyleyerek sözünden vazgeçebilir.	45	4.4
Çok istediği halde Hakan’a canının hiç futbol oynamak istemediğini söyleyebilir.	58	5.7
Babasına durumu anlatıp, babasından maça gitmek için izin isteyebilir.	604	58.9
Katılan	1024	99.9
Cevapsız	1	0.1
Toplam	1025	100.0

Öğrencilerin davranışlarını yönlendiren değerlerden “Sözünde Durma” konusunda yönelttiğimiz hikâye ile ilgili sorduğumuz soruya verilen cevapların dağılımına baktığımızda, öğrencilerden; 54’ünün (%5.3) “Babasına çok önemli ve acil bir işi çıktığını bahane ederek Hakan ile maç yapmaya gidebilir.”, 263’ünün (%25.7) “Sözünde durması gerekir. Babasına önceden söz verdiğini başka bir maça gidebileceğini söyleyebilir.”, 45’inin (%4.4) “Babasına arkadaşıyla maça gitmeye karar verdiğini söyleyerek sözünden vazgeçebilir.”, 58 (%5.7) “Çok istediği halde Hakan’a canının hiç istemediğini söyleyebilir.”, 604 (%58.9) “Babasına durumu anlatıp, babasından maça gitmek için izin isteyebilir.”, şeklinde cevap verdiklerini görmekteyiz.

Sonuç olarak öğrencilerin büyük çoğunluğunun adalet yargısıyla ilgili yöneltilen soruya doğru cevap verdikleri görülmektedir. Çıkan bu durumu sınıf seviyesi değişkenine göre değerlendirdiğimizde, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

Tablo 75 : Sınıf ile Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Sözünde Durma” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Sözünde Durma					
	1. Seç. Babasına çok önemli ve acil bir işi çıktığını bahane ederek Hakan ile maç yapmaya gidebilir.	2. Seç. Sözünde durması gerekir. Babasına önceden söz verdiğini başka bir maça gidebileceğini söyleyebilir.	3. Seç. Babasına arkadaşlarıyla maça gitmeye karar verdiğini söyleyerek sözünden vazgeçebilir.	4. Seç. Çok istediği halde Hakan'a canının hiç de maç yapmak istemediğini söyleyebilir	5. Seç. Babasına durumu anlatıp, babasından maça gitmek için izin isteyebilir.	Toplam
6. Sınıf	10	94	16	21	205	346
	%2.8	%27.1	%4.6	%6.0	%59.2	%33.7
7. Sınıf	19	75	19	18	194	325
	%5.8	%23.0	%5.8	%5.5	%59.6	%31.7
8. Sınıf	25	94	10	19	205	353
	%7.0	%26.6	%2.8	%5.3	%58.0	%34.4
Toplam	54	263	45	58	604	1024
	%5.2	%25.6	%4.3	%5.6	%58.9	%100
P<0.05 $\chi^2=11.938$						

Tablo 75 incelendiğinde sınıf değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Sözünde Durma” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir

Yukarıda çıkan sonuçlara göre öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Sözünde durma” yargısı ile ilgili olarak 6. sınıf öğrencilerinin %59.2’si. “Babasına durumu anlatıp, babasından maça gitmek için izin isteyebilir.” cevabını verirken, bu oranın 7.sınıf öğrencilerde %59.6, 8.sınıf öğrencilerde ise, %58.0 olduğu görülmektedir.

Çıkan sonuçlara göre bir değerlendirmede bulunacak olursak, “Sözünde durma” değerinin 6. 7. ve 8. sınıflarda yaklaşık olarak aynı oranda olduğu

görülmektedir demek mümkündür. Peki bu durum derse ve derste anlatılanlara ilgi duyma durumunda nasıldır? Duyulan ilgiyle “sözünde durma” yargısı arasındaki ilişki nedir? sorularının cevabı aşağıdaki gibidir ve yapılan çapraz tablolar sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

Tablo 76 : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle İlgili Anlatılanlara İlgi Duymaları İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Sözünde Durma” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Sözünde Durma					
İlgi	1. Seç. Babasına çok önemli ve acil bir işi çıktığını bahane ederek Hakan ile maçı yapmaya gidebilir.	2. Seç. Sözünde durması gerekir. Babasına önceden söz verdiğini başka bir maça gidebileceğini söyleyebilir.	3. Seç. Babasına arkadaşlarıyla maça gitmeye karar verdiğini söyleyerek sözünden vazgeçebilir.	4. Seç. Çok istediği halde Hakan'a canının hiç de maçı yapmak istemediğini söyleyebilir.	5. Seç. Babasına durumu anlatıp, babasından maça gitmek için izin isteyebilir.	Toplam
Evet	31	96	22	42	437	728
	%4.2	%13.1	%3.0	%5.7	%60.0	%71.0
Biraz	14	48	13	13	120	208
	%6.3	%23.0	%6.2	%6.2	%57.6	%20.3
Hayır	9	19	10	3	47	88
	%10.2	%21.5	%11.3	%3.4	%53.4	%8.5
Toplam	54	263	45	58	604	1024
	%5.2	%25.6	%4.3	%5.6	%58.9	%100
P<0.05 x ² =23.979						

Tablo 76 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duymaları değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Sözünde Durma” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin %60.0’ı, “Sözünde durma” değeri ile ilgili soruya “*Babasına durumu anlatıp, babasından maça gitmek için izin isteyebilir.*” şıkkını seçerek doğru cevabı verirken,

aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %57.6’sı, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %53.4’ü doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili anlatılanlara ilgi duyuyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “Sözünde Durma” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap vermişlerdir.

Tablo 77 : Güzel Davranışlar Sergilemede Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Olumlu Etkisinin Olduğu Düşüncesi İle Öğrencilerin Davranışlarını Yönlendiren “Sözünde Durma” Yargısı Arasındaki İlişki

Değişkenler	Sözünde Durma					
	1. Seç. Babasına çok önemli ve acil bir işi çıktığını bahane ederek Hakan ile maç yapmaya gidebilir.	2. Seç. Sözünde durması gerekir. Babasına önceden söz verdiğini başka bir maça gidebileceğini söyleyebilir.	3. Seç. Babasına arkadaşlarıyla maça gitmeye karar verdiğini söyleyerek sözünden vazgeçebilir.	4. Seç. Çok istediği halde Hakan’a canının hiç de maç yapmak istemediğini söyleyebilir.	5. Seç. Babasına durumu anlatıp, babasından maça gitmek için izin isteyebilir.	Toplam
Evet	21	174	22	34	365	616
	%3.4	%28.2	%3.5	%5.5	%59.2	%60.0
Biraz	23	66	12	18	173	292
	%7.8	%22.6	%4.1	%6.1	%59.2	%28.5
Hayır	10	23	11	6	66	116
	%8.6	%19.8	%9.4	%5.1	%56.8	%11.3
Toplam	54	263	45	58	604	1024
	%5.2	%25.6	%4.3	%5.6	%58.9	%100
P<0.05 $\chi^2=22.617$						

Tablo 77 incelendiğinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olması değişkeni ile öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “Sözünde Durma” yargısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Yukarıda çıkan sonuçlara göre “Güzel davranışlar sergilemende Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin %59.2’si, “Sözünde durma” değeri ile ilgili soruya “*Babasına durumu anlatıp, babasından maça gitmek için izin isteyebilir.*” şıkkını seçerek doğru cevabı verirken, aynı soruya “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %59.0’ı, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de %58.8’i doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, “Güzel davranışlar sergilemende Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” sorusuna “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “Sözünde durma” değeriyle ilgili sorulan soruya doğru cevap vermişlerdir.

Ek olarak doğru cevaplardan bir diğeri de; “*Sözünde durması gerekir. Babasına önceden söz verdiğini başka bir maça gidebileceğini söyleyebilir.*” şıkkıdır. “Güzel davranışlar sergilemende Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünüyor musun?” “Evet” cevabını veren öğrencilerin %28.2’si, “Biraz” cevabını veren öğrencilerin %22.6’sı, “Hayır” cevabını veren öğrencilerin de 19.8’i bu seçeneğe de doğru cevap vererek fikirlerini belirtmişlerdir.

Bu şıkka da “Evet” cevabını veren öğrencilerin, “Hayır” diyerek cevap verenlere oranla “Sözünde durma” değeriyle ilgili sorulan soruya daha yüksek oranda doğru cevap verdikleri görülmektedir.

Bu sonuç Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğrencilerin davranışlarını yönlendiren “sözünde durma” yargılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

SONUÇ

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerindeki ahlâki değer eğitimi ve öğretimiyle ilgili durumun genel bir çerçevede incelendiği çalışmamızla din eğitimi perspektifinden bakılarak bu konuda yapılabilecekler için ipucu olabilme niteliği taşıyan bilgilere ulaşılmıştır.

Şüphesiz çocuğun ahlâki kimliği anne ve babanın etkisinde oluşmaya başlamaktadır. Araştırmamıza temel teşkil eden anket sonuçlarına göre de çocuklar bir davranışın doğru ya da yanlış olduğuna karar vermede en çok annelerinin söylediklerini dikkate aldıkları, dikkate alınma oranının yüksek öğrenim mezunu annelerde daha yüksek olduğu görülmüştür. (Bkz. Tablo 12) öğrenciler yine; adaletli, yalan söylemeyen, dürüst davranan hoşgörülü merhametli, yardımsever olmalarından dolayı anne ve babalarını örnek almaktadırlar. (Bkz. Tablo 16)

Çocukların davranış sergilemelerinde olumlu etkide bulunan kişilerle birlikte, olumsuz davranış geliştirmelerinde de etkide bulunan ve etkileşime girdiği arkadaşları bunda büyük bir etkiye sahiptir. (Bkz. Tablo 17) Bununla birlikte bunda, çocukların iradi yönde başa çıkamayışları, yani kendine hakim olamayışları, büyüklerinin söylediklerinin ve davranışlarının bütünlük arz etmeyişinden dolayı onları örnek almayışları da güzel davranışlar sergilememelerindeki etmenler arasındadır. (Bkz. Tablo 20) Çocuğun dünyasına hitaben görsel ve işitsel nitelikleriyle cazip olan ve programların çeşitliliğiyle ilgi çeken televizyon da çocuğu ahlâki yönde olumsuz etkilemektedir. (Bkz. Tablo 22) Sınıf seviyesi yükseldikçe, televizyondan etkilenme oranının da arttığı çıkan sonuçlar arasındadır. (Bkz. Tablo 25) Bu durumu; artan yaşla ve seyredilen programların niteliğinin de değişmesiyle irtibatlandırabiliriz.

Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin güzel ahlâklı bir insan olduğunu düşünmektedirler.(Bkz. Tablo 15) Düşünce ve davranışlarıyla en çok

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerini örnek aldıklarını belirtmektedirler. (Bkz. Tablo 16) Bu sonuç ahlâki yönde model almada Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin dikkate alınan bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenciler öğretmenlerini en çok düşüncelerine değer verme, düşünce ve davranışlarıyla uyumlu olma yönleriyle beğendiklerini belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 17) Ahlâkî gelişim, zihinsel gelişmenin yanı sıra, karşılıklı saygının gelişmesinden dolayı gerçekleştirilmektedir. Öğrencilerin düşüncelerinin dikkate alınması düşüncelerine değer verildiğinin hissettirilmesi, onların ahlâk gelişimlerinde olumlu yönde etkide bulunacaktır. Nitekim öğrencilerin beklenti ve istekleri bu yöndedir.

Öğrencilerin güzel ahlâklı bir insan olmaları için; adaletli, yardımsever, hoşgörülü, merhametli, cesaretli, affedici, sabırlı, dürüst olmak, yalan söylememek, sözünde durmak gibi özelliklere sahip olmanın gereğine inandıklarını belirtmeleri ahlâk öğrenimlerinin yeterince gerçekleştiğini ifade eder niteliktedir. (Bkz. Tablo 42) Nitekim bu konuda öğrendikleri bilgilerin çoğunu farklı kaynaklardan daha önce öğrendiklerini belirtmişlerdir (Bkz. Tablo 43) ve bu öğrenmelerinde ailelerinden ve okuldan edindikleri bilgiler arasında farklılık da yoktur. (Bkz. Tablo 45)

Dersin içeriğini incelediğimizde ilköğretim çağındaki öğrencilere kazandırılmaya çalışılan “İslâm Ahlâki” olduğu görülmektedir. Müfredatla kazandırılmaya çalışılan ahlâki değerlerle ilgili konuların işlenirken, ayet ve hadislerle desteklendiği görülmektedir. Zira çıkan sonuçlara göre öğrencilerin din temelli ahlâk sahibi olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda öğrenciler Hz. Muhammed’in düşünce ve davranışlarıyla örnek bir insan olduğu fikrine katılmaktadırlar. (Bkz. Tablo 39) Lakin bu oran -az da olsa- Hz. Muhammed’in düşünce ve davranışlarını örnek almada düşmektedir. (Bkz. Tablo 20)

Öğrencilerin ahlâki davranışlarında dinin motive edici gücünün olduğu çıkan sonuçlar arasındadır. Şöyle ki, öğrencilerin büyük çoğunluğu güzel ahlâklı davranmanın aynı zamanda sevap olduğunu, iyi davranışlarda bulunmanın ve kötü davranışlardan sakınmanın insanın dünya hayatıyla birlikte âhiret hayatını da olumlu yönde etkilediğini düşünmektedirler.(Bkz. Tablo 30, 32) Güzel davranış sergileme nedenlerine dikkat ettiğimizde, konuya öğrencilerin çoğunluğunun Allah’ı sevmeleri ve Allah tarafından

sevilmeyi istemeleri ve yine sevap olması yönüyle yaklaştıkları görülmektedir. (Bkz. Tablo 36, 31)

Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersiyle ilgili değerlendirmelerine bakıldığında öğrenciler, güzel davranışlar sergilemede dersin olumlu etkisinin olduğunu (Bkz. Tablo 27) derste ahlâk ile ilgili anlatılanlara ilgi duyduklarını ifade ettikleri görülmektedir. (Bkz. Tablo 46) Dersin olumlu etkisinin olduğu düşüncesine katılım oranı, sınıf seviyesi yükseldikçe düşmektedir. Bu durumu; öğrencilerin ergenlik dönemine girmeleri ve artan yaşla birlikte ilginin başka yönlere kaymasıyla açıklamak mümkündür.

Çapraz tablolardan çıkan sonuçlara göre, dersin olumlu etkisinin olduğunu ve derse ilgi duyduğunu ifade eden öğrencilerin; adalet, doğruluk, hoşgörülü olma, yardımlaşma ve sözünde durma değerleriyle alakalı yöneltilen hikâyelerle ilgili sorulara doğru cevap verme oranlarının diğerlerine nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. (Bkz. Tablolar 64, 77) Araştırma ile ilgili en önemli sonuçlardan birisi de budur. Bu noktada ahlâk eğitimi ve öğretiminde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olduğu fikrini tekrar dile getirmek gerekir. Gerçekten de elde edilen sonuçlar bu fikri destekler niteliktedir. İlgili tabloları tek tek incelediğimizde, derste anlatılanlara ilgi duyduğunu ve dersin güzel davranışlar sergilemede olumlu etkisinin olduğunu ifade eden öğrencilerin, sözünü ettiğimiz değerlerle birlikte verilen hikâyelerle ilgili yöneltilen sorulara doğru cevap verme oranlarıyla, derste anlatılanlara ilgi duymadığını ve yine güzel davranışlar sergilemede dersin olumlu etkisinin olmadığını ifade eden öğrencilerin doğru cevap verme oranları arasında önemli bir fark görülmektedir.

Buna karşın, düşük bir oran arz etmesiyle birlikte derse ilgi duymadığını ve dersin olumlu etkisinin olmadığını ifade eden öğrencilerden, hikâyeler aracılığıyla yöneltilen sorulara doğru cevap verenlerin oranlarıyla iyi davranışlarda bulunmanın ve kötü davranışlardan sakınmanın insanın âhîret hayatını olumlu yönde etkilediğini, aynı zamanda güzel ahlâklı davranmanın sevap olmadığını ifade eden öğrenci oranlarını karşılaştırdığımızda, bu oranın eşit olduğu ve bu durumun çapraz tablolarda da aynı oranda çıktığı görülmüştür. Çıkan bu sonuçlar, tekrar ifade etmek gerekirse -düşük bir

oran da olsa- seküler ahlâk anlayışına sahip öğrencilerin varlığından söz etmenin mümkün olduğunu ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki sonuçları toplu olarak ele aldığımızda ve duruma din eğitimi açısından baktığımızda ahlâk eğitiminin din eğitiminden kesin çizgilerle ayrılmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Ahlâk eğitimi ve öğretiminde en önemli nokta bu faaliyetin nasıl gerçekleştiğidir ve bundan yola çıkarak, nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Derste bu konulara ayrılan süre yeterli mi, ders kitabı öğrenciler tarafından beğenilmekte ve ilgi çekici gelmekte midir? Derste ahlâk konuları yeterince zevkli ve etkili işlenmekte midir? Derslerdeki Ahlâk Bilgisi konuları nasıl işlense daha zevkli ve etkili hale gelir ve öğrencilerin bu konudaki düşünceleri nelerdir? Soruları çoğaltmamız elbette ki mümkündür.

Yine araştırmada çıkan sonuçlara göre, derse ayrılan süre yeterli değildir ve ders kitabı öğrenciler tarafından yeterince beğenilmemektedir. En önemlisi öğrenciler ahlâk konularının yeterince etkili ve zevkli işlenmediğini ifade etmektedirler. (Bkz Tablo 27) Öğrencilerin böyle düşünmelerinde, olumsuz öğretmen davranışlarının da etkisinin olabileceğini düşünebiliriz. Anket formunda yer alan ve öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin ahlâki yönünü nasıl değerlendirdiklerini öğrenme amacıyla yönelttiğimiz soruya, “hayır” cevabı veren öğrencilerin, açık uçlu sorulara verdiği cevaplar, olumsuz öğretmen davranışlarının, öğrencilerin derse olan ilgilerini de olumsuz etkilediği düşüncesini destekler niteliktedir.

Kezâ; yukarıda da belirttiğimiz gibi, öğretmenlerin uyguladığı yöntem ve teknik yanlışlıkları, klasik metotlarla ders işlemeye devam etmeleride bu sebeplere eklenebilir. “Konular nasıl işlenirse ders daha zevkli hale gelir?” sorusuna verilen cevapları incelediğimizde konuları sadece öğretmenlerin anlatmasıyla ilgili seçenekle birlikte, konuları sadece öğrencilerin anlatmasıyla ilgili seçenek oldukça az oranda tercih edilmiştir. Özel okullarda verildiği söylenen kaliteli eğitim muhatabı öğrencilerin de aynı görüşte olduğu gözlenmektedir. (Bkz. Tablo 50)

Araştırma anketinde bu konuyla ilgili soruya verilen cevaplara baktığımızda, öğrencilerin en çok konularla ilgili oyunlar canlandırmak, farklı kaynaklardan yararlanmak ve günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışmak istedikleri sonucuna ulaşılmaktadır ki bu da yine, (Bkz Tablo 52) eğitimde belirlenen amaçların gerçekleştirilebilmelerinden söz edebilmek için öğrencilerin bu konularda beklenti ve isteklerinin göz önünde bulundurulmasının gereği anlamına gelmektedir. Ayrıca kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgili beklentilerin öğrencilerin sınıf seviyelerine göre farklılık arz ettiği sonuçlar arasındadır. 8. sınıf öğrencileri daha çok günlük hayatta yaşanan olaylar üzerine tartışmayı, 7. sınıf öğrencileri daha çok farklı konulardan yararlanmayı, 6. sınıf öğrencileri konularla ilgili oyunlar canlandırmayı istediklerini, konuların bu şekilde işlenmesiyle daha zevkli ve etkili hale geleceğini ifade etmeleri sonuçlar arasındadır. (Bkz Tablo 53) Çıkan bu sonuçlar, sınıf seviyesine dolayısıyla öğrenci yaş seviyesine uygun yöntem ve teknikler ile ders işlemenin önemini ortaya koymaktadır. Sınıf seviyesi yükseldikçe konuların yeterince etkili ve zevkli işlendiği düşüncesine katılım oranı düşmektedir. (Bkz Tablo 29) Ders kitaplarından, dersin içeriğini ve ünite açıklamalarını incelediğimizde, konuların mükerrer olarak işlendiğini konuların ele alınışının ve işlenen konularda verilen ayet ve hadis örneklerinin birbirinden çok da farklı olmadığı sonucuna varılmaktadır. (Bkz. Bölüm I, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde Ahlâkî Değer Öğretiminde Faydalanılan Ayet ve Hadisler).

Derse olan ilginin yüksek olması ve dersten olumlu yönde etkilenildiğinin ifade edilmesiyle birlikte ortaya böyle bir sonucun çıkması, ders içeriğinin öğrencilerin bu alandaki ihtiyaçlarını gidermede beklenen kadar yeterli olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla daha yeterli ve etkili olabilmede yeni arayışlar içerisinde olmanın, yeni çözümler getirmenin ve teklifler sunmanın gereği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Hipotezlerin Değerlendirilmesi

1. Öğrencilerin bir davranışın doğru ya da yanlış olduğuna karar vermede en çok annelerini dikkate aldıkları, dikkate alınmada yüksek öğretim mezunu annelerin daha etkin role sahip olduğu, bu konuda babaların da etkili olmakla birlikte etkinliklerinin anne kadar olmadığı görülmüş, bu konuyla ilgili hipotez doğrulanmıştır.
2. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerinin güzel ahlâklı bir insan olduğunu düşündükleri, öğretmenlerinin düşünce ve davranışlarını kendilerine örnek aldıkları, öğretmenlerin öğrencilerinin ahlâkî tutum ve davranışları üzerinde etkili oldukları tespit edilmiş ve böylece bununla ilgili hipotez doğrulanmıştır.
3. Öğrencilerin güzel davranışlar sergilemelerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olduğunu ifade eden hipotez doğrulanmıştır.
4. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde ahlâkla ilgili anlatılanlara ilgi duymalarının ve güzel davranışlar sergilemelerinde dersin olumlu etkisinin olmasının, öğrencilerin ahlâkî değerle ilgili tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiş bununla ilgili hipotez doğrulanmıştır.
5. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri bünyesinde gerçekleştirilen ahlâk eğitimi ve öğretiminde dinin motive edici bir güce sahip olduğu, ilköğretim çağındaki öğrencilerin din temelli ahlâk anlayışına sahip oldukları görülmüş, güzel davranışlar sergilemelerinde ve olumsuz davranışlardan sakınmalarında öğrencilerin dinî inançlarının olumlu etkiye sahip olduğu tespit edilmiş ve konuyla ilgili hipotez doğrulanmıştır.
6. Öğrencilerin güzel davranışlar sergilemelerinde iradî yönde başa çıkamayışlarının, arkadaş çevrelerinin, televizyonun, çevrelerindeki büyükleri yeterince örnek alamayışlarının olumsuz etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmış ve bununla ilgili hipotez doğrulanmıştır.
7. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde ahlâk eğitimi ve öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgili beklentilerinin öğrencilerin sınıf seviyelerine göre farklılık arz ettiği görülmüş, konuyla ilgili hipotez doğrulanmıştır.

Öneriler:

Konumuzla ilgili olması açısından burada daha çok dersle ve ders öğretmeniyle ilgili önerilere yer verilmeye çalışılacaktır:

- Öğretmenler öğrenciyi tanımaya çalışmalı, öğrenciye önyargılardan sıyrılarak yaklaşmalıdır. Böyle yaklaşıldığı takdirde öğrencilerin geliştirmesi gereken davranışlar daha iyi saptanacaktır. Sevgi unsuru ön plana alınmalı fakat disiplinsizliğe mahal verilmemelidir.
- Ahlâkî davranışlar modelden ve gözlem yoluyla öğrenmelerle gerçekleştiği için, Din eğitimcileri öğretmenler davranışlarıyla örnek olmalıdırlar. Diğer bir ifadeyle dersinin gereklerini yerine getirmekle birlikte ahlâkî değerleri özümsemiş model kişiler olmaları beklenmekte ve bu beklentilere cevap verme durumundadırlar.
- Öğrenciye empatik olma, empatik düşünebilme yani kendini diğerinin yerine koyabilme yeteneği kazandırma üzerinde titizlikle durulmalıdır. Dolayısıyla öğrenci kendisine davranılmasını istemediği şekilde davranma, yeteneğini kazanacaktır. Bu onun ahlâki davranışlarında etkili olacaktır.
- Çocukların hatalarına, olumsuz davranışlarına karşın, “sen” dili yerine, “ben” dili ve “öz saygı geliştirici” dil kullanılmalıdır. Çocukların davranışları emir vererek, gözdağı vererek, yargılamak, eleştirmek, suçlamak yoluyla değil, alternatif davranışlar sunarak, örnek verip çözüm önerisinde bulunarak yönlendirilmelidir. Onların olumsuz davranışlarına değil olumlu davranışlarına odaklanılmalıdır.
- Yanlış olduğu bilindiği halde, çocukların yapması hoşta giden ya da komik gelen olumsuz davranışları yanlış bir biçimde pekiştirilmemelidir. Zira çocuk pekiştireç aldığı davranışı tekrarlamaya devam edecektir. Öğrencide görülen olumlu davranışlar zaman geçirilmeden pekiştirilmeli gerektiğinde ödül verilmelidir.
- Derslerde, öğrencilerin gelişim, beklenti, ve hazır bulunuş durumları göz önünde bulundurularak verimli ders işlenebilmesi için çeşitli görsel ve işitsel araçlar kullanılmalıdır.

- Derslerin işlenişinde klasik, tek düze yöntem kullanmak yerine, işlenen konunun yapısına göre çeşitli yöntem ve teknikler kullanılmalı, bu anlamda üretken olunmalıdır. Böylece, öğrencinin dikkatinin farklı şeylere kayması önlenmelidir. Derste farklı ve konulara uygun, güvenilir kaynaklardan bilgiler aktarılmalıdır. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'den ayetler okunmalı ayetlerin açıklamaları yapılmalıdır.
- Öğrenci yaş ve sınıfı göz önünde bulundurularak öğrencilerin derslerde konularla ilgili oyunlar canlandırabilmesine olanak sağlanabilmeli, yine öğrencilerin de katılımında bulunabileceği, fikirlerini ifade edebilecekleri ortamlar sağlanmalıdır.
- Örnek olaylar üzerinde tartışma ortamları oluşturulmalı, olaylar üzerinden olumlu ve olumsuz davranışların neler olduğu uygun bir şekilde anlatılmalıdır. Özel zamanlar, özel duygu ve paylaşımlar, uygun ortamlar öğrenci lehinde değerlendirilmeli, bunlar için fırsatlar kullanılmalıdır.
- Öğrenciler, birlikte olumlu davranışlar geliştirebilecekleri çalışmalara, grup çalışması yapabilecekleri faaliyetlere, oyunlara, yönlendirilmelidir. Bunlar takip edilmelidir. Gerekğinde ödüller konup yarışmalar düzenlenmelidir. Böylece grup ortamının getirdiği kurallar, çocukların adâlet, paylaşma yardımlaşma gibi değerleri kazanmalarını sağlayacaktır.
- Ahlak eğitim ve öğretimi ile ilgili yeni yöntem ve teknikleri içeren müstakil eserlerin yetersizliğinden dolayı bu alanda yeni çalışmalar yapılmalı, literatüre yeni eserler kazandırılmalıdır.
- Ders kitaplarının öğrenciler için daha cazip hale getirilebilmesiyle ilgili çalışmalar yapılmalı, ders araçları güncelleştirilmelidir.
- Ahlak eğitimi ve öğretiminin kişinin her alandaki eğitiminin temel taşı olması hasebiyle, ahlâk eğitimi ve öğretimine daha çok hassasiyet gösterilmelidir.
- Ahlâk eğitimi ve öğretiminin gerçekleştirildiği Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerine daha çok ders saati ayrılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AİME, Souche, **Yeni Pratik Pedagoji** (Çev. Selahattin Odabaş), Millî Eğitim Basım Evi, Ankara, 1977
- AKSEKİ, A. Hamdi, **Ahlâk İlmi ve İslâm Ahlâkı**, Sad. Ali Aslan Aydın, Nur Yayınları, 3. Baskı, Ankara
- AKSU, A. Betül, **Medya, Çocuk ve Din Eğitimi**, UÜSBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2004
- ALTINOK, Rafet, **Din Kültürü ve Ahlâk Bigisi Öğretiminin Ortaöğretim Öğrenci Davranışları Üzerine Etkileri**, UÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1994,
- ARİSTOTALES, **Metafizik** (Çev. Ahmet Arslan), C. I, İzmir, 1985
- ASHLEY, Montagu, **Çocuklarınıza Ahlâkî Değerleri Nasıl Kazandırabilirsiniz?** (Çev. Remzi Öncül), MEB. Yayınları İstanbul
- ARSLAN, Ahmet, **Ahlâk Felsefesi**, Ankara, 1999
- Ahmet, **Felsefeye Giriş**, Ankara, 1999
- ASLANTÜRK, Zeki, **Araştırma Metot ve Teknikleri**, İFAV Yayınları, 4. Baskı, 1999
- ATEŞ, Süleyman, **Kur'an Ansiklopedisi**, Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, Tarihsiz, C.II
- AYDIN, Mehmet Zeki, **Ahlâk Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi**, Nobel Yayın
- AYDIN, Mehmet, **Tanrı-Ahlâk İlişkisi**, TDV Yayınları, Ankara, 1991
- BABANZÂDE, A.Naim, **İslâm Ahlâkının Esasları**, TDV Yayınları, Sad. Recep Kılıç, Ankara, 1995
- BACANLI, Hasan, **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003
- BAŞARAN, İbrahim Ethem, **Eğitim Psikolojisi**, Gül Yayınevi, Ankara, 1997

- BAŞARAN, İbrahim Ethem, **Eğitime Giriş**, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1992
- BAYMUR, Feriha, **Genel Psikoloji**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1985
- BİLGİN, Beyza, “Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz?” **Din Öğretimi Dergisi**, MEB, Ankara, 1991, Sayı:26
- Beyza, **Eğitim Bilimi**, Yeni Çizgi Yayınları, 1995
- Beyza-SELÇUK, Mualla, **Din Öğretimi**, Akid Yayıncılık, Ankara, 1991
- BİLMEN, Ömer Nasuhî, **Yüksek İslâm Ahlâkı**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1994
- BİXLER, Lorin, E. “Çocukta Karakter Gelişimi”, **Çocuk Psikolojisi**. (Çev. İ. N. Özgür), İstanbul, 1979
- BUDAK, Selçuk, **Psikoloji Sözlüğü**, Ankara, 2000, Bilim ve Sanat Yayınları
- ÇAĞDAŞ, Aysel-SEÇER, Zarife, **Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlâk Gelişimi**, Editör; Ramazan, Arı, Nobel, Ankara, 2002
- ÇİFTÇİ, Nermin, “Almanya ve Türkiye’deki Türk Lise Öğrencilerinin Ahlâkî Yargı Yeteneklerinin Karşılaştırılması” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2001
- ÇİFTÇİ, Nermin, “Kohlberg’in Bilişsel Ahlâk Gelişimi Teorisi: Ahlâk ve Demokrasi Eğitimi” **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt:1, Ensar Neşriyat, İstanbul, Ocak, 2003
- ÇİLELİ, Meral, “14-18 Yaşları Arasındaki Öğrencilerde Ahlâkî Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi”, (Doktora Tezi) AÜEF, Ankara, 1981
- ÇİLELİ, Meral, **Ahlâk Psikolojisi ve Eğitimi**, Ankara, 1986
- DODURGALI, Abdurrahman, **Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler**, MÜ. İFAV Yayınları, İstanbul, 1999
- DOĞAN, Recai, Tosun, Cemal, **İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi** Pegem A Yayıncılık, Ankara,2002
- Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası**, MEB., İstanbul, 1975

- DURKHEİM, Emile, **Ahlâk Eğitimi**, (Çev. Oğuz Adanır), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2004
- ERDEM, Hüsamettin, **Ahlâk felsefesi**, Hü-Er Yayınları, 3. Baskı, Konya, 2003
- FİŞEK, Güler-ŞÜKRAN, Zafer, **Çocuğunuz ve Siz**, MEB Yayınları, İstanbul, 1983
- FROMM, Erich, **Erdem ve Mutluluk**, (Çev. Ayda Yörükân), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, 1997
- Erich, **Kendini Savunan İnsan**, (Çev. Necla Arat), Say Dağıtım, 5. Basım, İstanbul, 1996
- GAZALİ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, **İhyâu Ulûmi'd-Din** (Çev. A. Gerdanoğlu) Bedir Yayınları, İstanbul. 1992. C III
- GENÇTAN, Engin, **Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar**, Ankara, 1984
- GÖVSA, İbrahim Alaettin, **Çocuk Psikolojisi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940
- GÜNDÜZ, Turgay, **İslam, Gençlik ve Din Eğitimi**, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2003
- GÜNGÖR, Erol, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2000
- Erol, **Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma**, Ötüken Neşriyat, 3.Basım, İstanbul, 2000
- GÜRSAKAL, Necmi, **Bilgisayar Uygulamalı İstatistik I**, Marmara Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Felsefe Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996
- HÖKELEKLİ, Hayati, "Çocukta Ahlâk Gelişimi ve Eğitimi", **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998
- İBN MANZUR, **Lisanül Arab**, C. X., Beyrut 1956, s.86 (Hulk Maddesi)
- KÂZİM Nami, **Muallim Meslek Ahlâkı**, Devlet Mabaası, İstanbul 1934
- İlköğretim 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıf Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Ders Kitapları, Komisyon, Devlet Kitapları 3. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2004
- İSAM, İlmihal, İman ve İbadetler. I. Cilt

- J. GARDNER, Mary, W., GARDİNER, Harry, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, (çev. Bekir Onur) İmge Kitabevi, 2004, İstanbul
- JERSİLD, Arthur, **Çocuk Psikolojisi** (çev: Gülseren Günce), AÜEF Yayınları, Ankara, 1979
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, Evrim, 10. Basım, İstanbul
- KANDEMİR, Yaşar, **Örnekleriyle İslâm Ahlâkı**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2000
- KARDAŞ, Rıza, **Eğitim Psikolojisi**, Türk Dili Matbaası, Balıkesir, 1965
- KILIÇ, Recep, **Ahlâkın Dinî Temeli**, TDV Yayınları, Ankara. 1996
- KILLIOĞLU, İsmail, **Ahlâk-Hukuk İlişkisi**, MÜ İFAV Yayınları, İstanbul, 1988
- KOHLBERG, Lawrence, “Stages of Devolopment as a Basis For Moral Education”
- KUR’ÂN-I KERİM
- KUTUB, Muhammed, **İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler**, (çev. Bekir Karlığa), İşaret Yayınları, 4. Baskı, İstanbul
- MEHMET, Ali, **Fenn-i Terbiye Dersleri**, İstanbul, 1331
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin, **İnsan Felsefesi**, İstanbul, 1988
- MORGAN, C.T., **Psikolojiye Giriş**, (çev. Hüsnü Arıcı ve Diğer) Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Yayınları, 1993, Ankara, 10. Baskı
- OĞUZKAN, Ferhan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, TDK yayınları, Ankara 1981
- ONUR, Bekir, **Gelişim Psikolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997
- ÖZERİ, Nezahat, “Anne Tutumlarının Çocuğun Ahlâk ve Adâlet Gelişimine Etkisi”, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998
- Nezahat, **Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi**, DEM, İstanbul, 2004
- PARLADIR, Selahattin, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Anadolu matbaacılık, İzmir, 1996
- PEKER, Hüseyin, **Din ve Ahlâk Eğitiminin Psikolojik ve Metodik Esasları**, Eser Matbaası, Samsun, 1991
- PİEPER, Annemarie, **Etîğe Giriş**, (çev. Veysel Atayman, Gönül Sezer), Ayrıntı Yayınları; İstanbul, 1999

- EL-İSFEHANÎ, Râgıp **İslâm'ın Ahlâkî İlkeleri**, Terc. Abdi Keskinsoy, Beşikçi Yayınevi, İstanbul, 2003
- RAHMÎ, Mustafa, **Tarih Boyunca Ahlâk**, İstanbul 1949
- RANDALL, J. H., **Felsefeye Giriş**, (çev. Ahmet Aslan), İzmir. 1982
- SAMÎ, Şemseddin, **Kâmüs-ı Türkî (Temel Türkçe Sözlük)**, C. I, Karakuşak Basın ve Yay., İstanbul, 1985
- SELÇUK, Mualla, **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, TDV Yayınları, 2. Baskı, Ankara
- SELÇUK, Ziya, **Gelişme ve Öğrenme**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000
- SİLAH, Mehmet, **Davranış Bilimleri 1**, Sivas, 1998
- SUNAR, Diane, "The Psychology of Morality", <http://www.ac.wvu.edu>
- TAYLOR, A.E., **Socrates**, New York, 1979
- TEMEL, Z. Fulya-AKSOY, Ayşe B., **Ergen Gelişimi**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001
- The Shorter Oxford English Dictionary**, Ed. by Onions, C. T., C.I, Oxford, Clarendon Press, 1950
- UYSAL, Enver, "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsani Erdemler-İslâmî Erdemler", **UÜİF Dergisi**, Cilt: 12, sayı 1, 2003
- VARIŞ, Fatma, **Eğitimde Program Geliştirme, "Teori ve Teknikler"**, Alkım Yay. Ankara, 1991
- YAPAREL, Recep, **Bilişsel Psikolojinin Din Psikolojisine Katkıları Bağlamında Yükleme Kavramı**, İzmir, 2001
- YAVUZER, Haluk, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, 2002, İstanbul
- YÖRÜKOĞLU, Atalay, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayın-Dağıtım, 5. Basım, İstanbul, 1992
- ZULLİGER, Hans, **Çocuk Vicdanı ve Biz** (çev. Kamuran Şipal), İstanbul, 1997

EKLER

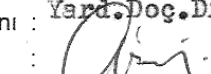
T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ KONUSU TESBİT FORMU

31 07 2003
...../...../199....

ÖĞRENCİNİN

Adı - Soyadı : Aylin CEBECİ
Kayıt Tarihi : 2002
Anabilim / Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi
Tez Prog. (Y.L./Dok.) :
Öğrenci Numarası :

TEZ KONUSU "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde
Ahlaki Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi"

Danışmanı : Yard.Doç.Dr.Mustafa ÖCAL
İmza :

NOT: Bu form daktilo ile doldurulup, ilgili Anabilim Dalının üst yazısı ile Enstitüye gönderilmelidir.

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : B.30.2.ULU.0.E1.00.00.350/ 934

09 MART 2005

Konu : Anket.

Sayın Aylın CEBECİ

Bursa Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan 25.02.2005 tarihli ve 10124 sayılı yazı ile anket çalışması yapmanız uygun görülmüş olup yazı örneği ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Yrd.Doç.Dr.Sertaç SERDAR
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

T.C.
BURSA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.16.00.07-050/ 10855
Konu : Anket

24 ŞUBAT 2005

VALİLİK MAKAMINA
BURSA

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Aylın CEBEÇİ'NİN "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Ahlaki Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi" konulu anket çalışmasını aşağıda isimleri yazılı İlimiz İlköğretim Okulu 6.7. ve 8. sınıf öğrencilerine uygulama isteği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün 04/02/2005 tarih ve 35/429 sayılı yazıları ile belirtilmekte olup, anket örneği ekte gönderilmiştir.

Söz konusu anket soruları İlimiz Nilüfer Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğünde kurulan komisyon tarafından incelenmiş olup, aşağıda isimleri yazılı İlimiz İlköğretim Okulu 6.7. ve 8.sınıf öğrencilerine uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde gereğini müsaadelerinize arz ederim.

Resat KUMBASAR
Vali Eğitim Müdürü V.

OLUR
24.02.2005

Ali Rıza ÇALIŞIR
Vali a.
Vali Yardımcısı

Anket Uygulanması İstenilen Okullar

- 1-Özel İlbahar İlköğretim Okulu
- 2-Özel Emine Örnek İlköğretim Okulu
- 3-Özel Tunçsiper İlköğretim Okulu
- 4-Setbaşı İlköğretim Okulu
- 5-Atatürk İlköğretim Okulu
- 6-Kükürtlü Ticaret ve Sanayi Odası İlköğretim Okulu
- 7-Dörtçelik İlköğretim Okulu
- 8-I.Murat İlköğretim Okulu
- 9-Emirbuhari İlköğretim Okulu
- 10-Dilek Özer İlköğretim Okulu
- 11-Gazi İlköğretim Okulu
- 12-İnönü İlköğretim Okulu
- 13-Hamitler A.Türkay İlköğretim Okulu

Çarşamba Pazarı Senti Eski Odun Pazarı Mevkii Ayrıntılı Bilgi için irtibat: O.ÜNAL Şube Müdürü
Yeni Hükümet Konağı A.Blok Osmangazi 16050 BURSA
Telefon : (0 224) 256 70 00 /137 Faks : (0 224) 256 66 80
e-posta : www.bursamem.@mcb.gov.tr Elektronik Ağ : www.bursamem.gov.tr

Sevgili Öğrenciler;
Elinizdeki anket, “**İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâki Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi** “ konulu çalışmamız ile ilgilidir. Amacımız; sizin bu konudaki bilgi, düşünce beklenti ve problemlerinizi bizzat sizden öğrenmektir. Bu sebeple, cevaplarınızın kendi bilgi ve fikirlerinizi yansıtması, doğru ve samimi olması bizim için çok önemlidir.

Bu bir sınav değildir. Dolayısıyla ankete isminizi yazmanıza gerek yok. Cevaplarınız bilgisayarda toplu olarak değerlendirileceği için kimsenin ne yazdığı bilinmeyecek ve yazdıklarınızdan öğretmenlerinizin veya başkalarının haberi olmayacaktır.

Cevap verirken size en uygun olan seçeneği (X) şeklinde işaretlemenizi, soruları dikkatle okumanızı ve cevapsız bırakmamanızı özellikle rica ediyoruz. Zaman ayırıp anket sorularımızı cevapladığınız için teşekkür eder, derslerinizde başarılar dileriz.

Anketi Uygulayan

Aylin CEBECİ
Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe Din Bilimleri
Din Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

Danışman

Mustafa ÖCAL
Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi

1. **Cinsiyetin nedir?**
a () Kız b () Erkek
2. **Kaç yaşındasın?**
a () 11 b () 12 c () 13 d () 14 e () 15 veya üstü
3. **Kaçıncı sınıftasın?**
A () 6 b () 7 c () 8
4. **Babanın mesleği nedir?**
a () İşsiz b () Memur c () İşçi d () Emekli e () İşyeri sahibi
f () Serbest çalışan (Dr., Avukat, Mühendis, Muhasebeci, vs.) g () Başka.....
5. **Annenin mesleği nedir?**
a () Ev hanımı b () Memur c () İşçi d () Emekli e () İşyeri sahibi
f () Serbest çalışan (Dr., Avukat, Mühendis, Muhasebeci, vs.) g () Başka.....
6. **Babanla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?**
a () Babam öz ve hayatta b () Babam öldü c () Babam üvey
d () Babam öz ve hayatta ancak annemden ayrı yaşıyor
e () Babam annemden ayrıldı başkasıyla evlendi
7. **Annenle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?**
a () Annem öz ve hayatta b () Annem öldü c () Annem üvey
d () Annem öz ve hayatta ancak babamdan ayrı yaşıyor
e () Annem babamdan ayrıldı, başkasıyla evlendi
8. **Babanın öğrenim durumu nedir?**
a () Okur yazar değil b () İlkokul mezunu c () Ortaokul mezunu
d () Lise mezunu e () Üniversite mezunu
9. **Annenin öğrenim durumu nedir?**
a () Okur yazar değil b () İlkokul mezunu c () Ortaokul mezunu
d () Lise mezunu e () Üniversite mezunu
10. **Ailenin aylık gelir durumu nedir?**
a () 350 Milyon veya daha az b () 350-650 Milyon arası
c () 650 Milyon ile 1 milyon arası d () 1-2 Milyar arası e () 2 Milyardan fazla

11. Bir Davranışın “doğru” ya da “yanlış” olduğuna karar verirken en çok kimin söylediklerini dikkate alırsın?
a () Annemin b () Babamın c () Kardeşlerimin (abi, abla) d () Arkadaşımın
e () Din Kültürü Öğretmenimin f () Başka bir öğretmenimin g () Başka birisi
12. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeninin “güzel ahlâklı ”bir insan olduğunu düşünüyor musun?
a () Evet b () Biraz c () Hayır
(Verdiğin cevaba göre nedenini yazınız.).....
13. En Çok hangi ders öğretmenin düşünce ve davranışlarını kendine örnek alıyorsun?
(Sadece Bir dersin ismini yazınız.)
14. Kendisini örnek aldığı belirttiğin ders öğretmenin en çok hangi yönü hoşuna gidiyor?
a () Adaletli b () Hoşgörülü c () Düşüncelerimize değer veriyor d () Güler yüzlü
e () Sözleri ve davranışları uyumlu f () Bize iyi davranıyor g () Kaba davranmıyor
15. Adaletli, yalan söylemeyen, dürüst davranan, hoşgörülü, merhametli, yardımsever olan ve bundan dolayı kendisini örnek aldığı kişi kimdir?
a.() Annem b () Babam c () Anne ve babamın ikisi de d () Öğretmenim
e () Arkadaşım f () Başka..... g () Hiç kimse
16. Davranışları ve kötü alışkanlıklarıyla seni olumsuz yönde etkileyen kişi kimdir?
a.() Annem b () Babam c () Anne ve babamın ikisi de d () Öğretmenim
e () Arkadaşım f () Başka..... g () Hiç kimse
17. Televizyon ahlâki yönden seni nasıl etkiliyor?
a () Olumlu etkiliyor b () Olumsuz etkiliyor c () Etkilemiyor
d () Etkileyip etkilemediğinin farkında değilim e () Fikrim yok
18. “Hz. Muhammed(s.a.v), düşünce ve davranışlarıyla örnek bir insandır.”fikrine katılıyor musun?
a () Evet b () Biraz c () Hayır
19. Hz. Muhammed (s.a.v)’in düşünce davranışlarını kendine örnek alıyor musun?
a () Evet b () Biraz c () Hayır
20. Ahlâk kurallarına göre yaşamının hayatımızı olumlu yönde etkilediğini düşünüyor musun?
a () Evet b () Biraz c () Hayır
21. “Güzel ahlâklı” bir insan olmak için, “ adaletli, yardımsever, hoşgörülü, merhametli, cesaretli, affedici, sabırlı, doğru-dürüst olmak, yalan söylememek, sözünde durmak” gibi özelliklere sahip olmak gerektiğine inanıyor musun?
a () Evet b () Biraz c () Hayır
22. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili öğrendiklerinin ne kadarını önceden biliyordun?
a () Çoğunu b () Bazılarını c () Çok azını
23. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde “Ahlâk” ile ilgili öğretilen bilgilerin yeterli olduğunu düşünüyor musun?
a () Evet b () Biraz c () Hayır
24. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde anlatılanlara ilgi duyuyor musun?
a () Evet b () Biraz c () Hayır
Vereceğin cevaba göre nedenini yazar mısın?
.....
25. Okuldan ve aileden “Ahlâk” ile ilgili edindiğin bilgiler arasında farklılık var mı?
a () Evet b () Biraz c () Hayır
26. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde ahlâkla ilgili konuların yeterince zevkli ve etkili işlendiğini düşünüyor musun?
a () Evet b () Biraz c () Hayır
27. Güzel davranışlar sergilemede “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” dersinin olumlu etkisinin olduğunu düşünüyor musun?
a () Evet b () Biraz c () Hayır

28. **Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersine ayrılan süre sence yeterli mi?**
a () Evet b () Biraz c () Hayır
29. **Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitabını beğeniyor musun?**
a () Evet b () Biraz c () Hayır
30. **Güzel ahlâklı davranmanın aynı zamanda “sevap” olduğunu düşünüyor musun?**
a () Evet b () Hayır c () Fikrim yok
31. **Sence iyi davranışlarda bulunmak ve kötü davranışlardan sakınmak, insanın âhiret hayatını olumlu yönde etkiler mi?**
a () Evet b () Hayır c () Fikrim yok
32. **Sence Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersindeki “Ahlâk” konuları nasıl işlense daha zevkli ve etkili hale gelir? (Sadece bir şıkkı işaretleyiniz.)**
a () Öğretmenimiz bize konuyla ilgili sorular yöneltip, fikirlerimizi alırsa
b () Arkadaşlarımızla grup çalışması yaparsak
c () Günlük hayatta yaşanan olaylar üzerinde tartışırsak
d () Farklı kaynaklardan yararlanırsak (Kitap okuma, CD izleme, vb. ...)
e () Konularla ilgili oyunlar canlandırırız
f () Konuları sadece öğretmenimiz anlatırsa
g () Konuları öğrenciler anlatırsa
33. **Sence neden güzel davranışlar sergileriz? Sana göre en önemli sebep hangisi ise bir tanesini işaretler misin?**
a () Allah’ı sevdiğimiz ve Allah’ın bizi sevmesi için
b () Allah’tan korktuğumuz için
c () Ailemiz ve çevremiz tarafından daha fazla sevmek için
d () Cezalandırılmamak için
e () Mükâfatlandırılmak için
f () Böyle davranmak sevap olduğu için
34. **Güzel davranışlar sergileyemediğin oluyorsa, sana göre en önemli sebep nedir? Şıklardan bir tanesini işaretler misin?**
a () Ailem yeterince güzel örnek olmuyor
b () Arkadaşlarımdan olumsuz yönde etkileniyorum
c () Büyüklerimin söyledikleri ile yaptıkları farklı, onları örnek alamıyorum
d () Böyle davranınca çevremdekiler benimle daha çok ilgileniyor
e () İyi davranışlar sergilediğimde mükâfatlandırılmadığım için
f () Böyle davranmak daha kolayıma geldiği için
g () Güzel davranışların neler olduğunu yeterince bilmiyorum
h () Kendime hakim olamadığım için

Bu bölümde çeşitli hikâyeler(öyküler) bulunmaktadır. Hikâyeleri dikkatle okuyarak verilen şıklardan sana uygun olanı lütfen işaretler misin?

1, Emine’nin çok sevdiği bir arkadaşıyla, kendisinden pek hoşlanmadığı başka bir arkadaşı herhangi bir konuda tartışmışlardır. Aralarındaki anlaşmazlığı bir türlü gideremezler. Bu durumda aralarındaki anlaşmazlığın giderilmesi için Emine’den yardım istenmektedir. Emine de yardımcı olmak için onların niçin tartıştıklarını araştırıp öğrenir. Daha sonra Emine kendi arkadaşının haksız olduğunu anlar. Emine sence bu tartışmayı nasıl sonlandırmalı ve onlar hakkında nasıl karar vermelidir?

- a () Sevdiği arkadaşını koruyarak onu haklı çıkarmalıdır.
b () Kim haklı ise onun haklı olduğuna tarafsız olarak karar vermelidir.
c () Emine böyle bir olayda karar vermemeli, bu görevi başkalarının yapmasını istemelidir.

2. Betül ve Enes iki kardeştir. Anneleri alış-veriş yapmak için evden çıkarken ortaokula giden Betül'e kardeşi Enes'le ilgilenmesini ve yaramazlık yapmamalarını tembih eder. Henüz iki yaşında olan Enes odasında oyuncaklarıyla oynamaya dalar. Televizyon izlemekten sıkılan Betül evdeki çekmeceleri karıştırmaya başlar. Annesinin odasındaki parfüm şişesi dikkatini çeker. Tam kapağını açmış sıkcakken aniden zil çalar ve aniden parfüm şişesi Betül'ün elinden düşer ve kırılır. Gelen anneleridir. Annesinin kızacağından korkan Betül ne yapacağını ve ne diyeceğini düşünmeye başlar. Sence bu durumda ne yapmalıdır?

- a () Olayı annesinden sonra görmüş gibi davranabilir
- b () Betül: "Ben TV seyrederken Enes kırmış olabilir." diyerek, kurtulabilir
- c () "Enes'in elinden almaya çalışırken Enes şişeyi elinden düşürdü ve şişe kırıldı." diyebilir.
- d () "Şişeyi ben kırdım." diyebilir
- e () Şişeyi istemeyerek kırdığını hatasını telafi etmeye çalışacağını söyleyip, özür dileyebilir

3. Meryem ve İlkur aynı odayı paylaşan iki kardeştir. İlkur okulda sabahçı, Meryem öğrencidir. İlkur sabahları ablasının uyumasına dikkat etmeksizin gürültülü bir şekilde okul hazırlıklarını yapar. Meryem İlkur'un gürültüsünden dolayı uykusunun en tatlı yerinde sinirli bir şekilde uyanır. Sence bu durumda Meryem nasıl davranmalıdır?

- a () Ödeşmek için Meryem de İlkur'un uyuduğu bir vakitte gürültü yaparak uyandırabilir .
- b () İlkur'u uygun bir dille uyarmalı, nasıl davranması gerektiğini söylemelidir. Sonuç alamazsa durumu ailesine bildirip, yardımcı olmalarını isteyebilir.
- c () Anne ve babasına şikayet ederek öyle davrandığı için cezalandırılmalarını isteyebilir.
- d () Sinirlenerek uyandırıldığı için sinirini kardeşinden hemen çıkarabilir.
- e () Meryem İlkur'un bu davranışını umursamamalıdır.

4. Sınıfında İlkay isminde derslerinde başarısız bir arkadaşının olduğunu düşün başarısız biri olduğu için sınıfça pek dikkate alınmamakta hatta durumundan dolayı zaman zaman kendisiyle alay edilmektedir. O'na yardım etmek isteyenler de diğer arkadaşlarının İlkay'a karşı olumsuz tavırlarından etkilenerek yardım etmemektedir. Peki bu durumda olsan sen nasıl davranırdın?

- a () Bu sorunu İlkay'ın çözmesi gerektiğini düşünür, pek ilgilenmezdim.
- b () Çok zor durumdaysa, O'na kopya verirdim.
- c () Derslerinde elimden geldiğince yardımcı olurum ya da başka bir şekilde sorunu çözmeye çalışırdım.
- d () Başkalarının fikri benim için önemlidir. Dışlanmamak için arkadaşlarım gibi davranırdım.
- e () Benden yardım istemesini beklerdim O istemeden İlkay'a yardım etmeyi teklif etmezdim.

5. Ahmet hafta sonunda iş yerinde babasına yardım edeceğine söz vermişti. O gün erken kalkarak babasıyla kahvaltı yapıp iş yerine birlikte giderler. Öğlene doğru sınıf arkadaşı Hakan Ahmet'in yanına gelerek, diğer sınıftaki arkadaşlarıyla birlikte futbol maçı yapacaklarını ve onun da takıma katılmasını ister. Ahmet maça gitmeyi çok ister fakat babasına da söz vermiştir. Bu durumda sence Ahmet ne yapmalıdır?

- a () Babasına çok önemli ve acil bir işi çıktığını bahane ederek Hakan ile maçı yapmaya gidebilir.
- b () Sözünde durması gerekir. Babasına önceden söz verdiğini başka bir maça gidebileceğini söyleyebilir.
- c () Babasına arkadaşlarıyla maça gitmeye karar verdiğini söyleyerek sözünden vazgeçebilir.
- d () Çok istediği halde Hakan'a canının hiç de maçı yapmak istemediğini söyleyebilir.
- e () Babasına durumu anlatıp, babasından maça gitmek için izin isteyebilir.

Teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Kırıkkale’de doğdum. 1995 senesinde Kırıkkale Anadolu Lisesi’nde orta öğrenimimi tamamladım. 1997-1998 öğretim yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde lisans eğitimime başladım. 2001-2002 öğretim yılında aynı fakülteden mezun oldum.

2002-2003 öğretim yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı’nda yüksek lisans programına kaydoldum. 2003-2004 öğretim yılında Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal danışmanlığında “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâkî Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi” isimli tez çalışmasına başladım.

Aylin CEBECİ